SERIA III. ANUL IV.

279290

FAMILIA

REVISTA LUNARA DE CULTURA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

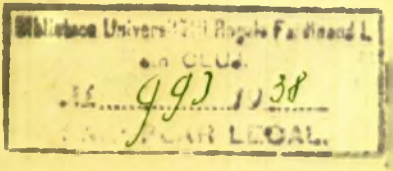

DIRECTOR

M. G. SAMARINEANU

INSTITUT DE ARTE GRAFICE A. SONNENFELD S. A. ORADEA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FAMILIA

DIRECTOR: M. G. SAMARINEANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SERIA III. ANUL IV. 9 OCT.—NOV.

INSTITUT DE ARTE GRAFICE A. SONNENFELD SOC. AN. — ORADEA

SUMARUL

No. 9

Ioan Georgescu — Necrologul lui Eminescu în ziarele ardelene . . . . . pag. 3
Victor Eftimiu — Panopticum (poezii) . . . . . « 9
Ion Biberi — Nicolae Vaschide . . . . . « 13
Ştefan Baciu — Poezii . . . . . « 18
Paul Constant — Butoni cu dedicaţie . . . . . « 19
Ion Minulescu — Nevasta lui Moş-Zaharia (teatru) . « 27
Leonard Divarius — Sonete dintr'un vers (poezii) . « 44
I. Didilescu — La o răscruce a culturii . . . . . « 47
Mihail Chirnoagă — Răstimpurile tulburi . . . . « 53
Dariu Pop — 1848—1849 . . . . . « 65

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SCRIITORI ŞI CĂRŢI:

OCTAV ŞULUŢIU — Lucian Blaga: „Geneza metaforei şi sensul culturii"; Ştefan Baciu: „Micul dor"; Ion Biberi: „Oameni în ceaţă"; Emil Botta: „Întunecatul April" . . . . . pag. 78
ALEXANDRU OLTEANU — Teodor Neş: „Oameni din Bihor" Pag. 91
ION SAMARINEANU — Mihail Negru: „China şi poporul chinez dela origină până azi" . . . . . Pag. 97

NOTE:

IDEI - OAMENI - FAPTE: „Emanuil Gojdu şi fundaţiunea sa" de M. G. Samarineanu - „Umbre pe statuia lui Horia" de Sever Stoica - „Eugeniu Carada: Amintire" de Sever Bocu - „Din viaţa unui fiu de rege" de I. Samarineanu - „Emilian I. Constantinescu: Valorile literare în critica lui Titu Maiorescu" de I. Didilescu . . . . . Pag. 100

REVISTA REVISTELOR

NECROLOGUL LUI EMINESCU IN ZIARELE ARDELENE

de IOAN GEORGESCU

Domnule Director,

Îmi faci o cinste deosebită, cerându-mi şi mie ceva despre poetul Mihai Eminescu pentru anul curent al „Familiei", închinat mai cu seamă pomenirii lui.

Cred că nu e fără interes să urmărim, de data aceasta, necrologul marelui poet în ziarele ardelene contemporane.

Cercetând aceste necroloage, inserate de multe ori cu atâta zor, sub presiunea evenimentelor ce se precipită, îţi dai mai bine seama de adevărul că moartea nu e un sfârşit, ci o pauză între două acte; o trecere dela viaţa muritoare a trupului, la cea nemuritoare a spiritului.

Pentru unii — cei mulţi — viaţa materială e mai bogată, mai atrăgătoare; pentru alţii — puţinii aleşi — cea spirituală e totul.

„Un cer de stele de desupt
De-asupra-i cer de stele,
Părea un fulger ne 'ntrerupt
Rătăcitor prin ele".

*

Ziarul „Tribuna" din Sibiu, întemeiat de partidul Naţional Român şi pus sub conducerea lui I. Slavici, mai apoi sub a junimiştilor ardeleni: Septimiu Albini, G. Bogdan-Duică, Ilie Dăianu, I. Rusu-Şirianu, etc. are atenţie deosebită pentru luceafărul nouei mişcări literare româneşti.

Astfel Nr. 138 din 18/30. 6, 1889 al acestui ziar aduce — după „Românul" din Bucureşti — ştirea că tribunalul secţia II din această localitate a instituit ieri consiliul de familie pentru administrarea pensiunii „nenorocitului" Eminescu. Consiliul se compune din următorii membrii: T. Maiorescu, D. A. Laurian, Ştefan Mihălescu, Brăneanu şi D. Cariagdi. Acest consiliu a depus un aviz în privinţa modului cum va administra pensia.

La dreptul vorbind, consiliul nu mai are pentru cine s'o administreze.

Nr. următor (139 din 2. 7. 1889) al ziarului aduce vestea că Sâmbătă dimineața, la 19 ale lunei trecute — greșit, fiindcă ziua indicată e a 17-a, nu a 19-a a lunei — genialul și nefericitul poet a murit în casa de alienați a doctorului Sutzu.

Ziarul adaogă, în pripă, următoarea constatare: „Cea mai glorioasă întrupare a geniului românesc și-a sfârșit viața de mizerii în modul cel mai trist. Cu el s'a stins cea mai măreață figură a literaturii românești".

Se reproduc apoi amănuntele morții din ziarele bucureștene: „Românul", „Democrația" și „Naționalul". Astfel se schițează convorbirea din urmă a bolnavului cu doctorul său; autopsia cadavrului, făcută la cererea lui T. Maiorescu, cu observația că creerii aveau greutate de 1400 de grame; mențiunea că defunctul e depus la biserica S. Gheorghe Nou; că i se vor face funeralii naționale; apoi indispensabilele note biografice.

La sfârșitul acestui reportaj gazetăresc se spune că doi poeți au ieșit din adâncul masselor populare românești: veselul Alecsandri și melancolicul Eminescu.

Biblioteca Centrală University Library Cluj

Pe când întâiul vedea lumea în partea ei de lumină, de bunăstare, de fericire, — al doilea vede și simte mai mult partea de umbră, de mizerie, de suferință. Citează următoarele versuri din elegia „Mai am un singur dor":

Cum n'oiu mai suferi,
De-atunci înainte
Cu flori m'or troeni
Aduceri aminte,

despre cari afirmă că sunt rupte din inima noastră a tuturor.

Necrologul încheie cu următorul citat din „Naționalul":

„Schopenhauer zicea că regretul ce simțim, când moare un om vine de acolo că, cu fiecare om care moare, se duce o lume întreagă, lumea ce o purta în creerul său. Ce să zicem, când lumea care s'a stins cu moartea lui Eminescu era atât de mare, atât de frumoasă și bogată".

Nr. 145 din 9. 7. 1889 al „Tribunei" reproduce la foileton „De-aș avea", prima poezie de M. Eminescu, iar în pagina următoare discursurile funebre rostite la înmormântarea poetului de D. A. Laurian și Dr. Neagoe. Acesta din urmă, amic din tinerețe și coleg

de școală cu Eminescu spune, între altele, că deviza regretatului scriitor era: „Românul trăește în lume pentru neamul său, și nu individual pentru sine, căci, de ar fi trăit astfel, de mult n'ar mai fi". Arătând apoi că Eminescu așa a trăit, chiamă pe toți să i se închine cu anticele cuvinte: „Veniți, că și aici sunt zei!" (Adevenite nom et hic dii sunt).

Nr.147 din 11. 7. aduce la știri, informația că, la Iași, s'a luat inițiativa baterii unei medalii comemorative Eminescu și se atrage atenția asupra traducerii sale din Kant: Critica rațiunii pure.

Nr. 153 din 19. 7. anunță că sculptorul Filip Marinescu pregătește bustul lui Eminescu, iar V. G. Mortzun editează un volum din operele lui în poezie și proză; de asemenea ia notă de hotărîrea consiliului comunal Botoșani de a pune la dispoziție 3000 lei pentru monumentul lui funerar.

Nr. următor aduce știrea despre constituirea comitetului pentru ridicarea unui monument funerar lui Eminescu, sub președinția lui T. Maiorescu. E vorba să se închidă mormântul cu grilaj, să se planteze un teiu, („teiul sfânt"), apoi să i se facă un bust. Pentru strângerea fondurilor necesare, se va face apel la tinerimea română de pretutindeni; și la cea din Ardeal. Pentru Bănățeni va lansa un apel deosebit V. Mândreanu.

Nr. 159 din 26. 7. reproduce la foileton articolul „Eminescu", publicat de Iacob Negruzzi în „Convorbiri Literare", — iar Nr. următor menționează articolul lui Oswald Neuschotz din „Das literarische Rumänien" despre același poet.

*

Și „Telegraful Român" din Sibiu aduce în Nr. 67 din 2. 7. 1889 un necrolog Eminescu. Acest necrolog însă nu conține nimic deosebit nici ca fond, nici mai ales ca formă.

Nici „Luminătoriul", organ pentru politică, literatură etc. tipărit în acest timp de P. Rotariu la Timișoara (3. 7. 1889) nu aduce decât 14 rânduri la fapte diverse, lipsite și acestea de relief.

*

Cu mult mai interesantă e colecția venerabilei „Gazeta Transilvaniei", redactată în acest timp de distinsul publicist Dr. Aurel Mureșianu, prieten personal al marelui poet.

Nr. 138 din 2. 7. 1889 al Gazetei publică în pagina întâi aceste rânduri caracteristice, drept introducere la știrile culese din „Naționalul" despre ultimele momente din viața lui:

„Strălucitul și genialul nostru poet, care cu puternicul farmec

al spiritului său adânc și pătrunzător a dat un nou avânt poeziei române, nu mai este între cei vii. Lovit de o boală crudă și nemiloasă, Eminescu s'a stins în floarea vieții, lăsând un mare gol în literatura română.

Poeziile lui Eminescu sunt viul monument ce va glorifica veșnic numele celui care, simțind cu frații săi de suferințe din toate părțile, a scris:

Dela Mare pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a

Dela Mare (sic) pân' la Tisa, plânge azi tot Românul moartea lui Eminescu, care a întemeiat o nouă școală pe tărâmul poeziei române.

Pătrunși de adâncă durere depunem o lacrimă ferbinte pe mormântul marelui poet.

Nr. 139 reproduce raportul ziarului „Românul" din București despre „Inmormântarea lui Eminescu" și adaogă, la sfârșit, în întregime mișcătoarea elegie „Mai am un singur dor".

Nr. următor aduce „Alte amănunte dela înmormântarea lui Eminescu".

Nr. 142 — de Dumineca — retipărește „Doina" și „Mai am un singur dor".

Nr. 146 citează la „Știrile zilei", cu vădită mulțumire vorba plină de duh a lui B. P. Hașdeu din „Revista Nouă": „El (Eminescu) va trăi, deși a murit nebun; vor muri însă pentru vecie nenumărați înțelepți, cari au lăsat, lasă și vor lăsa totdeauna să înnebunească un Eminescu".

Evident că și Gazeta Transilvaniei aduce știrile despre monumentul poetului, așa cum le avem în „Tribuna"; dar ea mai aduce și altele; unele inedite dela prietenii intimi ai poetului.

Acesta e marele ei merit.

De aceea credem că e nemerit să stăruim puțin asupra foiletonului „Intâlnirea mea la București cu poetul Eminescu" de Galul (Teofil Frâncu) în Gazeta Transilvaniei Nr. 152 din 20. 7. 1889.

Amănuntele ce comunicăm sunt necunoscute biografilor poetului.

Nu le aflăm nici în recenta și atât de documentata „Viața lui Eminescu" de G. Călinescu (București, Cultura Națională, 1932). Ele prezintă, deci, interes deosebit.

După ce descrie frumusețea văii Prahova care-l face să-și uite cu totul de sine și să se cufunde în vise încântătoare, iată-l

că intră în București. Câte iluzii nu-și face acest fiu al Blajului despre mândra capitală a Țării Românești! El își închipue că nicăiri limba românească nu se vorbește și nu se scrie mai corect decât în inima românismului. Care nu-i este mirarea, când ceteşte inscripții ca cele următoare: „Casă fundată (sic) la 1870"; „Aici nu slobod face (sic) murdărie"; „Fabrica de cafea grec-turc oriental (sic)".

Elev al părintelui filologiei române, Timotei Cipariu, autorul își dă seama, „că și limba română, pentru a putea fi corect scrisă, trebue învățată, având și ea regulele sale, ca și oricare altă limbă neolatină".

Intrând într'o zi în „Cârnățăria Națională", T. Frâncu cere un cârnaț național pe varză. Cârnățarul — un Neamț — îi aduce crenvirșl cu hrean. Revoltat, mosafirul întâmpină: Dacă n'ai, de ce spui că ai? Și de ce-ți numești prăvălia „cârnățăria națională"? Neamțul răspunde liniștit: Aici totul e național: Grec național; jidov-național; crenvirșl-național.

In timpul acestei discuții, iată că se aude dela o mică masă de marmoră un glas înnecat în râs: „Hei Gallule (poreclă dată de Eminescu lui Frâncu)! Ce crezi tu că, la București, cuvântul național are același înțeles ca la voi în Moțime?! Te înșeli! Național, după teoria economiștilor moderni, e tot ce se naște și se produce într'un stat. De aceea avem astăzi în România: grâu național, vin național și vite naționale. Prin urmare, pune-ți, Gallule, pofta în cuiu de a mai crede, că național însemnează a fi bun Român"!

Intâmplarea aceasta e din primăvara anului 1881.

T. Frâncu (Galul) nu-l revede pe Eminescu decât în vara anului 1888, când acesta locuește în vasta clădire de pe vremuri, numită „Merkusch", având două fațade: una spre Calea Victoriei, cealaltă spre Strada Academiei. După ce descrie înfățișarea poetului bolnav și a camerei modeste ce ocupă, vizitatorul ne spune că-l găsește, lucrând la piesa într'un act „Lays". Terminând această piesă, localizată după o piesă franceză a lui Emile Augier, în Septemvrie același an, o prezintă lui T. Maiorescu. Acesta ar fi cetit-o chiar într'o ședință a „Junimii".

Partea a doua a acestui foileton dovedește o cunoaștere temeinică a întregei opere a lui Eminescu, — lucru rar în presa românească contemporană.

La sfârșitul notelor sale asupra lui Eminescu, pe care-l compară cu Leopardi, — Frâncu dă și câteva note biografice puțin cunoscute.

In 1886, zice el, Eminescu e elev în clasa VI de liceu la Blaj, această „Romă mică" și e totodată bibliotecar la biblioteca elevilor de curs superior dela acest liceu.

In 1868, prin mijlocirea lui Nicolae Densușianu și cu ajutorul preotului Bratu din Rășinariu-Sibiu, tânărul poet trece, prin „vama cucului", în Țară.

Aici intră ca sufler în trupa Pascali. Cu această trupă, revine în Ardeal în 1869.

Mișcătoare e și nota despre „pensia viageră" a poetului. Din pricina încetinelii revoltătoare a aparatului nostru biurocratic, nenorocitul poet nu primește „nici chiar o centimă din darul național".

Ceeace ne impresionează, însă, în chip cu totul deosebit în aceste amintiri frumoase, este accentuarea pan-românismului marelui dispărut.

„Poetul Eminescu" — cetim în aceste foiletoane — „cunoștea mai bine decât un academician portul, graiul și datinile Românilor și nu făcea deosebire între Bucovinean și Basarabian, Moldovean și Muntean, Frătuți și Bufeni sau Bănățeni, Pădureni și Podgoreni, Hațegani și Crișeni, Moți și Mocani, Sălăgeni și Chioreni, Oășeni și Sătmăreni, Someșeni și Maramureșeni, Câmpeni și Grăniței, Mureșeni și Târnăveni, Săcășeni și Mărgineni, Olteni și Bârseni, Brașoveni și Săceleni".

Toate aceste mici deosebiri provinciale dispar și se topesc în marea personalitate armonioasă a cântărețului cu versul cel mai încântător și astăzi: Mihai Eminescu.

Iată de ce lui i se ridică monumentul la Iași ca și la București, la Sătmar ca și la Constanța și iată de ce lui i se închină albumuri și ani întregi de reviste la Galați ca și la Oradea care are gloria nepieritoare de a fi încurajat primele debuturi ale poetului și de a-i dat, prin pana întâiului director al „Familiei", Iosif Vulcan, în locul numelui cu terminație slavă în-vici, frumosul, sonorul, stăpânitorul nume românesc: Eminescu.

Ioan Georgescu

PANOPTICUM

de VICTOR EFTIMIU

I.

Sânt trist ca un munte de pietate...
Sufletu-mi e plin de mucigai
Prieteni morți, iubiri de rând le adunai
Deavalma, cu jobene-amanetate
Umbrele vechi, ceasornice cu cuc
Și mandarini sculptați în lemn de nuc.

Toate amintirile mi s'au strivit și s'au decolorat.
Cine-o fi scos lumina la mezat?
BCU Cluj / Central University Library Cluj
Craniu pleşuv, obraz de pergament
Dinți ce-au mai rămas îngălbeniră lent.

Doctor Caligari sau nou Copelius, ce-aștept
De stau la pândă printre-atâtea moaşte?
De ce n'adorm în somnul viermilor cel bun și drept?
Ce-mi trebuie atâtea chei și-atâtea broaşte?

Albume vechi cu poleială prăfuită, molii
Recalcitrante, ce mănâncă toată naftalina
Acesta mi-e decorul (Eu, ce visasem capitolii!)

Cine mi-a scos la licitație lumina?

Cunoşti după fotografie cine-a murit
Și cine mai trăieşte, ați băgat de seamă?

Eu par, în ultimul portret mai îmblânzit...
Prietenii romantici dela Dumnezeu mă chiamă...
Am să pornesc, am să pornesc în proximul transport

Omul din fotografie dacă-i mort
Are'n ochi ceva mai bun și se cunoaște...

De ce mai stau la pândă printre moaște?

II.

Bătrânele oxigenate
Cu gura plină de metal
Slujiau, demult, orizontal,
In temple zilnic profanate.

Acuma, cu pensionari
Mai joacă pocker prin familii:
Lolote, Clare și Emilii
Lucind prin timpii seculari.

Locotenenți din depărtări
Lipsiți de șapte ani de-acasă
Respectuos, le plimbă, ca să
Învețe bunele purtări.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu gura plină de metal
Bătrânele oxigenate
Le spun de frumusețI fanate
Și fete moarte la spital...

III.

Ieri a murit o doamnă din elită
(Mi-a spus unicul târgului florar)
Grădina toată zace pustiită
Să-i parfumeze somnul milenar.

Eri a murit și mâine o îngroapă
Spun toți c'a fost o mare filantroapă.

A prezidat subt viscol și canicul,
A protejat orfanul și lăhuza
Biv-vel armaș îi fuse răsbunicul
Iar soțul ei aghiotant lui Cuza.

N'a mai lăsat un fir pe crengi cosașul
Atâtea jerbe și coroane-i adunară...
Salut și eu, pios, cu tot orașul
Ilustra târgului octogenară!

Azi toate florile se duc la cimitir
Dar ce ești tu de vină, roza mea de Mai
Iubirea mea de douăzeci de ani, să n'ai
De ziua ta, măcar un trandafir?

IV.

A'mbătrânit și femeia de ceară...
De mult, în vitrină și seară cu seară,
Femeia cu părul mai lung decât ea,
Cu buze carmine, subt lămpi, surâdea...
Surâde și-acuma, din smalț și din ceară.

Parisul... noi, tineri... de mult... Mai trăim?
Uitată și veche în noua lumină,
Femeia de ceară tronează'n vitrină:
Peruci pentru baluri într'un țintirim...

In racla de sticlă, betează și prund,
Cu buze albastre, cu mâinile hâde
Femeia de ceară, spectral, mai surâde...
Dar noi în oglinda verzuie din fund?

V.

Lumina lămpilor bogate îneacă verdele fatal
Livide fețe imobile ca'ntr'un panopticum — spital
In jurul mesei privephează ca'n preajma unui nengropat
Valeții, damele și popa dantează'n magicul sabat.

Ce muzică suavă, sombră, satanică, dumnezeiască
Mai freamătă, când pretutindeni, începe aurul să crească
O cărți de joc! Iubirea, vinul și visul ratului pierdut
Cu aripile amăgirii pe toate voi le-ați întrecut!

In sufletele obosite, — întraripare și uitare, —
Voi ați venit, — dumnezeiască, drăcească binecuvântare,

Şi'n ochi'nobilaţi de viţiu doar voi puteţi a mai trezi
Adânca, trista mulţumire, c'a mai trecut o nouă zi!

VI.

Acoperiţi oglinzile când înserează
Să nu le umple noaptea cu fantome:
Sbor fugărit în apa sticlei, trează,
Procesiuni şi reveniri din come,
Fantomele de ieri, surâsuri pale
Mâini muzicale, frunţi fosforescente
Cu remuşcări în gesturile lente,
Cu degete uscate puse grav pe buze,
Infricoşate veşti, misterioase călăuze
S'or grămădi, cu mari melancolii postume
Şi cu mustrări de dincolo de lume
La ora când e sufletu'n răscruci...

Acoperiţi oglinzile când înserează
Să nu le umple noaptea de năluci.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Perdele grele în crepusculul ce vine
Pe apa lor verzue aruncaţi...
Oglinzile — peisagii submarine —
Rostogolesc, în funduri, înecaţi...

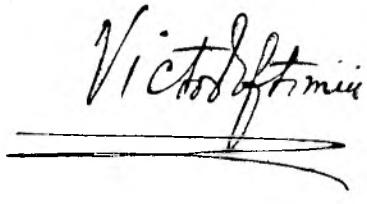

NICOLAE VASCHIDE

de ION BIBERI

Participarea vieții spirituale românești la gândirea europeană nu este cunoscută peste hotare în adevărata ei lumină. Limba noastră cu circulație restrânsă ca și lipsa de lucrări generale care să aducă la cunoștința publicului strein rodul strădaniilor și geniului creator al poporului românesc, explică această neînțelegere. Arta și stilul nostru de gândire rămân pentru un moment valori limitate la sfera vieții naționale. Există totuși, un domeniu în care contribuția compatrioților noștri apare ca o manifestare repetată și hotărâtoare, de care lumea savantă a luat demultă vreme cunoștință: medicina. Dacă în alte direcții ca dovezi întâmplătoare, oarecum accidentale, ale puterii de creație a spiritului românesc, în medicină, atât prin numărul savanților noștri cât și prin contribuțiile și prestigiul lor științific, munca românească s'a afirmat cu strălucire. S'a creiat astfel în știința medicală un curent și o adevărată tradiție, ca să nu întrebuințăm termenul de școală românească, întrunind nu numai numele mari ale medicinei noastre, Babeș, Paulescu, Marinescu, Levaditti, ci și o întreagă pleiadă de cercetători, care prin lucrările lor au contribuit hotărâtor la progresul științei actuale. Revistele și marele tratate medicale sunt presărate de citate din lucrările medicilor noștrii.

Din această echipă de medici români cu renume universal, Nicolae Vaschide, decedat acum treizeci de ani, era unul dintre cei mai bine înzestrați. Lucrările și comunicările sale științifice risipite prin periodicele medicale streine sau publicate în volume separate, sunt consultate și astăzi cu profit de cercetătorii unei științe care face pe fiecare an progrese așa de însemnate încât lucrările își pierd pe zi ce trece din valoarea și semnificația lor. Opera științifică a lui Nicolae Vaschide reprezintă o fericită excepție dela această regulă. Departe de a-și pierde interesul, scrierile lui rămân actuale și pline de învățăminte și cela ce este mai important desvălue fapte cari pe timpul lui nu erau încă explorate. Preocupările cari l-au frământat acum treizeci de ani sunt astăzi de vie ac-

tualitate; rezultatele pe cari le-a obținut prin experiențele lui alcătuesc obiectul unor noi verificări; orientările cercetărilor lui de atunci sunt însușite în întregime de știința contimporană. Nicolae Vaschide a fost un precursor, un deschizător de drumuri. El nu s'a mărginit a relua vechile probleme și a accepta fără spirit critic lucrările înaintașilor săi. Gânditor în acelaș timp original și plin de inițiativă, respectuos pentru învățătura și spiritul ce se desprindeau din operele celor ce l'au precedat, el a știut să adapteze tradiția științifică la noile îndreptaruri ale timpului său. Prin această îmbinare a trecutului cu prezentul și prin înțelegerea spiritului adânc al vremei sale, Vaschide a contribuit ca puțini din contimporanii săi la progresul științei medicale. Scrierile lui nu rămân uitate în arhiva imensă a publicațiilor prăfuite, ci capătă o actualitate reîmprospătată. Era în munca și în robustețea sa de gând, o vitalitate și o originalitate care explică întinderea și durata învățăturii sale. Cu prilejul comemorării a treizeci de ani dela moartea lui, ne vom strădui să-i evocăm ființa spirituală în ceia ce a avut mai caracteristic și mai pilduitor.

Dăinuirea operei lui Vaschide ca și semnificația ei se explică în primul rând prin grija cu care savantul român a știut să-și statornicească dela început metoda de lucru. Deși spirit entusiast și animat de o vie curiozitate intelectuală, el a știut să opună totdeauna o prudență științifică meticuloasă, intuițiilor și sborului liber al fanteziei. Acestea din urmă nu reprezentau pentru el decât un îmbold de lucru, sau uneori o direcție pe care avea să le verifice experimentări îndelungi și obositoare. Prima lui grijă a fost examenul comparativ al metodelor de lucru, valoarea instrumentelor de cercetare. In stabilirea acestei metode, Vaschide a dovedit o mare pătrundere și un ascuțit spirit critic. El știa să adapteze vechile instrumente de lucru explorărilor sale, concepute după un plan nou și să aleagă cu grijă mijloacele de studii cele mai eficace. In activitatea lui de experimentator, Vaschide se înconjura de toate chezășiile de exactitate, înlăturând cauzele de viciere a rezultatelor.

Odată metoda statornicită, Vaschide începea cercetări minuțioase și îndelungi. In această activitate el nu a cunoscut îngrădiri. A știut să lumineze cu perspective noi fiecare din domeniile pe cari le adâncea. Faptele studiate erau privite subt toate fețele lor, subt unghiurile de incidență cele mai variate. Fenomenele vieții fiziologice limpezeau multe din faptele vieții sufletești, experiențele asupra viselor îi ajutau să cunoască psihologia bolnavilor mintali, studiul formelor corpului omenesc, așa cum se înfățișează în ope-

rele artiștilor din marile muzee, îi deschideau perspective nebănuite asupra funcțiunilor și structurii corpului uman. Rând pe rând psihiatru, psiholog, fiziolog, artist și scriitor, el a știut să aducă în fiecare din aceste activități o nouă contribuție și o nouă perspectivă de studiu.

Puterea lui de muncă, susținută de un entuziasm fără egal, a fost neobosită. Ani îndelungi el s'a risipit într'o activitate variată, unind domeniile cele mai deosebite de cercetare și îmbogățindu-le. Îl vom evoca deci în munca lui tăcută, aplecat ore întregi deasupra microscopului, încordat asupra aparatelor de înregistrare grafică a fenomenelor fiziologice, notând conștiincios observații clinice, adunând în biblioteci materialul imens al datelor teoretice sau rodul altor experimentatori de specialitate, petrecând nopți întregi în sălile spitalelor pentru a-și studia bolnavii. Departe de zgomotul și mișcarea vieții din jur, Vaschide și-a creiat în liniștea laboratorului sau în locuințele de înaltă umanitate ale ospiciilor, un loc de studiu și de meditare. Nu a cunoscut în tot timpul vieții decât bucuria înțelegerii dezinteresate și satisfacția momentelor, pe cari Anatole France le numește „tăcutele orgii ale gândirii".

Într'una din cărțile sale, Vaschide arată interesul pe care îl poate prezenta pentru psiholog simpla examinare a unui om adormit. Căci nimic nu scapă curiozității lui cercetătoare: el cuprindea cu o egală pasiune și problemele mari ale vieții, dar și aspectele aparent neînsemnate, cărora se străduia să le descopere tâlcul lor profund. Îl bănuim deci aplecat peste patul bolnavilor, în orele înaintate ale nopții, urmărindu-le poziția corpului, căutând să le surprindă cuvintele bolborosite ale somnului, înregistrându-le cu răbdare pulsul și respirația. Intreaga lui viață, Vaschide a petrecut-o în această permanentă încordare, care avea să-i desvălue o parte din mecanismele vieții umane. Căci ceia ce îl atrăgea cu deosebire era taina care explică realitatea biologică a omului, ritmul funcțiunilor de adâncime a corpului uman. Pentru lămurirea ei Vaschide a dus o viață de muncă și de reflecții neîntrerupte.

Cum am putea deci rezuma în câteva cuvinte opera lui Nicolae Vaschide și contribuția lui de specialist în domeniul științelor medicale? Mai important pentru marele public este deci metoda lui de lucru și tendința generală a operei sale pe care încercăm să le desfășurăm în aceste scurte indicații.

Dar alături de savant va trebui să amintim și omul. Entuziasmul lui Vaschide era așa de cuceritor și de comunicativ, idealismul lui atât de adânc, sinceritatea lui de cuget așa de totală, încât cei

ce l-au apropiat nu s'au putut sustrage farmecului acestui om. Foștii lui colegi și profesori, bolnavii și infirmierii, colaboratorii și confrații au cunoscut în tânărul savant român o ființă deschisă, un suflet generos și dezinteresat, un om torturat de neliniștile marilor întrebări. Amintirile foștilor lui colegi, învățații de autoritate de azi, întregesc prin detalii asupra personalității lui omenești ființa compatriotului nostru. Sunt oameni cari cuceresc dela prima vedere prin sinceritatea și limpezimea privirii lor, printr'un farmec direct și simplu, printr'un fel de naivitate. Vaschide era dintre aceștia. El a răspândit în jur o atmosferă de idealism și de curăție sufletească. Dar evocarea noastră redusă la aceste puncte este fără îndoială incomplectă. Nu trebue să credem că absorbit și frământat de probleme științifice și metafizice Vaschide a fost un suflet depărtat de suferința pe care o întâlnea la fiecare pas în viața lui profesională. Strădaniile lui științifice nu l'au împiedecat să ia contact cu suferința umană și să încerce a o înlătura. Savantul român nu a fost un vizionar confundat în lumea abstracțiilor, ci a plecat totdeauna dela viață și a avut în vedere în cursul cercetărilor sale înlăturarea suferinței. Activitatea lui de medic și psihiatru va desvălui deci omenia acestui suflet sensibil. El și-a îndreptat cu deosebire luarea aminte către desmoșteniții vieții, către copiii înpoiați subt raportul activității mintale, victimele eredității lor încărcate. Acestor ființe plăpânde și înapoiate Vaschide a închinat o mare parte din activitatea lui de medic, organizând un sistem de educație care să le îngădue o viață omenească. Opera săvârșită de Vaschide la azilul dela Bicêtre, arată spiritul de umanitate și largă înțelegere a suferinței, care anima pe cercetătorul român.

Nicolae Vaschide a fost un mare neliniștit. Seninătatea lui de cuget, încordarea muncii lui pentru a surprinde tainele de structură ale ființei umane, ascund în realitate o luptă patetică, o dramă interioară, caracteristică firilor dominate de pasiunea cunoașterii. Această frământare a gândului explică întreaga lui ființă, ca și intersul pe care îl purta părții de umbră și nelămurit a vieții. Alături de fenomenele materiale, putând fi înregistrate de aparate și studiate de știință, există în adevăr o realitate ascunsă, tainică, în care instrumentul nu poate pătrunde și pe care metodele științei nu le pot surprinde. Vaschide a ajuns în cursul meditațiilor lui până în această zonă căreia i-a închinat o bună parte din munca lui. El nu s'a limitat la datele obținute de știința oficială. Veșnica neliniște care îl stăpânia l-a îndreptat către o lărgire a câmpului de examen. Curiozitatea lui era prea adâncă și prea răscolitoare

pentru a se putea mărgini la fruntariile domeniului ştiinţific oficial. Vaschide nu a pregetat deci de a studia artele divinatorii, bizuite pe intuiţie şi pe forţele încă nelămurite ale vieţii. Este interesant de urmărit spiritul lipsit de prevenire dar în acelaş timp prudent şi ponderat, cu care Vaschide examina aceste practici, căutând să desprindă din ele, partea de adevăr, de probabilitate sau de mistificare. El a întreţinut ani îndelungi relaţii strânse cu numeroşi prezicători sau chiromancieni, şi a scos din acest examen concluzii de o mare luciditate şi o adâncă pătrundere. Nimic din ce este omenesc capabil să trezească o curiozitate şi să ofere o perspectivă efortului de înţelegere al lumii, nu i-a fost strein.

Înţelegem deci, că din această cercetare sistematică, desfăşurată pe planuri diferite şi îmbogăţită de numeroase experienţe sau reflecţii personale, a rezultat o operă în acelaş timp variată şi de o mare bogăţie de sugestii. Cărţile lui Vaschide dintre cari cea mai accesibilă publicului este „Le sommeil et les rêves" publicată în editura Flammarion, sunt deci interesante nu numai prin cuprinsul lor, dar şi prin drumurile pe cari le deschid şi prin perspectivele pe cari le desvălue. Iar semnificaţia operei lui este dintre cele mai turburătoare. In ultimă analiză, ceia ce a urmărit pe căi aşa de diferite savantul român a fost să arunce o undă de lumină asupra destinului omenesc. De aci studiul consacrat mecanismului mental normal şi patologic al omului, de aci studiul asupra somnului şi morţii, ca şi reflecţiile adânci asupra zonei de necunoscut care învălue fiinţa umană. Plecând dela examenul atent şi conştiincios al faptelor de experienţe şi observaţie, Vaschide a ştiut să se ridice prin lărgimea orizontului său şi prin puterea lui de şinteză, la întrebările cele mai grave cari pot frământa spiritul omenesc.

Ion Biberi

POEZII

de ȘTEFAN BACIU

INVOCAȚIE

Vioară, cântă-mi despre fruntea ei
Și despre râsul ei sonor, rotund.
Pe cea mai fină coardă, dacă vrei
Zi-mi despre ochiul ei afund.

Vioară, cântă-mi buza ei fierbinte
Și gura care'n viers te'ntrece
Atâta foc ea pune în cuvinte
De încălzește seara cea mai rece.

O să vibreze spațiile sub arcuș
Și or să-mi lăcrămeze'n seară ochii
La sunetul de slavă și de pluș.
Vioară, cântă-i faldurile rochii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

LIMAN STRĂIN

Alte lumini și alte seri ne mângâe ochii
Copacii par'că în altă limbă vorbesc,
S'aud în noi tristețile cum urcă și cum cresc,
Femeile aicia poartă alți pantofi și alte rochii.

Cine cunoaște mersul inimii, cine?
Orele oare le numără ornicele?
Intoarce-te în tine cum se'ntorc ceasornicele.
Singurule, unicule, căci nu e de tine!

Ștefan Baciu

BUTONI CU DEDICAȚIE

de PAUL CONSTANT

Abia picat în Ismail, Floricel Stoleru, impiegat definitiv la Prefectură, se văzu pârât, de nu se știe cine, că i s'ar îndemână în chestiuni de literatură. Om cu familie grea și hârțiut de mizerii și mutări, când auzi că este chemat la cabinetul Prefectului pentru o lucrare de natura asta, simți că-i isvorăsc de-alungul trupului pârâiașe calde de sudoare. Răzimat de speteaza scaunului, privirea lui căuta jalnică la vraful de adrese și ordine cari trebuiau date la „intrare", iar gândul îl purta fricos către întâmplările ce prevesteau să-l năpăstuiască iarăși. Nu se putea dumeri de unde i se trăgea această lucrătură... Bine, că purta el plete și lavalieră astea își aveau socotelile lor; pletele le purta ca să nu se caute prea des în pungă pentru bani de bărbier, iar amărâta aia de lavalieră, făcută dintr'o poală de fustă de-a nevestisi, ca să-i acopere pieptul cămășii pe care n'o schimba prea des. Dar toate astea fără nici o legătură cu aptitudinile și preocupările de cari se vedea incriminat.

Venit în Ismail de câteva zile doar, nu vorbise nimeni de așa ceva, nu dăduse nici un semn care să dovedească asemenea slăbiciuni. Nu era decât un biet slujbaș, fără altă îndemânare decât cusutul dosarelor, înregistrarea corespondenții, clasarea ei pe categorii și expedierea la poștă; era, cu alte cuvinte, un specializat la serviciul de registratură, nici de cum ceeace îl socoteau noui lui șefi și colegi. De unde le venise ideia că s'ar fi pricepând, în asemenea chestiuni, nu-și putea da deloc cu bănuiala... Taifasuri prea lungi nu angajase cu nici unul; o singură dată l-a întrebat secretarul câți copii are și când a dat să-i spună că are șeapte, a oftat din adânc; și a oftat și secretarul, că și el avea opt și unul pe drum. Incolo, nimic. Un șef de birou... șeful dela „statistică", îl rugase, este drept, a doua sau a treia zi dela prezentarea lui în slujbă, să-i facă o scrisoare de dragoste către una dela „măsuri și greutăți"; dar asta așa, fiindcă el, șeful era prea înamorat și susținea că din cauza asta mintea îi era așa de tulburată că nu putea concepe nici măcar o

circulară, necum o scrisoare de dragoste... Că-și aducea aminte că a venit la el și i-a spus:

— Domnule Floricel, îmi dai voie; Stegărescu, șef de birou la „statistică"... Cu toate că dumneata nu „depinzi" de mine, uite ce te-aș rugă, în mod „confidențial-personal"...

Când a auzit că este vorba de „confidențial-personal", a îngălbenit; și-a adus aminte că toate ordinile de mutare nu-i veniseră decât „confidențial-personal" și de-aia cuvintele astea îl impresionaseră. Dar Stegărescu n'a luat seama că se făcuse ca lămâia și a pornit să-i spuie ce avea pe suflet.

— Vezi dumneata, domnule Floricel, cum să-ți spun; chestiunea este „stric-confidențial-personală" și „urgentă cu mare precădere", și nu trebuie să fie cunoscută decât de mine și de domnișoara Ortansa Belciug, sub-șefă de birou la măsuri și greutăți; că în dragoste, după cum știi dta, toate merg strict confidențial și nu strică nici „urgent cu precădere", fiindcă vine altul mai grăbit și mai hoț și ți-o suflă. Las'că domnișoara Ortansa este femee în toată firea, are 38 de ani declarați, și că, dacă n'a suflat-o nimeni până acum, n'o mai suflă toate uraganele din lume, dar de, este bine să pui întotdeauna primejdia înainte... Mi-ar părea rău să scap partida; că este încadrată cu titlul definitiv și are și-o pereche de case, cu prăvălii pe colț... N'aș fi apelat la serviciul dtale, însă, domnișoara Ortansa, este, cum să-ți spun mai explicit, de-ălea de stă cu nasul tot în romane, și când și-l ridică așteaptă pe contele de Luxemburg să vină s'o răpească pe un cal bălan și buestraș și s'o ducă în țările calde... Mă servești, nu este așa?... Până mâine ai destul timp... Să nu mă lași că mă nenorocești... Pierd un rând de case cu crema prăvăliilor din târg... O scrisoare s'o facă armonică...

Și privirile lui Stegărescu îi căzură atât de rugătoare, că nu-l putuse refuza...

Atât... O scrisoare așternută numai cu fleacuri; oftaturi, gogoși, o amenințare de sinucidere și câteva versuri auzite în tinerețe. Păi, de aci se putea deduce că este literat? Este drept că după trei zile dela expedierea scrisorii, răspunsul era și primit... Din primele rânduri se putea deduce ravagiile pe cari le făcuse în sufletul romantios al domnișoarei Ortansa. „Stegărescule, scrisoarea ta m'a aruncat pe culmile dupe care mă simt prea slabă ca să mai pot scoborî singură; vino și mă ia... Cu ocazia asta să vedem ce-o să mai zică domnul dela „salubritate", care m'a ținut încurcată aproape cinci ani de zile... Moartea mea a fost să iau pe unul dela Prefectură, să nu mă mai milogesc pentru bilet la tribună la 10 Mai... Te aștept, visul meu drag!..."

Stegărescu venise să-i mulțumească pentru binele făcut, adăugând; cu scrisoarea dumitale, eram sigur că devin proprietar în Ismail... Un capo de operă, domnule!... Eu am scos o copie ca s'o am la dosarul meu personal... Eh, poetul este tot poet! Reamintindu-și aceste ultime cuvinte, Floricel sări, ars;

— Să știi că Stegărescu mi-a făcut-o!... Dobitocul ăla mi-a scos ponosul de poet... Dela Stegărescu la secretar, dela secretar la prefect, gogomănia asta a prins și reputația mi-a fost... sdruncinată... Numai de nu m'ar muta disciplinar pe chestia asta... Doamne, isbăvește-mă că am șeapte copii și sunt acrit de mutări...

Și strângându-și hârtiile după birou o porni clătinându-se de slăbiciune, către biroul prefectului...

Prefectul, unul tinerel și dichisit, tocmai se uita pe fereastră contemplând panorama Ismailului, potrivindu-și în geam nodul dela cravată. Când dădu cu ochii de Floricel, se așeză la birou, devenind demnitar și fioros;

— Ce poftești dumneata?

— Sunt Floricel Stoleru dela registratură și am venit, chemat fiind de dumneavoastră...

Când auzi cu cine sta de vorbă, prefectul deveni mai puțin fioros și îl pofti, zâmbind, pe scaun. Floricel, ca omul pățit și mâncat de necazuri, se așează pe-o margine a scaunului, așa ca să poată sări mai lesne în sus când s'o îngroșa gluma, zâmbi prefăcut și anevoie, luptând să-și stăpânească gândul de mutare și de noui mizerii:

— Uite de ce te-am chemat, domnule Floricel; luând conducerea acestui județ, m'am gândit să mă consacru, cu trup și suflet, nevoilor lui... Astfel fiind, în primul rând, am hotărât să fac un lucru util și de pomină; un istoric al județului... Că șosele și administrație fac toți; doar toate astea se fărâmă și se pierd... O asemenea lucrare însă, rămâne... M'am adresat la câțiva dintre slujbașii prefecturii, și mă adresez și dumitale, cu rugămintea de a întocmi lucrarea pomenită... Nu va fi muncă zadarnică; voi institui un premiu, care va consta dintr'un voiaj gratuit în Italia, pentru cea mai bună lucrare și care se va tipări. Eu, după câte sunt informat și personal judec acum, am credința că domniata vei lua premiul... Domniata, care ești poet!... Am de făcut o singură recomandație; fotografia mea să fie pusă la început, în mărime de 16/24. Sub ea, ca indicație pentru vulg; Omul căruia îi datorăm totul... Restul, rămâne să fie dispus după buna judecată a autorului... Neam înțeles,, domnule Stoleru?!... La revedere și la lucru...

Bătând câteva temenele adânci, Floricel eși din cabinet luminat

și de-a'ndăretelea. Când se văzu pe sală, trase batista din buzunar și-și șterse năsturașii de sudoare, depe frunte...

— Fire-ai al dracului, Stegărescule... N'ai mai avea parte de ziua de mâine și de-aia dela „măsuri și greutăți"... Arde-te-ar pârjolul și mânca-te-ar veninul pe care-l simt eu acuma în inimă... Mi-o făcu, domnule, mi-o făcu!...

Și de duse în birou, unde căzu, înmuiat, pe scaun...

— Felicitările noastre, domnule Floricel!... Te-ai pus bine cu Prefectul, dela început... Eh, dacă nu ne-a făcut și pe noi mama poeți!...

— Ferice de dumneata; Ismail-Veneția-Florența-Roma-Capri, gratuit... Cu ce de mai impresii o să vii!...

—O să suferi numai de zăduf; că am citit prin ziare că este o secetă de s'au uscat grânele pe câmp...

— Parcă italienii se hrănesc cu grâu; macaroanele să nu le lipsească, grâul poate să se tot usuce...

— Și vezi că italiencele sunt date naibei, să nu-ți cadă vre-una pe cap...

Floricel simțea că înebunește.

— Domnilor, vă dau cuvântul meu de cinste că am fost lucrat într'un mod barbar; nu sunt poet, așa cum mi-a ieșit vorba. Toată cariera mea am lucrat numai la registratură și la islazurile comunale...

— „Vai, ce modest și adorabil este" șopti încet, ca într'o rugăciune, o funcționară, tip muma pădurii.

— Am să depun o reclamațiune scrisă către domnul prefect că am fost, pur și simplu, calomniat!...

— Eh, unde mă calomniază pe mine unul, așa ca pe dumneata Știu că poetul nu se simte bine decât când stă cu ochii la stele și visează... De data asta va trebui să te urci în podul prefecturii, să cercetezi, să aduni și să transcrii date, fapte, întâmplări... Păi, cum vrei, Floricel, să te plătești de plăcerea voiajului în Italia?...

— Ce dracului Floricel, cauți să ne prostești?!...

— Cum, și domnia voastră mă credeți poet, domnule șef?

— Ei, știi că ești nostim?!... Păi eu te-am simțit din prima zi că ești poet...

— Și de ce nu mi-ați spus-o și mie? Ceream, imediat, mutarea la Cahul...

Văzând că nu mai era nimic de făcut, Floricel își înfundă nasul mai adânc în registrul de intrare, fugărind penița cu obidă, însemnând șiruri năclăite de cerneală violetă. Limba ceasului se mișca

greoi, de parcă era împiedicată, lungind timpul până la exasperare. Când auzi cele 12 bătăi, își strânse registrul și hârtiile depe masă, le zăvori în dulap și dădu să plece acasă, sau în lume, să-și descarce zăduful sufletului. In ușe, funcționara tip muma-pădurii îi tăie calea, rugându-l drăgălaș;

— Domnule Floricel, te rog să-mi scrii și mie o poezie de dragoste... Că eu iubesc poeții și... frumosul...

— Lasă-mă dracului domnișoară, că mă urc în foișorul pompierilor și mă arunc cu gâtul în jos...

Și trânti ușa, pornind-o glonț către casa îmbelșugată de... copii. In urmă-i, femenina lui admiratoare rămase contemplativă, obsedată de ideia unei iubiri ideale în care el, Floricel, juca rolul de erou...

*

A doua zi, cu noaptea în cap, Floricel urcă în podul prefecturii, răscolind dosare înecate în praf, distrugând gospodării intemeiate de șoareci, notându-și febril într'un terfelog voluminos, tot felul de date. Plecase de acasă supărat pe nevastă-sa, care nu se sfiise să i-o strige dela obraz;

— Pleci în Italia să voiajezi? Ți s'a făcut de haimanalâc! Cine știe cu ce rusoiacă te-ai încârduit și vrei să scapi de mine și de copii!... Noi n'avem gheată în picior și tu te duci să faci călătorii de plăcere...

— Înțelege-mă, nevastă, că d-l prefect mi-a dat ordin, vai de păcatele mele... E chestiune de serviciu...

— Ți-a dat ordin? Ai cerut tu, amărâtule!...

— Lasă-mă, că iau câmpii...

— Păi sigur că iei câmpii; câmpii din Italia...

Și pornise să bâzâie, căinându-și viața, făcând procesul tuturor întâmplărilor din cei zece ani de căsnicie necăjită. Copiii miorlăiau și ei prin colțuri, închipuind un cor barbar, ale cărui melodii ultravagneriene îi piuiau încă în urechi.

După două ore de muncă, scoborî din înălțimile olimpiene ale podului prefecturii, ducând sub braț munca îngrămădită în însemnările depe filele terfelogului. In birou îl așteptau hârtiile de dat la intrare, ochii cercetători și ciudoși ai colegilor și oftatul adânc al prigorii ăle de funcționare căzută la patimă. Fără să sufle un cuvânt, se așeză la masă și începu să-și facă slujba de registrator.

— A început să devină încrezut...

— Așa este când devii autor... oficial.

— El se plimbă prin Italia și noi tragem greul la prefctură...

— Numai de noroc să nu se plângă; până mai eri, alaltăeri, era un slujbaș modest, ca fiecare dintre noi... Nu te uiți ce aere a împrumutat!...

— Darurile destinului!... Ismail-Veneția-Florența-Roma, turretur, via Galați... Uite unde se duc veniturile județului!

In fiecare zi, timp de o lună de zile, Floricel Stoleru se hrănea, invariabil, cu scandalul nevesti-si, cu praful hârțoagelor din pod, cu bârfelile colegilor... Pe filele terfelogului materialul se aduna tot mai mult, închegând visul, atât de scump, al prefectului. In fața zelului lui Floricel, toți ceilalți colegi concurenți bătuseră în retragere, lăsându-l că culeagă singur laurii biruinții. Când termină rânduirea materialului și anunță audiență de predarea lucrării, în tot Ismailul se produse adevărată panică. Nevastă-sa chiriaia ca după mort, colegii îl înjurau dela obraz pe toate drumurile; iar funcționara aia urâtă își prohodea în plâns nestăpânit ultimul ei vis de iubire, pierdut... Gazetele de opoziție consacrau articole întregi prin cari dau „alarma" asupra felului cum se risipește banul public; iar el, Floricel, eroul, ajunsese să se strecoare tot mai fricos prin mijlocul omenirei furioase, care-l pismuia și-i vrea pieirea.

— Măcar să ne aducă ceva suveniruri!...

— Și să-l saluți pe dl Mussolini în numele nostru...

— Domnilor, eu nu mi-am făcut decât numai datoria... Vă rog să mă credeți că nu mă duc în Italia decât constrâns...

— Acum vrei să faci și pe martirul; asta este bătaie de joc... Incep să am o idee proastă despre poeți...

Incoltit de invidia omenirii, Floricel blestema toată întâmplarea asta, care-l nenorocise complect. Un singur gând îi mai lumina viața; când va ajunge în Veneția, să se arunce într'un canal și s'o isprăvească odată cu mizeriile ce aveau să se lungească și după înapoiere. Căci în Ismail, viu nu se mai întorcea...

După studiul lucrării și consfătuirile avute cu consilierii județeni și cu bugetul, prefectul își încheiase toate hotărârile; pentru comunicarea lor fixă o zi, în care convocă pe toți slujbașii prefecturii, în sala festivă.

Era ziua mare a deslegărei darurilor, atât de râvnite și de invidiate... Emoția cuprinsese, evident, întreaga suflare a prefecturii. Fiecare se gândea la felul în care se va desfășura decernarea premiului pentru lucrarea comisă.

— Domnule Floricel Stoleru, dumneata ai binemeritat dela prefectura de Ismail, cinstea de a fi proclamat câștigătorul premiului pentru lucrări monografice; consiliul județean, în unanimitatea lui te

roagă, stăruitor, să consimți a primi să faci voiajul Ismail-Veneția-Florența-Roma și înapoi, în contul bugetului județului, care știe să-și răsplătească pe fii săi cei mai aleși... Să trăiești și să vii sănătos, ca să ne povestești și nouă ce ai văzut pe acolo... Ura... Ura... Uraaa... Să trăiască Floricel Stoleru!...

Prefectul urma să-l îmbrățișeze pe Floricel, iar după el, toți slujbașii... O serbare a meritului și a solidarității ideale, cum nu se mai pomenise în Ismail...

In ziua convocării, slujbașii, frecându-se cu spinările de zidurile sălei festive, așteptau desfășurarea evenimentelor, înjurând anticipat bafta lui Floricel. Floricel, cu mutra scofâlcită ca a unui fumător de opium sau fakir în post absolut și prelungit, se clătina pe picioare de nesomn și slăbiciune, așteptându-și osânda...

— Se clatină de parcă este pe valurile mării!...

— Sau în gondolă, pe canale...

— Gondolă, altfel nici nu mai poate... La tat-său acasă nu aveau nici albie de rufe...

— Ssst... domnul Prefect...

— Domnilor, voi fi scurt. V'am convocat spre a vă aduce la cunoștință mai multe chestiuni de serviciu și din afară de serviciu... Chestiunile de serviciu; nu sunt deloc mulțumit de faptul că lucrările sunt întârziate, că nu veniți la timp la serviciu și că unii dintre dvs. bat cam des cârciumile... Vă recomand să intrați în legalitate și să coaseți toate hârtiile la dosare, să nu mai faceți intervenții lăturalnice pentru avansări și mutări prin diferiții mei prieteni și colegi, căci toate astea vă degradează... Chestiunea a doua; mi s'a prezentat de către colegul dv. impiegatul Stoleru, o lucrare de monografie a județului nostru... Sunt cuprinse în această lucrare multe lucruri bune, menite să ne lumineze asupra trecutului istoric al acestui județ; pentru munca depusă, în primul rând îl felicit... In al doilea rând, fiindcă orice muncă trebuește răsplătită, am convins onor consiliul județean să-i acordăm o recompensă...

— Haide că-i dă 50000 de lei pentru voiaj...

— Banii județului, sireacii...

— Și recompensa cea mai nimerită, am găsit că trebuie să aibe, în primul rând, o valoare simbolică...

— Să știi că-l sărută pe obraz...

— Asta ar fi colac peste pupăză...

— De aceia i-am cumpărat o pereche de butoni, suflați cu argint veritabil, pe care am gravat următoarele cuvinte; lui Floricel Stoleru, din partea prefecturii Ismail, admirație...

— Aoleo, ca pe coroanele de morți...

— Admirație, domnilor, nu mă rușinez s'o declar. Să trăești domnule Stoleru și... să cauți să-ți pui în ordine figura și lucrările dela registratură, de care nu sunt câtuși de puțin mulțumit de felul cum o duci... Sunteți liberi, domnilor. Bună ziua...

După această sărbătorire, spiritile s'au liniștit din nou. Floricel, procedând ca omul cu cap, a vândut butonii cu trei poli, dintre cari pe unul l-a dat la bărbier de s'a tuns numărul zero, iar cu doi poli și-a cumpărat o cravată vișinie, înșirată pe elastic, spulberând astfel toate infamiile după urma cărora pătimise atât.

Paul Constant.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NEVASTA LUI MOȘ-ZAHARIA

COMEDIE TRISTĂ IN PATRU ACTE
ȘI DOUĂ TABLOURI

de ION MINULESCU

ACTUL IV.

Acelaș decor ca în actul II. In fotelul său, Moș Zaharia somnolează ca de obicei, cu ochelarii pe nas, cu capul aplecat spre stânga și în mâini cu aceleași mătănii de chilimbar, pe cari de data asta, nu le mai numără printre degete. Lumina becurilor electrice din candelabrul din tavan, captată de un abat-jour verde, cade peste el scoțându-i trupul în evidență din penumbra uniformă care stăpânește restul camerei. La un moment dat, îl trezește soneria electrică de la ușa principală din fundul camerei.

SCENA I.

Moș Zaharia — Anicuța.

MOȘ ZAHARIA *(văzându-se singur, strigă enervat)* Anicuțo!... *(pauză)* Anicuțo!... *(Anicuța apare pe ușa laterală frecându-și ochii somnoroși în timp ce soneria se repetă)* N'auzi fă, că sună conița?... Or ți-o fi venit ibovnicul iar?...

ANICUȚA *(după un căscat leneș, se îndreaptă spre ușa principală din fundul camerei)* Parcă mie de ibovnic, îmi arde acum?... Nu vedeți, cum mă doboară somnul?...

MOȘ ZAHARIA *(cu răutate)* Hai, hai!... Lasă vorba, și du-te repede de-i deschide coniței... *(Anicuța ese pe ușa din fund, în timp ce Moș Zaharia, stăpânit de o curiozitate nervoasă, încearcă să se ridice din fotel, fără să reușească, așa că-i nevoit să aștepte pe Nina, cu degetele celor două mâini crispate pe brațele fotelului)* Nina!... Tu ești Nina?... Tu ești? *(în momentul acela cucul ceasornicului din părete cântă de două ori).*

SCENA II.

Moș Zaharia — Nina — apoi Anicuța

NINA *(intrând prost dispusă, dar totuși stăpână pe sine)* Eu sunt, Zahario. Eu sunt... Ce, nu mă mai cunoști?...

MOȘ ZAHARIA *(insistând plin de nervozitate)* Ba da... Dar vreau să știu, dacă mai ești tot tu... Nina... Nevasta mea...

NINA *(plictisită)* Chiar eu, Nina... Eu, nevasta ta...

MOŞ ZAHARIA *(măsurând-o cu ochii din creştet până'n tălpi, după ce şi-a ridicat ochelarii depe nas, pe frunte)* Ia treci, dragă Nino, mai în lumină, să te pot vedea mai bine!...

NINA *(vârându-se sub aureola de lumină a abat-jourului lămpii din tavan)* Dar ce Dumnezeu s'o mai fi'ntâmplat cu mine astă seară, de nu mă mai recunoaşte nimeni!... Nici chiar bărbatu-meu!...

MOŞ ZAHARIA *(revenind explicativ)* Ba eu te recunosc. Şi încă, bine... Bine de tot... Dar ca bărbat, ce-ţi sunt, vreau să te'ntreb altceva... Fii sinceră însă, şi spune-mi dacă-mi mai eşti tot aceiaşi nevastă de azi dimineaţă...

NINA *(acră)* Nu-ţi fie teamă, Zahario dragă, că până în momentul ăsta, cel puţin, nimeni pe lume, n'a fost în stare să mă schimbe în altă femee, de cât cea care am fost totdeauna...

MOŞ ZAHARIA *(privind-o cu amărăciune)* Văd eu că parcă n'ai fi cu nimic schimbată ... Dar când vii de-acolo, de unde ştiu că vii, mai ales la ora două după miezul nopţii... Doamne fereşte!... S'ar fi putut să se mai întâmple şi altceva... Ce zici Nina?...

NINA *(plictisită)* Ce vrei să zic?... Mulţumeşte lui Dumnezeu, că acel altceva, la care te gândeşti tu, nu s'a'ntâmplat încă... Nu, nu!...

MOŞ ZAHARIA *(fără să se lase convins)* Adevărat?... Fii sinceră Nino, şi spune-mi să ştiu şi eu... S'a'ntâmplat sau nu s'a'ntâmplat?...

NINA *(plictisită peste măsură şi totuşi convingătoare)* N'auzişi?... De câte ori, vrei să-ţi repet?... Nu, nu, nu!... Nu s'a'ntâmplat... Ţi-o jur!... Şi dacă nu s'a'ntâmplat nici în noaptea asta, când trebuia năpristan să se'ntâmple, cu siguranţă, că n'are să se mai întâmple niciodată!...

MOŞ ZAHARIA *(bănuitor)* Ce-mi tot cânţi tu, verzi şi uscate?... Vorbeşti, ca şi cum nici n'ai fi fost la director!... Spune... Ai fost, sau n'ai fost?...

NINA *(calmă şi demnă)* Eh, poftim!... Sigur c'am fost!... Că de altfel, pentru vizita asta şi plecasem de-acasă... Numai că... In loc să se întâmple ce-ar fi trebuit să se'ntâmple, s'a'ntâmplat cu totul altceva... Ceva, ce n'aşi fi bănuit pentru nimic în lume...

MOŞ ZAHARIA *(nerăbdător)* Nu cumva, te-i fi 'ntors fără bani?...

NINA *(mâhnită dar totuşi ironică)* La bani, te gândeai tu Zahario?... Eu credeam că te gândeşti la mine!...

MOŞ ZAHARIA *(acru)* Eh!... Că parcă tu, sau banii... n'aţi fi tot una?...

NINA *(protestând hotărîtă şi demnă)* A!... Nu Zahario!... Nu suntem tot una... Şi dacă vrei să ştii ceva mai mult... Eh bine!... Află că de data asta, vei obţine banii de cari ai nevoie pentru operaţia ta, fără ca eu, nevasta ta, să mai fiu forţată să mă murdăresc de dragul tău!...

MOȘ ZAHARIA *(nedumerit)* Vorbești srios Nina?...

NINA *(demnă)* Foarte serios...

MOȘ ZAHARIA *(înțepat și neîncrezător)* Ia ascultă Nino... Nu cumva, vei fi nemerit în altă parte?...

NINA *(calmă)* Ba Dumnezeu mi-e martor, c'am nimerit chiar unde trebuia... Numai că... Probabil, că tot Dumnezeu, a judecat altfel de cum judecaseși tu, când mi-ai dat ordin să plec de acasă...

MOȘ ZAHARIA *(ironic)* Eh!... Că Dumnezeu parcă, altă treabă mai bună, n'ar avea de făcut, decât să-și vâre nasul, unde nu-i fierbe oala!...

NINA *(mustrându-l)* Dumnezeu ca Dumnezeu!... Eu însă, aș vrea să știu, ce-ai zice tu, când vei afla că în noaptea asta, directorul băncii tale, s'a purtat cu mine, nevasta ta, mult mai cinstit chiar decât te-ai purtat tu, când m'ai trimis cu forța la el acasă?...

MOȘ ZAHARIA *(bănuitor și enervat)* Nu cumva, te-i fi deranjat degeaba?...

NINA *(tot ironică)* Vai Zahario!... Dar ce'nseamnă deranjul meu, față de nevoia ta, de a te opera, cât mai de grabă?...

MOȘ ZAHARIA *(supărat)* Răspunde la ce te'ntreb eu!... Nu mi-o mai porni iar, pe alături cu drumul, ca de obicei... Mărturisește că te-ai deranjat degeaba... și gata!...

NINA *(explicativ și plină de mândrie)* Intrucât mă privește pe mine, poate să ai tu dreptate, fiindcă, uite... *(se închină)* asta mi-e crucea, că m'am întors acasă, aceiași femee care plecasem cu două ore mai nainte... Vreau să zic... Nevasta ta intactă!...

MOȘ ZAHARIA *(enervat)* Bine, bine!... Asta te privește pe tine... Pe mine însă, altceva mă interesează... Soarta banilor cari trebuia să mi-i aduci...

NINA *(cu scârbă)* Așa!... Va să zică, pe tine te interesează soarta banilor, nu soarta nevestei tale... Foarte frumos! ... N'am ce zice!... Eh bine... Află atunci tot dela mine, că mâine dimineață, vei primi dela bancă. 50.000 de lei...

MOȘ ZAHARIA *(tresărind)* Cum 50,000 de lei?... Tu-mi spuseseși parcă altceva!... *(Nina oftează cu milă)* Ca ce oftezi?... Nu-mi spusesesi că directorul mi-a promis 100,000 de lei? ... Zi că nu-i așa, dacă-ți dă mâna!...

NINA *(corectându-l ironică)* Nu-i așa, Zaharia dragă... Nu-i așa... Adu-ți aminte, că eu nu-ți spusesem ce pretinzi tu ... E drept că directorul îți promisese 100,000 de lei... Dar cu ce condiții?...

MOȘ ZAHARIA *(enervat)* Condițiile n'au importanță... Vorba e, că-mi promisese 100.000 de lei, nu 50,000 de lei, cum pretinzi tu acum...

NINA *(exasperată)* Dar nici eu, nu-ți pretind nimic altceva,

decât să-mă ăsculți, și să'nțelegi odată pentru totdeauna adevărul...

MOȘ ZAHARIA *(curios)* Care adevăr dragă?... Care adevăr?...

NINA *(extrem de furioasă)* Adevărul că cei 100,000 de lei, nu i-ai fi pupat, decât în cazul când ți-ai fi cedat nevasta directorului tău...

MOȘ ZAHARIA *(enervat)* Dar bine Nino... In ultimul moment, nu ne'nțelesesem noi, s'acceptăm schimbul propus de el, și să'ncasăm 100,000 de lei?...

NINA *(desgustată)* Adevărat... Noi așa ne'nțelesesem... De altfel, pentru așa ceva, mă și dusesem la el acasă, în noaptea asta... Eu, să mă ofer lui, din ordinul tău... iar el, în schimbul meu, să-ți ofere ție 100,000 de lei...

MOȘ ZAHARIA *(încântat)* Exact!...

NINA *(ironică)* Exact, în principiu numai!... Dar tu, nu știi că socoteala de-acasă, nu se potrivește cu socoteala din târg?

MOȘ ZAHARIA *(enervându-se din nou)* Ci ia spune odată femee, ce Dumnezeu s'a mai întâmplat, de mi s'au stricat iar socotelile?...

NINA *(cu oare care jenă)* Ah, dragă Zahario, dragă Zahario!... S'a'ntâmplat pe semne, că noi ne grăbiserăm să vindem pielea ursului din pădure... cum se spune...

MOȘ ZAHARIA *(furios)* Iar o iei razna, peste câmp ca de obicei?...

NINA *(protestând)* Ba eu, nu!... In ultimul moment însă, probabil că directorului tău nu i-a mai convenit schimbul, fiindcă s'a răsgândit... Și basta!

MOȘ ZAHARIA *(plictisit)* Auzi, auzi!... Cârcotașul!... Și pentru care motiv, mă rog?...

NINA *(desgustată)* Știu eu?... Poate fiindcă nu-i mai plăcusem!

MOȘ ZAHARIA *(cu ură)* Mofturi!... Unui bărbat, când îi place așa mult o femee dimineața, la fel trebue să-i placă și după miezul nopții... mai ales c'are ocazia să-i închidă electricitatea, ca să-i facă întuneric în odae...

NINA *(insistentă)* Și totuși... Iată că directorul tău, găsise altă femee, ca să-i arate trucul cu electricitatea...

MOȘ ZAHARIA *(tresărind curios)* Vorbești serios Nina?... Care altă femee?...

NINA *(scârbită)* Nu ghicești?... O femeee mult mai eftină, dacă nu chiar mult mai frumoasă decât mine...

MOȘ ZAHARIA *(protestând)* Lasă modestia de-oparte, dragă Nino... că vre-una mai eftină decât tine, o fi găsit el... nu zic ... Dar mai frumoasă ca tine... Imposibil.. Exclus..

NINA *(acră)* Și totuș... După cum vezi, pe mine m'a trimis înapoi la bărbat, acasă la mine... iar pe cealaltă, și-a păstrat-o pentru noaptea asta în garsoniera lui...

MOȘ ZAHARIA *(revoltat)* Auzi, auzi!... Ce om fără cuvânt!... Să te facă să te deranjezi degeaba... Și'ncă când?... După miezul nopții... Bine'nțeles... Fiindcă mai de vreme, probabil, îl jena lumina zilei... Cucuvaia dracului!...

NINA *(mărinimoasă)* Ba să-i mulțumim lui Dumnezeu, că s'a'ntâmplat, cum nu se putea mai bine!... Fiind-că, Doamne ferește... s'ar fi putut întâmpla și mai rău...

MOȘ ZAHARIA *(plictisit)* Eh, nu!... Că tu așa exagerezi totdeauna...

NINA *(înțepată)* Eu exagerez, sau tu aiurezi?... Ba nu zău!... Un bărbat ca directorul tău, când nu i-ar mai fi plăcut o femee, ce alt lucru mai frumos ar fi putut face, decât ce-a făcut și el cu mine?

MOȘ ZAHARIA *(plictisit)* A făcut pe dracu ghem!...

NINA *(protestând)* Ba eu cred, mai curând, c'a deslegat ghemul pe care dracul îl încurcase așa de rău, că nu'l mai putea descurca nici el... Da, da... Chiar așa!... Fiindcă din suma de 100,000 de lei, directorul tău, nu și-a retras decât 50,000 de lei, cota cumpărării mele, care după cum vezi, nu s'a mai efectuat, iar restul de 50,000 de lei, și-a dat cuvântul de cinste, că mâine dimineață, ți-l va trimite acasă printr'un om al lui de încredere...

MOȘ ZAHARIA *(plin de răutate)* Și-asta'nseamnă pentru tine, cuvânt de cinste?... Bravo!... Nu vezi cum și-a bătut joc de amândoi, la fel?... Și-a pus în gând să facă o economie de 50,000 de lei și a și făcut-o... așa, cât ai fi clipit din ochi...

NINA *(jignită)* Cum Zahario?... Pe tine, economia lui, te doare?... Nu cinstea mea?...

MOȘ ZAHARIA *(agresiv)* Iar începi să mă plictisești cu cinstea ta?...

NINA *(înterzisă)* Aoleo... Zahario!... Tocmai tu-mi vorbești așa?... Tu care mi-ai dat ordin să accept acest schimb abject, care ne-ar fi'nroșit obrajii de rușine amândurora?... Tu?... Tocmai tu?...

MOȘ ZAHARIA *(enervat și grav)* Eu!... Da!... Tocmai eu!.... Fiindcă obrazul omului ăsta este... Roșiu, galben sau albastru... tot atâtea parale face, or care ar fi culoarea lui... Pe câtă vreme, 50,000 de lei mai mult... sau mai puțin... Hm!... Nu e o sumă de lepădat.. Nu, nu!..

NINA *(cu scârbă)* N'am ce-ți face dragă Zahario... Pe semne că de data asta, voi fi călcat și eu, cu piciorul stâng...

MOȘ ZAHARIA *(aprobând-o cu ură)* Ba bine că nu!... Tu nu-ți dai seama că de câtva timp, de câte ori, vine vorba de mine, tot cu piciorul stâng calci?...

NINA *(ironică)* Parcă tu când m'ai luat pe mine de nevastă, n'ai călcat la fel...?

Tot cu piciorul stâng ai călcat și tu dragă Zahario... Nu vezi peste ce fel de nevastă ai căzut?... Nu e'n stare să-ți pună coarne, nici măcar cu propriul tău director!...

MOȘ ZAHARIA *(fluerând a pagubă)* Doamne, doamne!... Când mă gândesc pe ce mâini am încăput amândoi... Zău că m'apucă scârba... Nu altceva!...

NINA *(rectificându-l)* Ba să-i mulțumim lui Dumnezeu, că n'am încăput pe mâini și mai rele... Că din alte mâini, nici tu

Babeș-Bolyai University Library Cluj

nu te-ai fi ales cu 50,000 de lei gratuit nici eu nu mi-aşi fi putut ţine jurământul să-ţi rămân credincioasă, până la moarte!...

MOŞ ZAHARIA *(acru)* Până la moartea mea... sau a ta?...

NINA *(gravă)* Până la moartea unuia din noi... Cum ne-o fi norocul!...

MOŞ ZAHARIA *(agresiv)* Norocul?... Hm!... Ştiam eu bine că jurămintele femeilor, nu sunt decât leturghii cu bragă!... Unde dracu să mai găseşti astăzi, aghiasmă adevărată?... Poate numai la muntele Athos, unde nu sunt femei...

NINA *(plictisită)* Bine, Zahario dragă... Parcă mai adineaori, vorbeai cu totul altfel...

MOŞ ZAHARIA *(încurcat)* Vorbeam şi eu, aşa... ca să-mi fac curaj de curcă beată... Ba nu zău!... Ce ţi-aşi fi putut face, dacă bunioară mi-ai fi pus coarne cu adevărat?... Aşi fi tăcut şi eu... chitic... ca toţi bărbaţii încornoraţi... Şi-atâta tot... De ce-aşi fi fost tocmai eu, mai cu moţ decât alţii?...

NINA *(indignată)* Nu mă face să regret că ţi-am tăiat moţul la timp...

MOŞ ZAHARIA *(cinic)* Lasă, lasă... că pentru aşa ceva, mai ai tu timp destul... Dacă nu mi-l vei fi şi tăiat, chiar în noaptea asta!...

NINA *(revoltată)* Zahario!... Ce-i cu tine dragă?... Nu-ţi dai seama că de câtva timp, chiar c'ai început s'o iei razna peste câmp ca nebunii...

MOŞ ZAHARIA *(protestând)* Ba dacă ai şti tu, ce limpede cuget eu în clipele astea!... Chiar aşa!... Vei fi tu Nino dragă, femee inteligentă şi repede la gură!... Nu zic... Dar nici eu, n'am ajuns încă, aşa nătăfleaţă, să-ţi înghit toate năzbâtiile...

NINA *(revoltată, cu autoritate)* Stop Zahario!... Stop!... c'a'nceput să te cam ia gura pe dinainte...

MOŞ ZAHARIA *(cinic şi furios)* Eh, aşi!... Doar n'ai vrea să cred, că te-ai întors dela ticălosul ăla de director, tot aceiaşi femee care plecaseşi de-acasă!... Cine eşti tu?... Maica Domnului?... Uită-te'n oglindă dragă... Nu-ţi dai seama că te trădează, mutra asta de Magdalenă păcătoasă?... *(după o pauză)* Ba nu zău... De ce n'ai fi sinceră, să-mi mărturiseşti că te-ai întors aşa cum trebuia să te'ntorci?... Că doar pentru asa ceva te şi duseseşi la el acasă...

NINA *(exploadând)* Zahario!...

MOŞ ZAHARIA *(continuând cu aceiaşi acreală verbală)* Ia nu mă mai întrerupe, că eu tot nu renunţ să-ţi spun, ce-mi stă pe buze... Că de suflet, nici nu-ţi mai vorbesc!... Nu simţi că adevărul, începe să iasă la suprafaţă ca untdelemnul deasupra apei?

NINA *(înţepată)* Ese la suprafaţă ca untdelemnul, sau cade la fund ca plumbul?...

MOȘ ZAHARIA *(agresiv)* Lasă, lasă, că-ți cunosc eu planurile tale... Umbli să mă orbești numai cu 50,000 de lei, ca să nu-mi dai de bănuit că restul ălorlalți 50,000 l'ai pus deoparte pentru sufletelul tău!...

NINA *(revoltată)* Zahario dragă... Nu cumva ți-o fi suflat Dumnezeu mințile?...

MOȘ ZAHARIA *(grav)* Haida de!... Dumnezeu nu mi-a suflat încă, nimic din ce mi-a dat... Tu însă, mi-ai suflat dintr'un condei 50,000 de lei, din suta de mii pe care directorul mi-o dăduse întreagă... Iar el, porcul, mi te-a suflat pe tine, pur și simplu... Să vă fie de bine!...

NINA *(enervată)* De binele ăsta, să n'aibe parte nici dușmanii tăi...

MOȘ ZAHARIA *(acru)* Ba dușmanii tăi, nu ai mei, că eu nu te am dușmancă, de cât pe tine... Scorpie ce ești!... Credeai c'ai să mă poți lega la gard?... Ehe!... Să știi însă că de data asta, ți s'a'nfundat... Să faci bine să-mi scoți banii din pământ, din iarba verde... că de nu... așa bolnav cum mă găsesc pe patul de moarte... sunt hotărât să te dau afară din casă... Să-mi închidă ochii altă femee... Nu tu... *(se aude soneria de la ușa principală)*

NINA *(cu autoritate)* Eh, ho!... Sfârșește odată... N'auzi că sună cineva?...

MOȘ ZAHARIA *(potolit dar și plictisit)* Cine dracu și-o mai fi adus aminte de noi, tocmai la ora asta?...

NINA *(deschizând ușa laterală, strigă prin crăpătura ei)* Anicuțo!... N'auzisi că sună cineva?... *(Anicuța intră cu ochii somnoroși)* Iar te culcași fetițo?... Du-te repede și vezi, cine e?... *(în timp ce Anicuța ese pe ușa principală, se aude soneria din nou)*

MOȘ ZAHARIA *(schimbându-și brusc atitudinea)* Nino... Dragă Nino... *(Nina își întoarce capul spre el)* Nino... Vino te rog, mai aproape de mine... *(Nina se apropie de el, în timp ce Moș Zaharia, o întreabă misterios, cu ochi fixi, pe ușa principală pe care dispăruse Anicuța)* Nina... Copila mea scumpă... Nu cumva, o fi sunat moartea?

NINA *(mângâindu-l pe frunte cu mâna)* Nu fii caraghios Zahario dragă... că moartea intră'n casa omului, fără să mai sună la ușe...

ANICUȚA *(intră anunțând veselă)* Nepotul domnului director, coniță..

NINA *(plăcut impresionată)* Să poftească... Să poftească... *(Anicuța ese)*

MOȘ ZAHARIA *(plictisit)* Ca ce să poftească dragă?... Ce mai caută și ăsta după miezul nopții?...

NINA *(calmă)* Ai răbdare, că doar n'o fi venit să ne ureze numai „noapte bună". Ne spune el ce caută...

MOȘ ZAHARIA *(cedând)* Dacă-i așa, să poftească ... Dar eu... să știi că de data asta, nu vă mai las singuri în odae... Rămân și eu cu voi...

NINA *(şireată)* Cine te'mpiedică să rămâi?... Nu eşti tu stăpânul casei?... Ordonă şi mă supun ca o nevastă de militar, nu de om de bancă...

SCENA III.

Aceiaşi — Niki Movileanu

NIKI *(intră urmat de Anicuţa, care ese imediat pe uşa laterală)* Uf... Mulţumesc lui Dumnezeu, că vă găsii încă deştepţi ... N'aveţi idee ce teamă mi-era că v'aţi culcat ... *(După ce sărută respectos mâna Ninei şi-i strânge mâna cu căldură lui Moş Zaharia, exclamă fericit)* Şi acum, să mai dea Dumenezu să fie şi'ntr'un ceas bun... cum de altfel. vă ură şi unchiu-meu ... *(accentuând)* Adineaori când plecai de la bancă, să vin la Dv...

MOŞ ZAHARIA *(înţepat)* Nu mai spune!... Aşa ne ură domnul director?...

NINA *(curioasă)* Dar unchiul Dv. numai urarea asta ne-o trimite?... Nu cumva, ne mai aduceţi şi altfel de veşti de la dumnealui?...

NIKI *(vesel şi grăbit)* Dar bine 'nţeles... şi 'ncă veşti foarte bune... Bune de tot... Aşi putea spune chiar... „A quelque chose, malheur est bon".

NINA *(satisfăcută)* Adevărat?... Ah, Dumnezeule!... Şi când mă gândesc ce mai spaimă am tras!... N'am s'o uit cât voi trăi!...

MOŞ ZAHARIA *(care ascultase atent şi plin de curiozitate)* Dar de ce fel de spaimă. e vorba... Nina?... Că mie doar nu-mi pomenişi nimic despre aşa ceva...

NINA *(căutând să ascundă adevărul)* Fiindcă la drept vorbind... eu, nici chiar acum n'aşi găsi ce să-ţi spun... Să rugăm însă pe nepotul domnului director, să ne pună şi pe noi în curent, cu ce s'a petrecut...

NIKI *(oferindu-se graţios)* Cu plăcere!... Mai ales că eu, pentru asta am şi venit doamnă Marini... *(adresându-se lui Moş Zaharia)* Trebue să ştiţi dragă Moş Zahario, că nevasta Dv. a avut buna inspiraţie s'o şteargă, cum se zice, la timp... şi să ne lase nouă singuri, sarcina rezolvărei incidentului...

MOŞ ZAHARIA *(acru dar fără să priceapă de ce este vorba)* Eram sigur!... C'aşa femee toantă ca nevastă-mea, nici că se mai poate'ntâlni astăzi...

NIKI *(intervenind în favoarea Ninei)* A, nu, nu!... Vă'nşelaţi dragă Moş Zaharia... Doamna Marini, să fi vrut chiar şi tot n'ar fi avut de unde să afle ce s'a 'ntâmplat în noaptea asta, la noi, la bancă...

MOŞ ZAHARIA *(curios)* Auzi, auzi!... La bancă nenişorule?... Chiar la bancă?...

NIKI *(corectându-se)* Adică, la bancă... vorba vine!... Mai bine zis, în garsoniera lui de bătrân holtei... Doar îl știi și Dta pe unchiu-meu, ce poamă e!... *(Moș Zaharia ciulește urechile ca un câine de vânătoare)* A!... S'a 'ntâmplat ceva nostim... Dar, nostim de tot... Să vă cruciți... nu altceva... Zău dragă Moș Zahario..

MOȘ ZAHARIA *(șiret)* Nu cumva ecsagerezi ca să-ți bați joc de noi?...

NIKI *(protestând)* Dar de unde?... Vorbesc foarte sincer... Probabil că cunoști și Dta pățania epurelui ăla, care plecând să se'nece în lac, când a dat cu ochii de broscuța care sărise în apă, înaintea lui, s'a speriat așa de tare, c'a luat-o la goană înapoi, și bine'nțeles... nu s'a mai înecat... Exact așa ceva, s'a 'ntâmplat și lui unchiu-meu în noaptea asta!...

MOȘ ZAHARIA *(bănuitor în timp ce Nina respiră satisfăcută)* Mă mir, că doar eu îl știam pe domnul director, om dintr'o bucată... Nu se cam speria de or ce fleac de broască...

NIKI *(continuând povestirea cu înflăcărare)* Și cu toate astea... nu mai departe de cât mai adineaori... s'a speriat și el... Și încă cum?... *(către Nina)* Dv. ghiciți doamnă Marini?... Uite așa cum se sperie și Moș Zaharia al nostru de boala dumnealui... Un fleac... Nu altceva!...

MOȘ ZAHARIA *(către Nina)* Il auzi Nino?... Șiret mai e și nepotul ăsta, al domnului director!... Seamănă cu unchiu-său ca două picături de ploaie...

NIKI *(spiritual)* Apropos... Am uitat să vă spun că'n clipa când tocmai intram în curtea Dv.... începea să plouă...

NINA *(în glumă)* Nu vă fie teamă că vă'mprumutăm noi o umbrelă, la plecare...

MOȘ ZAHARIA *(șiret și plin de oarecare ură)* Te pomenești că d'aia te-i fi și abătut pe la noi... Că n'aveai umbrelă?... Nu?...

NIKI *(în glumă)* Adevărat... N'aveam umbrelă, fiindcă la drept vorbind, nici nu prea am ce face cu ea... Am în schimb, un pardesiu de ploaie, în care mă simt foarte bine, ori de câte ori aș avea nevoie de umbrelă... Dar Dta Moș Zaharia, care probabil ai și umbrelă, nu simți să'n momentul de față îți mai lipsește ceva?...

MOȘ ZAHARIA *(tresărind)* Nu mai spune!... *(către Nina)* Il auzi Nino, ce bine mai știe s'o aducă din condei?... Parcă ar fi venit mai curând să ne ceară ceva, nu să ne-aducă, după cum ne-așteptam noi!...

NIKI *(protestând)* Vai de mine, dragă Moș Zahario!... Nu cumva bănuești c'ași fi venit cu mâna goală?... Zău că mi-ar fi fost rușine... Și nu atât de Dta, cât mai ales de doamna Marini... Ce Dumnezeu!...

MOȘ ZAHARIA *(către Nina, care dă și ea semne de nerăbdare)* Tu 'nțelesești ceva Nino, că pe mine să mă pici cu ceară, dacă putui să ghicesc, măcar cât negrul sub unghie, din ce pretinde dumnealui c'ar vrea să ne spună...

NIKI *(insinuând cu vocea bemolată)* Cum dragă Moş Zahario?... Dta nu ghicişi nimic din ce-ţi spusei eu?... Nimic?... Nimic?... Adevărat?...

MOŞ ZAHARIA *(acru)* Eh, bravo!... Ştii că-mi placi?... Cum vrei să ghicesc, dacă de când venişi, nu-mi spuseşi decât anecdota aia cu epurele?... Dta nu ştii că epurele înseamnă „chiul"?...

NIKI *(şiret)* Eh, dacă-i aşa... Hai să vă spun acum, şi o anecdotă fără epure...

NINA *(grăbită s'o afle)* S'o auzim... S'o auzim!...

MOŞ ZAHARIA *(exploadând la adresa Ninei)* Ce s'o mai auzi dragă Nino?... Nu-ţi ajunse ce-auzişi până acum?... *(lui Niki)* Las'o... las'o pe-altădată, te rog... că'n noaptea asta, nu prea'mi arde de anecdote...

NIKI *(insistent)* Ba n'o las de loc... fiindcă asta, sunt sigur c'are să vă facă mare plăcere. *(bătându-şi cu palma dreaptă buzunarul de la pieptul hainei)* Dta ştii dragă Moş Zahario, ce ţi-am adus eu aici?... *(repetând bătaia şi accentuând vocea)* Aici... Aici... In buzunarul ăsta... „vis-a-vis" de inimă?...

NINA *(ironică la adresa lui Niki, către Moş Zaharia)* Tu pe semne nu ştii, că nepotul domnului director, pretinde că Dsa mai are şi inimă, nu numai bani, ca unchiul Dsale...

MOŞ ZAHARIA *(răspunde Ninei autoritar)* Ia mai tacă-ţi gura, c'acum vorbesc eu... nu tu!... *(adresându-se apoi lui Niki)* De unde vrei să ştiu ce ai Dta acolo, că eu n'am obiceiul să-mi vâr mâna prin buzunarele oamenilor!... *(către Nina)* Nu-i aşa Nino?... Spune-i şi tu, că pe mine poate nu mă crede!...

NINA *(care a înţeles gluma lui Niki, către Moş Zaaria)* Nu cred să mai fie nevoe, fiindcă eu m'am convins de azi dimineaţă chiar, că glumele nepotului, nu seamănă nici pe departe cu glumele unchiului...

NIKI *(şiret şi încântat de răspunsul Ninei)* Vă mulţumesc doamnă, pentru preţiosul concurs pe care mi-l daţi, ca să pot opera cu succes, expediţia acestui plic, din buzunarul meu... *(scoate plicul de bancnote din buzunarul de la pieptul hainei)* în buzunarul, sau mai bine zis, în mâinile scumpului nostru Moş Zaharia *(îi pune plicul în mâna lui Moş Zaharia amuţit de emoţie şi se adresează Ninei din nou)* Vedeţi doamnă că mai există şi vânturi cari s'aducă în casa oamenilor chiar şi câte o bucurie neaşteptată... nu numai nenorocirile indezirabilului Olandez Sburător?... *(apoi către Moş Zaharia)* Eh!... Acum ai ghicit dragă Moş Zaharia, ce ţi-am adus eu în plicul ăsta?... *(pauză)* Banii pentru operaţia Dtale... *(altă pauză)* Aşa e, că anecdota asta, nu mai este cu epure... adică cu „chiul" cum credeai Dta?...

MOȘ ZAHARIA *(emoționat)* Adevărat?... Banii pentru operația mea la Viena?...

NIKI *(afirmativ)* Adevărat!... Banii pentru operația Dtale la Viena... la Paris... la Berlin... la Londra.,, Unde te-o lumina bunul Dumnezeu, să te operezi, ca să te poți însănătoși complect... *(din nou către Nina)* M'am ținut de cuvânt doamnă Marini... sau nu?... *(Nina îi mulțumește numai printr'o simplă mișcare afirmativă din cap).*

MOȘ ZAHARIA *(curios)* Și câți bani mi-ai adus în plicul ăsta dragă Mânzule?...

NIKI *(scandând vesel suma)* O sută de mii de lei...

MOȘ ZAHARIA *(exploadând de bucurie în timp ce Nina schițează un gest de enervare)* O sută de mii?... Chiar o sută de mii?...

NIKI *(afirmativ)* Chiar o sută de mii... în cap... și pe deasupra, aflați că v'am mai adus și altceva... *(vesel)* Urările noastre, ale mele și ale unchiului meu, ca Dumnezeu să v'ajute s'o cheltuiți cu folos, iar la întoarcerea Dv. la București, să tragem un chef, câteși patru, să se ducă pomina... Nu altceva!...

MOȘ ZAHARIA *(preocupat de bani, mai mult decât de cheful lui, cu Niki se adresează Ninei)* Uite Nino, banii pentru operație... Îi vezi?... Uite-te bine la ei!...

NINA *(plictisită)* Ce să mă mai uit, că eu doar, îi văzusem înaintea ta... Nu te rugai eu, când veniî, să ai puțină răbdare, că banii sosesc și ei la sigur?...

MOȘ ZAHARIA *(acru)* Bine, bine!... Îi văd eu c'au sosit... Dar tu auzișî câți sunt?... *(Nina tace)* Răspunde Nino... De ce taci?...

NINA *(plictisită)* Tac, fiindcă nu văd, ce-așî mai avea de spus...

NIKI *(intervenind vesel către Moș Zaharia)* Doamna Marini, are dreptate... De unde vrei să știe Dsa că suta asta de mii de lei, e toată numai în hârtii de câte o mie, noui, nouțe... și cu seria Băncii Naționale, neștiribită, ca un colan de perle veritabile...

MOȘ ZAHARIA *(agresiv către Nina)* Auzișî Nina?... O sută de mii, în cap... Nu cincizeci de mii, cum îmi spuseseși tu!... Halal de-așa nevastă!... N'am ce zice... Să-mi trăiască!... *(Nina schimbă pe furiș priviri semnificative cu Niki, în timp ce Moș Zaharia, sprijinindu-se de bratele fotelului, reușește să se ridice în picioare, respingând pe Nina care încercase să-l ajute)* Eh!... Acum pot să zic și eu, că nu mai mi-e frică de moarte... Acum, pot pleca la Viena să-mi piardă moartea de urmă... Să poftească dacă-i dă mâna!... *(râzând în hohote)* Ha, ha, ha!... „Connaisez-vous la dame en noir?..." *(râde schițând în spațiu mișcări de mână ca niște rotogoale ce s'ar fi prelungit în zig-zag la infinit)* Ha, ha, ha!... „La dame

en noir... La dame en noir"... A d'autres Madame... A d'autres... Pas à moi!" *(către Nina)* Ascultă Nino... Dacă vrei să te ert... pregăteşte-mi bagajele chiar acum ... *(strigă către uşa laterală)* Anicuţo!... Anicuţo!... *(Anicuţa apare în uşe cu ochii împăienjeniţi de somn)* Anicuţo... adu-mi repede cele două geamantane ale mele ... Şi vezi... scutură-le bine de praf... că plec la Viena... Auzi fă?... La Viena, peste frontieră... Nu tot la Lacu sărat, ca acum un an... *(Anicuţa ese)*

NINA *(încercând să-l oprească)* Dar ce'nsemnează graba asta, dragă Zahario?... Că timp ... slavă Domnului... avem destul până mâine...

MOŞ ZAHARIA *(intrigat de cuvântul mâine)* Dar de ce tocmai mâine ... şi nu chiar în noaptea asta?...

NINA *(explicativ)* Fiindcă'n noaptea asta, nu mai avem niciun tren, pentru Viena... Abia mâine dimineaţă, avem „Expresul Orient".

MOŞ ZAHARIA *(grăbit şi enervat)* Ce expres orient, dragă?... De expres orient îţi arde ţie acum?... Pentru mine, expres.. rapid... accelerat... personal... ba chiar şi unul de marfă... n'are nicio importanţă... Mie mi-e perfect egal... Destul să văd scris pe vagonul meu „Bucureşti Nord-Viena Est", că mă şi urc în el... şi gata!... Nu sunt dispus să mai întârzii nici măcar o oră... dar mi-te două zeci şi patru de ore, cum mă sfătueşti tu... Ai înţeles?...

NINA *(plictisită)* Bine Zahario... Dar tu, nu-ţi dai seama, că un om bolnav ca tine... când pleacă într'un voiaj aşa de lung, mai ales peste frontieră... are nevoie de anume pregătiri...

MOŞ ZAHARIA *(exploadând furios)* Ce fel de pregătiri?... Că doar n'am murit încă să-mi faceţi pregătiri de'nmormântare?...

NINA *(enervată exclamă)* Zahario!... Cum îţi vine să vorbeşti aşa...

NIKI *(concomitent cu Nina)* Dragă Moş Zahario... Se poate să vă gândiţi la asemenea bazaconii?...

MOŞ ZAHARIA *(către Niki)* Se poate domnule!... Se poate!... Că omul trebue să se gândească, şi la ce nu-i convine... Nu numai la ce ştie că merge la sigur... *(Ninei)* Rămâi tu să pleci cu expresul de mâine, dacă nu-ţi place să călătoreşti decât cu trenuri de lux... Eu pot pleca şi singur... N'am nevoe de nici un fel de însoţitoare... Cunosc eu drumul ăsta, foarte bine... E drumul pe care l'am făcut în tinereţea mea de vre-o şapte ori... Dar pe atunci, e drept, că nu eram încă încurcat cu tine... *(strigă din nou)* Anicuţo!... Anicuţo!... *(Anicuţa vâră capul pe uşa laterală)* Vezi fă, să n'adormi cu geamantanele mele'n mână, că te ia dracul şi pe tine. *(Anicuţa îşi retrage capul speriată, în timp ce Zaharia, respinge brutal pe Nina, care se apropie de el, ca să-i ajute să se scoale din fotel)* Ce te

tot învârteşti pe lângă mine, dragă Nino?... Acum ţi-ai băsit să mă sprijini?... Acum când mă vezi că'ncep să mă pun din nou pe picioare?... Mai bine du-te de supraveghează de Anicuţa asta, că e'n stare, să schimbe geamantanele mele cu ale tale...

NINA *(extrem de plictisită)* Şi cu geamantanele goale, ce-ai să faci?... Aşteaptă cel puţin să găsim cu ce să ţi le umplem...

MOŞ ZAHARIA *(violent)* Dar câţi ani îţi trebue cocoană, să-mi umpli două geamantane şi o trusă de voiaj?... O jumătate de oră nu-ţi ajunge?... Hai, hai... Că doar n-ai fi ciungă... Fă bine şi treci în odaia cu garderoabe, c'acolo ai să găseşti tot ce-mi trebue... şi haine... şi rufe... şi ghete... şi pălării... şi cravate... şi ciorapi.,, şi de toate... de toate... *(pauză)* Grăbeşte-te însă că n'am timp de pierdut... *(către Niki)* Nu te supăra dragă Mânzule, că uite, scăpai din vedere să te rog, să-i mulţumeşti din partea mea, domnului director. pentru suta aia de mii de lei, pe care mi-o trimise... *(către Nina, care continuă să stea nemişcată pe loc)* Hai cocoană!... N'auzişi ce te rugai?... Ce mai aştepţi?... Vrei să te învit cu orchestra filarmonică?... *(către Niki)* O vezi domnule?... Uite-o... Asta e!.. Nu e cea pe care o credeţi Dv... Dta şi cu domnul director... De câte ori, nu-i convine câte ceva, face pe surdo-muta... şi se mai laudă că nevastă ca ea, nu se găseşte în toată România întregită... *(după o pauză în care timp este sufocat de o tuse violentă, se aşează din nou în fotel)* Ia ascultă cocoană... Ce-ai împietrit pe loc, ca nevasta lui Loth?... N'ai de gând să te duci să-mi pregăteşti bagajul?... Sau umbli poate să-mi pui din nou bețe'n roate?... Hai, hai!... Spune, spune... Nu te jena de dumnealui... *(arată pe Niki)*

NINA *(căutând să-l domolească)* Zahario dragă... Ai şi tu puţină răbdare... Fii om rezonabil... ce Dumnezeu... Barem până ce rămânem noi singuri... Ce idee are să-şi facă nepotul domnului director, de menajul nostru?...

MOŞ ZAHARIA *(din ce în ce mai enervat şi mai violent)* Treaba dlui dacă n'are bunul simţ s'o şteargă din casa omului, când trebue... *(Nina tresare stăpânindu-şi un gest de mânie)* Tu nu ştii că pe mine nu mă interesează părerile streinilor despre noi? In casa mea, eu sunt stăpân... Aici eu comand... Nu comandă intruşii... Şi nici chiar tu... Ce?... Nu-i aşa?... Hai!.,, Spune... Dă-ţi drumul să te-audă şi nepotul domnului dierctor... Să afle şi dumnealui, ce poate, n'a aflat încă până azi... *(sentenţios)* In casa lui Moş Zaharia, nu cântă găina ca'n alte case... In casa mea, cântă cocoşul!... Da, da!... *(către Niki)* Cocoşul, musiu... Cocoşul... nu găina!...

NIKI *(care se pregătea tocmai să iasă din odae îndreptându-se*

spre ușa principală) Dar lucrul ăsta'l știam și eu, dragă Moș Zaharia!...

MOȘ ZAHARIA *(exploadând cu o aruncătură de ochi plină de dispreț)* Dar „domnule" nu-mi poți spune, mă mucosule?... *(către Nina)* Il auzi cocoană?... Il auzi cum își permite să-i spună stăpânului casei?... Moș Zaharia!... Hm!... Parcă-am fi rude... Măi, să fie al dracului!... *(văzând pe Nina întorcându-i spatele spre a conduce pe Niki spre ușa principală, prin care se eșea din casă)* Hei!... Nina... Cu cine vorbesc eu?... N'ai servitori să-ți conducă musafirii nepoftiți?... *(Nina și Niki rămân o clipă împietriți locului, în fața ușei, și cu ochii înfipți în ochii lui Moș Zaharia)* Salutare... Salutare, musiu... Mi-ai adus banii... Ți-ai făcut datoria... Ți-am mulțumit... Să-ți fie de bine... Nu mai am nevoie, nici de Dta, nici de unchiul Dtale, nici de banca Dv.... Cu mine ați sfârșit!... Duceți-vă acum să vă vedeți și de celelalte treburi... De muierile Dv. dela mahala... Noi stăm în strada Polonă, alături de parcul Ioanid... Cartier boieresc... *(Niki mai salută odată plecându-se respectos, apoi pune mâna pe clanța ușei, gata să iasă afară, când un strigăt al lui Moș Zaharia, îl face să se oprească pe loc și să-și întoarcă ochii din nou spre el)* Pardon, musiu!... Pardon... O vorbă numai... Nu uita te rog... mâine dimineață, când vei da din nou ochi cu unchiul Dtale... Să-i spui că'n casa mea cântă cocoșul nu găina... Auziși?... Spune-i-o Dta, că eu mâine dimineață, n'am să mai fiu pe aici... ca să i-o pot spune personal... Voi fi departe... Eh, eh!... Peste frontieră... Dta însă îmi poți face comisionul ăsta, să i-o spui, nu de altceva... dar s'o știe și el pentru viitor... Că Dta cel puțin, cred că te-ai dumerit... Nu-i așa?... Acum știi cine cântă în casa mea!... Cocoșul cântă!... Cocoșul!... *(țipă din ce în ce mai tare, ridicându-se în picioare, sprijinit cu mâinile de brațele fotelului)* Cocoșul... Cocoșul... Co...co...co.., *(un nod nervos îi tae respirația și-l prăbușește în fotel cu capul plecat spre cotul întepenit pe brațul drept al fotelului).*

NINA *(speriată, se repede țipând spre bărbatu-său)* Zahario!... Zahario!... *(se apleacă spre el bătându-i cu palmele ei calde, palmele lui reci).*

NIKI *(în acelaș timp cu Nina strigă și el speriat din spatele ei)* Moș Zaharia *(corectându-se)* Domnule Marini... Domnule Marini!...

NINA *(după ce i-a pipăit obrazii și pieptul exclamă pierdută)* Ah!... *(îngenunche apoi în fața bărbatului său, isbucnind în lacrimi)* Doamne Dumnezeule... A murit!...

NIKI *(după ce face aceiași constatare ca și Nina, exclamă și el cu o nespusă milă)* Adevărat!... Dumnezeu să-l erte!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(apoi ridicând pe Nina în picioare o sprijină în braţe să nu cadă).

NINA *(care-şi revine, se desprinde din braţele lui şi respingându-l protocolar, i se adresează cu vocea stinsă)* Chemaţi vă rog pe Anicuţa...

NIKI *(se îndreaptă spre uşa laterală pe care o deschide, crepând-o numai)* Anicuţo!... Hai mai repede fetiţo!...

SCENA IV.

Aceiaşi — Anicuţa.

ANICUŢA *(de-afară)* Gata, gata!... Iacă viu... *(intră în odae cu câte un geamantan în fiecare mână, căscând somnoroasă şi fără să bănuiască cele întâmplate)* Uf!... Lua-le-ar dracu de geamantane, că ce pline de praf, mai erau!... Abia le curăţai...

NINA *(cu vocea stinsă)* Du-le'napoi Anicuţo, că nu mai avem nevoie de ele... *(arătând pe Moş Zaharia)* Nu-l vezi pe bietul conaşul?...

ANICUŢA *(holbând ochii spre stăpânu-său, ţipă speriată)* Nu cumva?... *(pricepând nenorocirea)* Vai Dumnezeule!... *(scapă geamantanele din mână)* A murit conaşul!... *(îşi face cruce)* Doamne iartă-l!...

NINA *(cu vocea deprimată)* Hai Anicuţo... ce mai aştepţi?... Du-te repede şi adu o lumânare să i-o aprindem la căpătâi... *(apoi după ce Anicuţa ridică geamantanele şi dispare cu ele pe uşa laterală, se adresează lui Niki)* Era fatal să se sfârşească aşa... Abia acum, îmi dau seama şi eu, că presimţirea nu-l înşelase, când îmi şoptise la ureche îngrozit, c'aude moartea bătându-i la uşă...

NIKI *(emoţionat)* Adevărat?... *(Nina afirmă cu o mişcare de cap)* Şi când s'a petrecut aşa ceva?...

NINA *(cu moralul refăcut)* Chiar acum o jumătate de oră... *(accentuând)* Exact în clipa când soneria, anunţa sosirea Dv. cu banii...

NIKI *(enervat de coincidenţa fatală)* Şi eu care mă bucuram c'am sosit la timp, ca să-l pot salva!...

NINA *(deprimată, dar totuş stăpână pe sine)* La fel mă bucurasem şi eu .. Probabil însă că Dumnezeu hotărâse altfel *(Niki se bate cu palma pe frunte)* Nu vă fie teamă, că nu-i din vina Dv... Sunt martoră că nu i-aţi putut veni în ajutor nici cu suta asta de mii de lei...

NIKI *(complectând-o grăbit)* Pe care v'o promisesem însă, fără „donnent, donnant".

NINA *(tăindu-i vorba)* Adevărat... Dar pe care, după cum vedeţi, noi v'o restituim fiindcă Moş Zaharia nu mai are nevoie de ea... *(în momentul acela Anicuţa intrând în odae, în mână cu sfeşnicul a cărei lumânare aprinsă, o*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

apără cu palma întinsă ca să nu se stingă, Nina se ridică depe canapea și după ce ia sfeșnicul din mâna Anicuței și-l așează pe masa rotundă în apropierea mortului, adaogă) Și-acum, adu-mi trandafirii din salon...

ANICUȚA *(nedumerită)* Trandafirii?... Care trandafiri?... Care vi i-a adus azi dimineață... *(arată cu mâna pe Niki).*

NINA *(plină cu autoritate)* Da, da!... Trandairii pe cari mi i-a adus azi dimineața, dumncalui... Dar, pentru conașul... Nu pentru mine, după cum crezuseși tu... *(apoi după ce Anicuța dispare pe ușa laterală, se adresează din nou lui Niki, care tresărise după ultima ei frază)* Acum, cred c'ați înțeles și Dv. pentru cine aduseserăți trandafirii azi dimineață... E drept, că vă cam grăbiserăți... Probabil, nu bănuiați că sărmanul Dv. Moș Zaharia, n'avea să aibă nevoie de ei, decât după miezul nopții... In schimb, sosiserăți cu ei la timp, ca să vă servească drept preludiu al primei Dv. necuviințe față de mine, nevasta lui...

NIKI *(enervat și rușinat în acelaș timp)* Ertați-mă doamnă Marini... Dar nevasta lui Moș Zaharia de azi dimineață, nu era încă văduva aceluiași Moș Zaharia, din momentul de față...

NINA *(șireată și cu dublu înțeles)* Vai, domnule Movileanu... Dv. pe semne, nu vă dați seama că văduva lui Moș Zaharia, înțelege să rămână exact aceiași femee, ca și pe vremea când era numai nevasta defunctului Moș Zaharia...

NIKI *(enervat)* Dar doamnă Marini... Pentru numele lui Dumnezeu... Unde vreți s'ajungeți?...

NINA *(cu cinismul din momentele sale de bună dispoziție.)* Acolo unde a vrut el s'ajung... *(arată pe Moș Zaharia.)* Nu acolo unde sperați poate Dv.... *(în momentul acela, Anicuța intrând în odae cu trandafirii în brațe. Nina după ce-i ia în brațele sale, îi sărută și-i așează în jurul capului lui Moș Zaharia, proptit de spateaza fotelului, o expediază cu fraza)* Du-te acum de-i prepară, apa pentru baie... Să nu ne apuce răsăritul soarelui, cu conașul neînbăiat... Repede Anicuțo... Repede... *(apoi după ce Anicuța ese, se adresează din nou lui Niki)* Și acum... cred că mi se cuvine și mie câteva clipe de reculegere... Sunteți bun, să mă lăsați singură cu... *(arătându-i corpul neinsuflețit a lui Moș Zaharia)* fostul meu bărbat?... *(stăpânit de emoția clipei, Niki oftează prelung îndreptându-se spre Nina cu gestul ca și cum i-ar fi cerșit mâinile să i le sărute. Nina însă, își retrage brusc ambele mâini, ascunzându-și-le la spate)* A!... Nu... nu... nu!...

NIKI *(uimit și încurcat după o clipă de reticență sufletească)*

Adevărat?... Cum așa?... Nu-mi mai permiteți să vă sărut, nici măcar mâinile?...

NINA *(plină de demnitate și perfect refăcută)* Nu, domnule Movileanu!... Ertați-mă... Dar am jurat că, Dv. nu-mi veți mai săruta nici odată... nici măcar mâinile!...

NIKI *(tresărind)* Nici odată?...

NINA *(calmă)* Chiar așa!... Nici odată!...

NIKI *(după o respirație profundă, înțelegând că prezența lui în casa lui Moș Zaharia este de prisos, se înclină respectos în fața Ninei și se retrage deandaratele, pronunțând rar fiecare frază)* Atunci... Facă-să voia Dtră, doamnă Marini... Vreau să spun... voia văduvei lui Moș Zaharia... *(după ce se oprește o clipă în fața ușei principale, se apleacă reverențios încă odată, dar văzând atitudinea Ninei, mută și nemișcată locului, apasă brusc pe clanță, deschide ușa și ese afară, având grije însă, de a lăsa în urma lui, ușa întredeschisă, fără ca Nina să-i fi observat gestul calculat.)*

NINA *(rămasă singură în odaie și crezând că Niki a plecat deabinele, își întoarce capul spre icoana Maicei Domnului sub care arde candela și exclamă aproape sufocată)* Facă-se voia mea!... Hm!... Voia mea?... Idiotul!... *(apoi după o pauză de matură gândire, izbucnește în lacrimi și cu ochii țintă spre icoană, pronunță accentuat)* Facă-se voia ta Maica Domnului!... *(se întoarce apoi spre corpul neinsuflețit al lui Moș Zaharia și îngenunchind la picioarele lui, îi sărută mâinile împreunate pe genunchi, în timp ce Niki, care urmărise scena din penumbra antreului, intră tiptil din nou în odae și îngenunchind și el la spatele Ninei, îi apucă delicat una din mâinile libere, pe care ea, după o scurtă tresărire, i-o abandonează în mod semnificativ ca el să i-o sărute plin de evlavie, iar publicul din sală să înțeleagă sfârșitul piesei, altfel de cum părea că se schițează după moartea lui Moș Zaharia.)*

Cortina.

SONETE DINTR'UN VERS

de LEONARD DIVARIUS

RUGĂCIUNE

Pe crestele de sticlă, eremite, —
aproape cât mai mult de Dumnezeu, —
un trup plăpând, bălaiu, de erbaceu,
spre zările pustii, eteroclite,

ce frunțile și-ascund în empireu
și stele cern prin umedele site,
înalță iar din frunze obosite
litanii vii, din vers de suflet greu,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Când paltinii au îmbrăcat hlamide
pe drumuri reci, de albe anelide
gigantice, pornite val de val

spre culmi de-argint viu, sinuzoidal,
și moartea o vestește un erold
cu sabie de ghiață prinsă'n șold.

NOAPTE

Luceafărul și-a desbrăcat armura
de aur pur și-și ia cu el haremul
de licurici, — în timp ce vântul ghemul
de lână, alb, îl dă pe cer de-a-dura

împiedecând în drumul lui blestemul
s'atingă'n prag de ziuă conjunctura
ce ar svârli în haos osatura
văzduhului, — și toamna rea endemul

risipitor de ploaie și vermină
și-l urcă'ncet cu ghiare de rugină
pe vârf de munți, c'apoi să-l prăvălească

în viile ce-au prins să'ngălbenească
pe florile ce resemnate-adorm
în cimitir de frunze poliform.

TRISTEȚE

Se descompun în zări protuberanțe
Țâșnind din lac alb, diamantifer;
pe prund de-argint din fluier un oier
durerii lui veșminte de speranțe

i-a fost țesut din înfricări de jder
și lacrime ce picură din stanțe
cu vers de foc, — ciudate ambianțe
de stele vii, cu pleoape de mister

BCU Cluj / Central University Library Cluj

și gene lungi, albastre, de-aracnide
ce-și tremură privirile oxide
pe buzele genunii'ndoliate

sub stâncile durerilor săpate, —
și-și chiamă trist norocul lui olog,
cu mâini de jar — oierul — lâng'un stog.

VIZIUNE

Ți-e sufletul litanii de lăute,
și trupul tău ciudată'ngemănare
a dorului cu fir de'ntunecare
și plânsul tors din pleoapele-ți durute,

cu gene lungi, muiate'n întristare,
ce se topesc de nimenea știute
în scorbura neîmplinirii mute
și-și spânzură de grinda grea de soare

Cuibarele schimbate în paragini, —
și putrede de-atâta desfrânare
își descompun viața în imagini

ce se-oglindesc în pânzele de boare
de dincolo de bolta estivală —
aidoma cu o femeie goală.

MAGDALENA

Șovăitor spre cruce o femeie
se strecura pe sub albastra absidă
târându-se — nemernică omidă —
și trupu-i alb, smuls dintr'o etopee

de Tițian, se străduia să'nchidă
în carnea lui serafica scânteie
a dragostei, — o albă orchidee
ce-i înflorise'n vis, efemeridă,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în timp ce-un viers al glasului pontific
cioplea în mit un colț de cer mirific,
iar în altar sacrificând betunii

un Messia, pe după gât cu funii
îngenunchia, — și lacrima iertării
îi sângera sub pleoapa desperării.

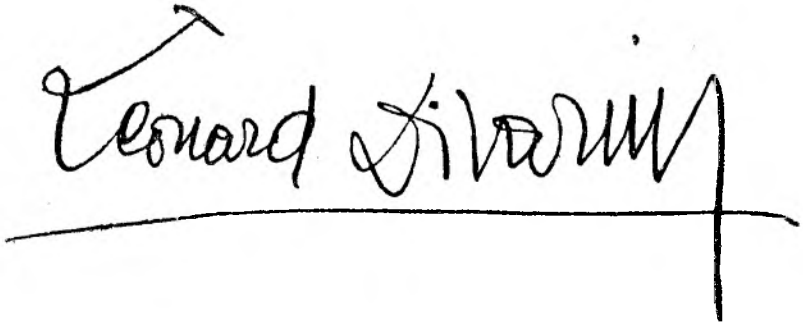

LA O RĂSCRUCE A CULTURII

de I. DIDILESCU

Etnografia și sociologia au dovedit că omenirea, în evoluția ei dela societățile primitive și până la noi, a traversat mai multe planuri de existență spirituală. Datorită acestor discipline știm astăzi bunăoară că vârsta inteligenții științifice a fost precedată de aceea a copilăriei mintale, de vârsta prelogică, al cărei studiu face gloria lui Lévy-Bruhl.

Ceeace impresionează îndeosebi în psihologia omului primitiv este puterea covârșitoare, pe care o au reprezentările colective asupra gândirii și a tuturor acțiunilor sale. S'ar părea că funcțiunile sale sufletești nu se exercită într'un eu individual ci într'unul social, atât de exact reflectează mintea primitivului grupul social căruia aparține. Nu că primitivul ar poseda organe de simțire deosebite de ale noastre: el simte desigur cu aceleași organe dar nu percepe cu acelaș spirit. Deci și rezultatele sunt diferite. A spune că viața lor sufletească e complect socializată, înseamnă prinurmare a spune că în această fază a umanității, individul vede lumea așa cum o vede grupul social, cu ochii acestuia, toate cunoștințele primindu-le deagata dela societate. Actele vieții individuale sunt reglementate de grup. Vânătoarea de ex. implică o sumă de operații și ceremonii pentru a exercita acțiunea magică necesară asupra vânatului. Fără ele vânatul nici nu apare. Vânătorul trebue să postească, să observe visele, să se purifice. Mentalitatea comunității, zice d-l Prof. P. Andrei, „exercită o puternică influență asupra individului, dând direcția gândirii, simțirii și acțiunîi acestuia. La popoarele cu organizație de clan nediferențiat, individul e complet absorbit de grupul social. El nu are conștiință de sine, nu are măcar un nume propriu al său ci poartă numele clanului. In ceeace privește elementele gândirii și ale cunoștinții primitivului... acestea nu sunt concepte individuale... formate printr'un travaliu de abstracție și comparație ci în locul conceptelor primitivul are numai reprezentări colective constrângătoare, pe cari le primește deagata. Grupa socială gândește în genere pentru individ. Ea fi-

xează anumite legături între fenomene și formează reprezentări generale pe cari individul și le însușește și cărora li se supune".[1] Durkheim a deosebit conștiința colectivă de conștiința individuală ce se raportă la fenomenele exclusiv personale și a stabilit relațiile dintre aceste două conștiințe în evoluția omenirei. Astfel, stadiul primitiv, când legătura socială este mai strânsă și autoritatea mai tare, coincide cu timpul în care conștiința colectivă stăpânește absolut pe cea individuală. De aceea în această fază nu există nici o diferențiere socială, nu există personalitate; indivizii reproduc pur și simplu mentalitatea colectivă, primind deagata toate creațiile imaginației prin care colectivitatea își „explică" lumea.

Revoluția în spiritul uman a constat tocmai în procesul de eliberare din lanțul reprezentărilor colective. Numai prin desfacerea individului de reprezentările colective și prin adâncirea în sine însuși — socraticul „cunoaște-te pe tine însuți!" — spiritul uman a ajuns să creeze o nouă ordine de cunoaștere. Și cum mentalitatea primitivă este prin excelență religioasă, victoria lui homo sapiens a fost în primul rând o înfrângere a lui homo credulus.[2]

Cunoașterea nouă, care stă la temelia civilizației moderne, și omul nou, apar ca o „violentă ruptură de echilibru, care riscă să dărâme vechea tabelă a valorilor morale și religioase, care aduce reacțiuni violente ca aceea ce se termină cu procesul și moartea lui Socrate".[3] N'a fost el, într'adevăr, condamnat pentru impietate față de zeii comunității?

Cunoașterea nouă constă într'un „discernământ rațional" și ea implică constituirea personalității umane.

Nu interesează aici vicisitudinile conștiinței, după Socrate. Fapt e că atitudinea socratică, ce reînvie abea în timpul renașterii cu Descartes, se bazează pe un proces de singularizare, de individualizare, și este în fond un act antisocial.

Concomitența psihică a acestei răsvrătiri decisive pentru spiritul uman este redresarea emoțională a individului. In societatea primitivă el trăește sub imperiul unei covârșitoare frici provocate de fenomenle cosmice impresionante și de forțele ce se ascund pretutindeni în natură. Eliberarea de această neliniște face să se rupă puntea dintre el și colectivitate, punte țesută în cea mai mare parte din fibre afective. In ansamblul sufletesc se ridică, în

[1] P. Andrei: Sociologia generală p. 219.

[2] L. Brunschvicg: Le progrés de la conscience dans la philosophie Occidentale. Paris, Alcan, I, XV.

[3] L. cit. XIX—XX.

chipul acesta, la prim rang funcțiunea rațională. Se poate spune de aceea că, civilizația europeană este efectul individualizării, a constituirii omului și a autonomiei reflexiunei. Căci „dacă în materie de valori, zice Bouglé, reprezentările colective sunt stăpâne, când e vorba de adevăr, ultimul cuvânt rămâne gândirii personale". [4]) E de mirare că renașterea debutează cu înmormântarea lui homo credulus și înlăturarea scolasticei? In acest sens individualismul nu-i creația sec. XIX-lea, cum de atâtea ori s'a spus; în sec. XIX-lea, individul se politicianizează și-și crează un regim juridic pozitiv, pentrucă în fapt cultura europeană din zorile ei se sprijină pe individ și dezvoltarea ei e paralelă cu dezvoltarea lui.

Cultura europeană, cu toate creațiile splendide ale spiritului și toate posibilitățile de explorare a imensității, ce le deține, apare dar ca inseparabilă de autonomia individului și drept condiționată de aceasta.

Organizarea politico-socială din unele state și tendințele observabile din cele mai multe, dovedesc însă că omenirea a ajuns în un punct al evoluției sale, în care își părăsește temeiurile propriei ei înălțări și se angajează pe alt drum. Constatarea care se desprinde, într'adevăr, privind stările de lucruri din Europa de astăzi este că statele moderne se îndreaptă către o formă de organizare totalitară. Deși cu diferențe de detalii și doctrină, organizația din Rusia, pe deoparte, din Italia, Germania, Portugalia și Turcia pe de alta, arată esențiale asemănări. Și într'una și în celelalte, individul este subordonat complet totalității statale.

Individul-scop, idealul democrației-individualiste, a fost înlocuit cu individul-instrument în serviciul colectivității. Statul, al cărui cult s'a mai păstrat întrucâtva în lumea germanică, și-a reluat locul în adorația omului. Azi totul se intreprinde pentru stat și totul i se sacrifică lui.

Dar statul tare și individul liber sunt două realități incompatibile. Divinizarea unuia implică suprimarea celuilalt. Paradoxul vremei este că individul acceptă liber suprimarea sa. El se privește în perspectiva dinamic-totalitară a națiunei sale, din care sacrificiul său devine simplu accident, umilă picătură obosită ce se desprinde din coloana vitală a neamului, ca materia, în cosmologia bergsoniană.

Nu asistăm deci numai la o mobilizare materială a individului ci e vorba de o mobilizare spirituală, de subordonarea lui, ca ființă morală categoriei statal-naționale.

[4]) C. Bouglé: L'Evolution des valeurs, Paris, 1922, p. 159

Una din aspirațiile cele mai vii ale scriitorilor din toate țările este să exprime cât mai fidel specificul național respectiv iar una din problemele cele mai desbătute în fiecare țară, în ultimii ani, este tocmai aceea de a găsi caracterele proprii sufletului național. Și aceasta nu atât din considerente teoretice cât mai ales pentru a spori și desăvârși acest specific, a-l adânci în mod intenționat și sistematic.

Rupându-se de colectivitate, individul ajunsese, prin rațiunea sa la universal: idealul intelectualului de azi e în primul rând naționalul și intrarea în universalitate e apreciată numai întrucât s'a efectuat pe „calea regală" a specificului național.

Nu de mult, gânditorul francez Julien Benda demasca tendința care se generalizează din ce în ce, de a privi totul prin pasiunea rasei, a clasei, sau a națiunei. Aceste pasiuni sustrag omul idealului cultivat până azi, universalului, și-l fac predicatorul religiei particularului. Cea mai mare parte a intelectualilor din timpul nostru sunt „clercs-traîtres" — cărturari trădători — iar secolul în care trăim se definește ca „secolul organizării intelectuale a urilor politice". E peirea omului rațional. Odinioară calitatea esențială a cărturarului era obiectivitatea și arma lui rațiunea; azi e capacitatea de a deveni util clasei, rasei sau națiunei, iar rațiunei i s'a substituit sentimentul, impulsia ori chiar instinctul. Filosofia însăși a părăsit postul. „Superioritatea filosofiei de odinioară consta în a învăța pe om că sufletul său e divin întrucât seamănă cu sufletul lui Pitagora care înlănțuia concepte; ea îi anunță azi că este divin întrucât seamănă cu sufletul puiului de găină care știe să ciocnească coaja oului". [5])

Nu pare într'adevăr că în fața noastră „se sfârșește ceeace este etern"?

Nu mai puțin caracteristic vremei, este resurecția religioasă. Religia este o activitate socială și socializatoare. Durkheim vede în ea fenomenul prin excelență socializator. Religia nu poate exista fără societate însă viața socială la rându-i e de natură religioasă. Una reprezintă perfect pe cealaltă. [6])

Noutatea creștinismului din acest pumct de vedere a fost că și-a constituit o dogmă rațională și a devenit prin aceasta universalist, ecumenic, revărsându-se peste granițele etnice. Iar ramura creștină care a ținut nu atât la ortodoxie ci mai ales la universa-

[5]) J. Benda: La Trahison des Clercs p. 185.

[6]) Vd. partea finală a operii: Les formes élémentaires de la vie religieuse.

lism și catolicitate a fost biserica apuseană. Sub semnul romano-catolicismului, Europa a format în evul mediu adesea un stat. Unii catolici fervenți văd și azi în el putința unificării spirituale a Europei și a reinstalării rațiunii. Mai reprezintă astăzi catolicismul puterea spirituală supranațională în planul căruia spiritualitatea europeană să realizeze din nou idealul universalist? Existența însăși a ortodoxismului și a protestantismului determină răspunsul. Dar e ceva mai mult. Catolicismul ca putere spirituală vie și concretă, nu poate fi decât aderent la realitățile etnice particulare și deci ne-universale. Chiar în mișcarea catolică a neotomiștilor francezi, particularismul național e evident. Sub iubirea lor pentru universalitate stă iubirea de Franța iar sub aversiunea lor pentru Luther stă aversiunea față de Germani. Redau în text francez cuvintele unuia dintre corifeii neotomismului de azi, privitoare la convertirea lui Ernest Psichari: „Psichari n'est pas revenu non plus au catholicisme, parce que le catholicisme fait corps avec notre passé national, et parce qu'il est un élément essentiel de la grandeur et de la force de la France". [7])

Pentru același autor „pangermanismul este fructul monstruos dar inevitabil al marei rupturi de echilibru din sec. XVI-lea, a separației Germaniei de creștinătate". [8]) E clar: protestantismul s'a rezolvat în pangermanism iar catolicismul e tot una cu Franța. Opoziția protestantism-catolicism e identică cu opoziția Germania-Franța. Prin această identificare și prin această opoziție mai este catolicismul universal, supranațional?

Renan făcuse încă din secolul trecut observația că Dumnezeul universalist nu satisface îndeajuns pe oameni, cari caută în religie protecție. In fapt, catolicismul s'a divizat mai de mult în o sumă de culte secundare. E explicabil de ce în Germania se caută crearea unei religii proprii.

Resurecția spiritului religios înseamnă, deci, totodată și naționalizarea religiei. Și lucrul e firesc. Religia reprezintă „spiritul tory", cum zice Brunschvicg, sau cu vorbele lui Höffding, ea e „păstrătoarea valorilor grupului social". Când autoritatea statului devine insuficientă, în momentul de nesiguranță socială, instinctul ancestral, pentru a salva grupul, trece din nou toate valorile sub autoritatea religiei. Și așa, dacă religia a fost odinioară deținătoarea valorilor sociale și dacă rațiunea însăși „a fost crescută pe

[7]) Jaques Maritain: Antimoderne. Paris 1922, p. 258.
[8]) Ibid. p. 200.

Biblioteca Universitară Carol I ROMÂNIA

genunchii zeilor",[8]) separându-se mai târziu de credință, astăzi rațiunea se întoarce din nou sub cupola templului colectivității.

Dar fenomenele prin cari se exprimă faptul fundamental, al anihilării autonomiei individuale și mai ales al autonomiei de gândire, de către colectivitate, sunt numeroase. Fiecare îl luminează din altă latură. Așa bunăoară activitatea economică era lăsată până acum societății și inițiativelor individuale. Azi statul își atribue sie-și această activitate și a apărut în modul acesta „economia dirijată". Cetățenii erau în trecut „instruiți" astăzi ei sunt „educați". Sănătatea și constituirea familiei erau altădată în funcție de prudența fiecăruia: ele sunt acum probleme de stat...

Personalitatea umană e încercuită din toate părțile, acțiunea ei e diminuată și pe primul plan apare iar cloectivul și interesele lui. Anihilarea personalității umane și a autonomiei gândirii, amenință însă în existența sa adevărul. Căci colectivitatea produce valori, numai gândirea personală produce adevărul. Destinul inteligenții este în joc și cu el destinul culturii. Tendințele actuale însemnează un „retour au primitif", un salt în vârsta puerilă a inteligenții, care nu cunoaște adevăr ci numai certitudini.

Se va definitiva omenirea în acest stadiu sau își va aduce aminte că singura dignitate a sa este rațiunea, la care nu poate renunța fără a pierde ce-i este mai propriu?

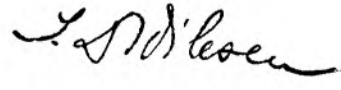

[8]) Bouglé op. cit. 180.

RĂSTIMPURILE TULBURI

de MIHAIL CHIRNOAGĂ

Surorii mele Sylvia.

Fenia urcă scările dela subsol în fuga mare, lăsând-o pe soră sa, pe Hilda, să dea ultimile dispoziții și să închidă atelierul. Din capul scărilor trimise ultimul salut cu mâna fluturată peste umăr și dispăru.

Hilda o privise urcând mlădioasă. O vagă, o nedefinită tristețe o cuprinse. Pe Fenia o aștepta sus un soț iubitor, o mână prietenească, un surâs cald, căruia putea să-i răspundă cu un sărut, fără nici o teamă, acceptat de lume, de ordinea socială, pe când ea, Hilda, rămânea să închidă atelierul, cu aerul supus, pentru a nu deștepta bănuială că peste cinci minute, sau zece minute va alerga la rendez-vous, să-și întâlnească amantul.

Se simțea oarecum îndepărtată, eliminată și senzația asta neprecisă de excludere o făcea să sufere... Auzea în hall cântecul Feniei, melodia adusă din Finlanda, care o obseda și muzica monotonă o făcu să cadă în reverie. Printr'un ciudat proces spontan, întui ceace era caracteristic în cântul Feniei, o anumită senzualitate calmă și obosită, care aparținea mai curând cântecului în sine, decât glasului Feniei, de obiceiu cristalin și cast.

„Ce strat fără început și sfârșit, aici ca și aiurea", gândi speriată de perspectiva pe care o deschidea această imagine, asupra mișcătoarei substanțe omenești... Acum glasul Feniei nu se mai auzea, dar se continua cu siguranță aiurea, în gura altei femei, pe stradă, sau a altui bărbat. Șoferul scotea mașina din garaj și motorul acoperi cu sgomotul său întreaga clădire. — Pe urmă totul se liniști.

In atelierul inundat de lumina albă a becurilor, lucrătoarele cu fețele de porțelan, se pregăteau să predea lucrul.

Bătu opt și jumătate.

Ca la un semnal se îngrămădiră toate în jurul mesei, cu o nerăbdare nervoasă, să scape mai iute, deși se așteptau câte trei-pa-

tru pe culuarul înghețat, sau la ușă, înfofolite în paltoanele sărăcăcioase. In urma lor, Hilda stinse lumină cu lumină oarecum obosită, descurajată. — O aceiaș vagă tristețe nelămurită, se clătina pufoasă întrânsă. Nu găsea nici un sprijin, nici un interes pentru această existență întunecată, fără revelații.

Nici măcar gândul că merge să-l întâlnească pe Marian, în acea odae caldă, în decorul moale în care bărbatul iubit își petrecea orele, n'o mai putea scutura dintr'un fel de amorțeală prematură.

In fond această iubire ajunsese oarecum s'o obosească. Se simțea adunată întrânsa, scăpată de sub miraculoasa putere a bărbatului; ceva nou și fluid se sustrăgea acelui bărbat cunoscut, ca o parte a ființei ei pe care nu mai simțea nevoia să i-o mărturisească. (Creștea par'că o nouă mlădiță de viață, la rădăcina celuilalt trunchiu care se usca: o mlădiță tânără și gingașă care o umplea de un tandru sentiment de fragilitate). Cum ar mai putea să-i mărturisească lucruri pentru cari n'ar găsi cuvinte, acele cuvinte fluide și mătăsoase de cari altă dată era plină? Urcă scările încet; n'avea pentru ce să se grăbească. In cameră, părăsindu-și hainele, fredona melodia Feniei.

Pe urmă imediat o alta, auzită cândva cu Marian la o grădină, pe o minunată lună, la începutul dragostei lor. Versurile poetului ii veniră ca un șuvoi deslănțuit în amintire, aducând cu ele timbrul coborât al acelui glas de care se îndrăgostise încă de la început: „Ce soir la lune rêve avec plus de paresse, comme une beauté, sur de nombreux coussins"...

Brusc lacrimi mari și grele îi năvăliră în ochi; și-i ștergea, trăgându-și ciorapii și gândindu-se că aceste clipe de emoție, deveneau din ce în ce mai rare... Marian începuse de mult să devină un bărbat uitat. Atâtea zile erau de monotonă resemnare, de inerție neagră, când se gândea la el cu indiferență, încât puținele clipe de răsculare a iubirei ei, nu avea tăria s'o mai convingă...

Atunci se gândea că singura soluție era să nu-l vadă, s'o rupă cu voință; să-i telefoneze într'o seară sau numai să-i trimită o carte de vizită.

Aceste lucruri le gândea și acum, îmbrăcându-se. Dar asta nu era cu putință. Să nu-l mai vadă niciodată? Să se închee o iubire de care e legată prin atâtea amintiri, pentru totdeauna? Să nu-i mai poată mângâia mâneca hainei, pe gura căreia își trecea mâna subțire de pianistă, ca o fragedă mladă. Și vocea lui care să ră-

sune totdeauna departe de ea? Nu, atâtea lucruri, cari nu se puteau isprăvi așa de repede!

Și sub întrebările acestea, Hilda reînflori tânără în dragostea ei! Din nou îl iubea și poate tot așa de mult ca și altă dată, cu cortegiul de amintiri! ... Grăbi, intensificată, de un curent viu de nerăbdare. Stinse și coborî. In hall controlă cheia dela portița de fier pentru cazul când s'ar întoarce spre ziuă, sau peste două-trei zile.

O emoționă gândul unei noui escapade, cu skiurile în munți, undeva, ca acum un an...

In tramvai își salută o bătrână profesoară care-i răspunse cu o ușoară lumină întrebătoare a ochilor. O bănuia poate? Și chiar așa dacă ar fi fost, ce puteri mai aveau aceste priviri asupra ei?

Acum trei ani da, atunci era altceva, când viața ei se angrena în alte rosturi... Avu un sentiment cald de recunoștință pentru faptul că trăește, că se poate bucura de tot ineditul vieții, de farmecul ei gingaș.

Profesoara coborî la o stație: o urmări cu privirea îndepărtându-se, pierzându-se în mulțime și cu ea Hilda își petrecea adolescența trecută, anii de castitate și vis, timpurile de ușoară și trandafirie beție. — Aceasta gândise, cu o anumită înclinare irațională a ființei ei, când, în serile melancolice, bătea clapele pianului: să iubească. O beție irizată și palidă, ca un răsărit pretimpuriu, o pornire irațională și dulce a castității ei ciudate, bântuită de fantasme.

Și ridicându-se subțire și palidă, din lumea liceului, pentru a trece în amfiteatrele unei leneviri somptuoase, îl întâlni pe Marian pe care îl iubi cu ardoarea gingașe a unei tinereți fragile. Și încă îl mai iubește... („Incă"? se miră spiritul ei surprins. Adică cu adevărat totul se pregătește să se sfârșească?) Prezența inefabilă a unui destin care urmărește mersul lucrurilor peste voința noastră, se repercuta în sufletul Hildei, cu un mic vârtej în urma căruia se umplu de tristețe; această tristețe o simți isvorând din celulele ei cele mai intime, din acele celule cari la rândul lor se schimbaseră, îmbrăcând alte haine. — Ele s'au pregătit să iubească, au iubit și sfârșesc prin a nu mai iubi, prin a elimina otrava dulce și împovărătoare, de care au obosit...

Avea din nou lacrimi grele în ochi. — Cât calm și câtă bunătate era în ea în acele clipe! Dacă toată lumea a resimțit aceste stări, rămâne suprinzător cum nimic nu s'a schimbat în bine, cum lumea n'a devenit mai bună!

O clipă stătu pe gânduri, căutând să-și amintească ceva, ceva

atât de apropiat de reflecția această și cu o rezonanță atât de dureroasă. — Își aminti: văzuseră împreună „Hamlet", Marian pentru a treia oară.

Îi spusese acestea, cu lacrimi în ochi, acestea atât de clare acum: „de peste trei sute de ani omenirea asistă la reprezentarea lui Hamlet și cu nimic nu s'a schimbat! Ce rost mai au atunci neliniștele mele, tristețele mele?" Bietul Marian, iubitul meu Marian! Sunt așa de rari oamenii de rasa ta, încât orice chin, orice durere, rămân sbateri inutile!

Observă cu durere cât a influențat-o felul particular de a gândi a lui Marian, cât au transformat-o trei ani de iubire, cât de adânc poartă amprenta celui bărbat. Niciodată nu-l va putea uita cu desăvârșire. O femee lasă totdeauna o urmă mai puțin adâncă decât un bărbat. Și acesta este un destin trist. — Destin trist... Hilda privea cu insistență pe geam pentru a-și opri lacrimile. Începuse să recunoască stațiile. Nu mai avea mult și ajungea.

Tramvaiul se mai opri, porni iar. — O făcu să tresară, un bărbat înalt, care semăna atât de mult cu Marian. — Era la brațul unei femei. — Deodată, depășiți de tramvai, îi avu în față. — Nu era numai o asemănare ci era chiar Marian, cu o femee înaltă, blondă.

Cluj / Central University Library Cluj

Hilda închise ochii răsucită de un scurt vârtej interior, (încă un semn că îl iubea, fu cel dintâi gând!) și-i deschise pentru a privi ceasul. Era doar nouă și jumătate, ora de întâlnire pe care el o dăduse. Ce trist, ce trist!

Nu mai putea gândi decât aceste două cuvinte: două mari bătăi de clopot. Îi rămase foarte adânc întipărit în minte, figura acelei fete (era fără îndoială o fată naivă, o fată castă, ca ea cea de acum trei ani) și mai ales mersul, un mers moale, leneș, vrăjit de vorbele lui, de timbrul acelui glas.

O iubea pe acea fată, cu o ciudată milă și cum să n'o iubească, când ea, Hilda, eșea din viața lui Marian, pentru a-i face ei loc?

O iubea cu acea milă pe care i-o strecura gândul ceasului viitor, când va eși ea, pentru lunecarea unei alteia! Dacă ar fi întâlnit-o altă dată numai acum o lună, ar fi urât-o; acum însă o iubește.

Acum o primea împăcată și dacă ar cunoaște-o ar căuta să-i spună cum să-l iubească, cum să-i mângâie fruntea să-l facă fericit!

Și totuși ceva neclar, ceva tulbure o sâcâia...

Îl mai iubea doar pe Marian, dar îi era și indiferent. — Din această indiferență doar putea s'o iubească pe acea necunoscută.

Era împăcată cu o soartă care i se oferea și nu era, cu inerția,

cu tot răstimpul acesta tulbure când se mai acăța de o iubire la care se părea că nu mai avea același drept, dacă nu prin ceace simțea ea, atunci prin gestul lui Marian, care o făcea să se înțeleagă oarecum deslegată, disponibilă...

Când tramvaiul se opri în stație se gândi un moment dacă n'ar fi mai bine să meargă până la capătul liniei și deacolo să se întoarcă acasă, însă coborî.

Aerul era rece, ardea obrajii, parcă era spulberat cu nichel... Mergea foarte încet, nemaiavând pentru ce să se grăbească. El n'o aștepta acasă, el venea în urmă cu altcineva. — Pe străzile întunecate întâlnea trecătorii cari întorceau capul după dânsă.

Altădată curiozitatea lor o înfiora; acum o lăsă indiferentă, căci o simțea răspunzând unui obiect precis, unei fapte pe care și ea și trecătorii îl gândeau.

Și apoi Marian proceda la fel. — N'o spusese în atâtea rânduri?

E ca un elogiu privirea aceasta.

Hilda își dădu seama pentru prima oară cât era de ridicul acest argument. — Elogiu pentru ce?

Pentru o faptă nepermisă? Pentru o frumusețe pe care toți o bănuesc alterată în castitatea ei?

Dacă argumentul ar fi fost just, pentru ce aceste priviri? O desgustase mai mult, tocmai înainte de a-l cunoaște, când virginitatea ei înflorea mai mult de pretutindeni. Ce lucruri absurde pot fi susținute câteodată și mai ales pot fi crezute, asimilate!

Simți ridicolul dublat de o violentă ură. Îl ura pe Marian, pe acest om imoral, imoral.

Ce idee nouă, puternică!

Acesta era Marian; un om imoral... Faptul că era scriitor nu-l scuza cu nimic.

Nu se plângea pe ea, plângea acea fată blondă și în același timp se bucura că nu-l mai iubește: faptul că vede limpede, că se poate debarasă de axiomele lui nu era semn de independență?

Devenea, în felul acesta, mai personală, adunându-se cu grijă din sfărâmături și izolându-se în propriilei forțe...

Lumina era stinsă, dar camera caldă. Fu isbită de ciudata atmosferă a camerii, de pură bărbăție, unde nu intervenise de mult o mâna de femee! N'a adus-o încă acasă, gândi, deaceia se plimbau pe străzi, pe un asemenea frig. — Trecuseră numai zece minute peste ora de întâlnire. Putea la urma urmei să-l aștepte așezată comod în fotoliu și desghețându-se cu încetișorul. — Nu-i mai pă-

rea grozav că stă în camera lui; ori aici, ori aiurea, într'un hall de cinema, sau într'un restaurant îi era egal și tot astfel rămânea indiferentă, privindu-i pijamaua cu care o îmbrățișase, îi mângâiase fața, o legănase... Ii păreau toate curios de copilărești sau absurde: să te legi de lucruri, de haine. — Deodată îi auzi pașii, încă de pe stradă (cum să nu-i cunoască pașii după ce a parcurs alături de ei, trei ani de zile?) — Se ridică să-l întâmpine în ușă.

— Iartă-mă, rosti sărutând-o grăbit. — Am întârziat din cauza prietenilor.

Mă aștepti de mult?

Se desbrăcă pe fugă, avea obrajii înroșiți de ger, pe urmă își șterse ochelarii aburiți, cu o batistă scoasă din buzunarul interior al hainei.

„Obiceiu nou" constată Hilda surprinsă. In prezența acestui fapt neînsemnat dar atât de violent își dădu încă odată seama că-l iubește, pe cât n'o mai iubea el, de vreme ce a putut să-și asimileze obiceiuri noi.

Ar fi vrut să-l întrebe: „Cine te-a învățat?"

El însă trecu, neatent la surpriza ei, lângă biurou, apoi se așează cu capul în mâini.

— Sunt foarte obosit, glăsui frecându-și ochii cu degetele pe sub ochelari. — Nu știu ce-ar putea fi.

Hilda se simți inutilă lângă oboseala omului pe care l'a iubit și căruia nu-i putea fi de nici un folos.

Marian stătea pe gânduri, cu ochii închiși.

— Poate te obosesc eu, Marian? îl întrebă cu o voce palidă.

— Se poate vorbi așa ceva între noi, Hilda?

Își ascunse și ea fața în mâini: „Dar oare se putea minți cu un accent atât de sincer? Dacă da, atunci când a fost el sincer și când nu?"

Nu mai știu nimic, nu mai simți nimic, când îi trecu acest gând nebunesc că totul, dar absolut totul ar fi putut fi o piesă de teatru, o lungă minciună, o înșelare proprie.

Se scutură rănită până în fundul inimei, căutând să se îndepărteze de acest gând fără sens.

— Acum ești fericit? — îl întrebă deodată cu ochii ei sinceri și buni. — Mai fericit decât ai fost cu mine?

El o privi cu atenție speriată câteva clipe în ochii cari se umpleau treptat de lacrimi și înțelese că Hilda știa totul, că nu se mai putea ascunde.

Se ridică parcurgând camera de câteva ori cu pumnii adânciți

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în buzunare. — Auzea plânsul singuratec al Hildei și deodată îi dădură și lui lacrimile în ochi.

Se întoarse, ca răsucit de o putere streină la perete, lovind cu pumnii strânși zidul alb.

De ce-o legase de el? Unde-i era iubirea — de care-i vorbise atât de mult și des, dacă acum nu se mai simțea capabil să aline o suferință, să șteargă niște lacrimi? Unde-i era cinstea, cinstea în care credea, atât de inutilă lângă durerea Hildei?

Plângea și el cu dinții strânși, înverșunat, mușcându-și buzele și împingând pumnii în zid, să-l darme.

Apropierea Hildei și brațele ei după gât îi aduseră lacrimi și mai amare. Tot ea venea?

Și pentru ce? când în fond nu mai merita această milă? Poate ar fi fost mai bine să-l lase singur să plângă și el, în felul lui trist, să se ușureze de o povară care o simte atât de apăsătoare.

Destinul lui bărbătesc, îndemnurile cari-l depășesc și-și bat joc de scrupulele lui, de iubirea Hildei peste care poate trece așa de ușor.

Ce poate fi mai dureros, decât acest destin, de a cărui vitregie ești conștient?

Simți lacrimile reci de pe obrazul Hildei pe obrajii săi și realitatea acestui plâns îl cutremură până în adâncul cel mai amar.

In fond nu plângea pentru Hilda, ci pentru câte nu se împlinesc așa cum ar trebui în lumea aceasta, pentru câte nu se pot apropia, pentru nevoia de a iubi care rămânea deseori să atârne în el ca o haină desperecheată, și mai ales pentru faptul că va rămânea până la moarte (și repetă: „până la moarte") în amintirea Hildei, în celulele ei, în răsufletul cel mai intim al ființei ei.

Și fata îi ștergea în acest timp lacrimile cu degetele-i lungi și subțiri, tot ea cea bună și iubitoare.

El se împotrivi dușmănos tandreței Hildei, scuturându-se de plânset, rămânând în fața ei, cu privire goale, ce treceau cu mult pe deasupra.

Buzele îi tremurau încă ușor, mușchii feței însă rămâneau nemișcați, streini de durerea acestei guri care se mai sbătea singură între lacrimi.

Hilda se simți mai izolată, în fața acestei voințe care nu se mai îndupleca pentru ea și pentru durerea ei.

Lacrimile i se resorbiră însă: se închise brusc întrânsa. — Acum îl putea contempla pe Marian cu ochii unei streine.

Bărbatul fuma indiferent, ca şi cum nimic nu s'ar fi petrecut între ei cu câteva clipe mai înainte.

Gândi astfel; cea din urmă cnovulsie a iubirii pentru Hilda. — Surâse, dar plânsul îi reveni; răsuci ţigara între degete, svârlind-o la pământ.

Hilda se precipită, însă Marian n'o primi, respingând-o cu binişorul.

— Nu plâng pentru noi, spuse cu răutate. Plâng, pentru această mizerabilă viaţă care nu-i aşa de simplă, pentru destinul care ne aruncă din noi.

Pentru natura aceasta ingrată... lasă-mă Hilda.

Fata se îndepărtă. — Se gândi văzându-l atât de înstreinat, încuiat în propriile-i gânduri, că se mai găseşte cu el numai din pudoare, dintr'o rămăşiţă a castităţii ei cutremurată din rădăcini care a împiedecat-o să-şi caute un alt iubit, poate un alt amant.

E atât de greu să refaci o iubire şi mai ales drumul dela început, îmbrodobit în vată să nu răsune, să nu lase să răsbată, îmbrăcat în mofturi, în ascunsă prefăcătorie.

Marian începuse să-i vorbească. — Deodată alunecă discuţia, povestindu-i despre acea fată blondă, subţire şi palidă; scoase un mic album din buunar, pe care nu i-l ştia, arătându-i-o cu un scurt gest necontrolat: iat-o, e aici; priveşte-o cât e de drăguţă.

„Şi dacă până acum tot l-a mai iubit, în clipa aceasta absurdă totul s'a isprăvit".

Jignită, Hilda se ridică de lângă Marian.

Se simţea golită de orice putere, cu inima îngheţată. Bărbatul întui momentul. Se ridică, râzând s'o oprească, cu o îmbrăţişare. Femeia se sbătu neputincioasă.

Intre ei tresări trandafiria amintire.

Il ştia pe Marian impulsiv. Se lăsă din silă.

El o desbrăcă, dar ea stătu astfel, scufundată într'o inerţie adâncă până când mica plăcere indiferentă i se infiltră în carnea amorţită, cutremurând-o pentru câteva clipe ca apoi s'o lase mai inertă, mai goală de orice sentiment.

Abia atunci îşi dădu seama că Marian acesta era înainte de orice: poftă.

O mai avusese doar odată, tocmai atunci când ea se salva devenind o altă femee. Şi numai pentru o clipă înstrăinată de dânsul, pentru aceasta el o mai aduse odată.

Ii apăru stupid acest Marian obosit, aşa cum se odihnea trans-

pirat, fără ochelari, lipsit de importantă. — Se îmbrăcă pe fugă, cu scârbă. El o întrebă:

— Pleci?

Fata nu-i răspunse. Alergă pe jumătate desbrăcată să oprească o trăsură care trecea pe stradă.

Trăsura era goală. In sfârșit Marian se ridicase.

Hilda veni să-și i-a rămas bun.

El o ținu câteva clipe în brațele în cari se lăgănă eternitatea amintirei unuia despre celălalt, apoi o sărută pe obraji, pe gură, cu un fel de desperare fără vorbe.

— Nu te voi uita niciodată.

— Nici eu, răspunse Hilda în șoaptă.

Din trăsură îi mai trimise un salut:

— Iți voi mai telefona câteodată.

— Și eu, răspunse el.

— Adio!

— Adio!

Casa rămânea în urmă; un Marian îndepărtat în balcon, în pijama albastră, cu o mână ridicată.

Ne vom întâlni în nemurire, gândi mecanic fata, ștergându-și lacrimile. Se mai uită odată: balconul gol.

Și nici geamurile odăii, acoperită de case. S'a sfârșit, spuse încet. Și încă odată. Avu o clipă dorința de a se ridica și a spune birjarului: pentru ce mai lovești calul? Dumneata nu știi că totul s'a isprăvit, totul?

Iată singurătatea de care-i vorbise atât de des Marian. Și încerca pentru prima oară voluptatea și ce gust amar avea, de leșie care-i ardea inima.

Pe stradă rarii trecători și mașinele iuți, alunecând fulgerător ... Cine se interesa de durerea ei?

Odaia o primi cu prietenească oboseală. Nu-i mai spunea nimic această tristă cameră, patul, scaunele, și dulapul... Telefonul zăcea ca un mic animal culcat pe labe, în umbră, Hilda se îngrămădi pe pat cu lacrimi în ochi. Se gândea la Marian, la tristețea lui la singurătatea acelei camere pe care o părăsise pentru totdeauna.

Dacă Marian s'ar muta, ar închiria camera pentru dânsa, deși n'ar sta acolo, numai pentru ceasurile de aducere aminte.

Geamul odăei ei mici dădea spre o curte; deacolo privea grădina vecină și toate ferestrele, unele scufundate în întuneric, altele luminate.

Hilda le numără pe cele luminate apoi pe cele din întuneric. Deodată la un geam apăru capul unui copil.

Cu mânuțele lipite pe sticlă, cu nasul turtit, într'o lungă cămășuță de noapte. Părea urcat pe un scaun.

Cineva îl strigase, poate să coboare, căci i se văzu apărarea îndărătnică. Pe urmă o femee veni. Îi spune ceva la ureche mângâindu-l. Copilul arăta jos în curte în întuneric și râdea. Femeia privi atentă în curte, apoi îl ridica în timp ce brațele copilului, îi înconjurau capul. Picioarele mici și goale atârnau ca două lujere trandafirii, dincolo de mâna care susținea trupul. Și'n mers, ele se legănau roze, cuminți.

Hilda privea cu ochii uscați îndepărtarea copilului și apoi geamul luminat, până într'un târziu când becul fu stins fără ca acel copil să mai reapară.

Incepu o ploaie iute care șterse fereastra cu urmele prelungi ale stropilor. Pe urmă răsună o trompetă și imediat clopotele pompierilor.

Hilda ascultă trecerea clopotelor până nu mai auzi nimic. Reveni din acea atenție încordată, uscată, și stearpă. Cel puțin să se sfârșească, își spuse, definitiv.

Babeș-Bolyai University Library Cluj

Marian nu dormea. Era trist, trist.

— Tot te mai iubesc îi spunea vocea atât de îndepărtată și slabă . . .

— Și eu te mai iubesc Marian, îi răspunse.

Dar cu trecutul, cu amintirile (spunea așa și-i venea să plângă. dar Marian nu avea de unde să știe aceasta).

Deodată îi spuse:

— Marian, descrie-mi, te rog, biuroul tău, așa cum se găsește în clipa aceasta. Arde o țigară în scrumieră?

(Aceasta vru să-i spună la telefon?)

— Nu nu arde; e una stinsă.

— E una stinsă? E poate simbolic?

— Nu știu, nu cred.

— Marian, nici odată nu mi-ai spus dacă iubești copiii.

— Nu i-am iubit niciodată.

Hilda tăcu; ar fi vrut să-i spună: am văzut un copil pe care-l culca măicuța lui. Avea picioarele rozioare și mici ca 2 cupe de zambile . . . Dar se stăpâni.

— Allo, Marian. Știi pentru ce te-am chemat?

El așteptă o clipă, apoi întrebă încet „pentru ce"?

Hilda întârzia, i-se rupea inima, dar tot o spuse.

— Să nu ne mai telefonăm niciodată, Marian.

— Niciodată, repetă el slab, fascinat.

— Să avem curajul să începem o viață nouă.

— Da...

— Să numai trăim cu surogaturi.

— Cu surogaturi răspundea vocea slabă.

— Să privim lumea cu ochii de acum.

— Hilda, allo, Hilda! ce e, ce s'a întâmplat?

— Nimic, Marian, nimic. Viața merge; spuneai și tu doar astfel cândva.

Glasul Hildei tremura imperceptibil.

— Hilda, mai ești la aparat?

— Da, sunt.

— Ești tristă?

— Nu, Marian, nu! Ascultă, îți mai amintești cum eram acum trei ani când m'ai cunoscut? Știi ce frică îmi era de moarte și că nu puteam s'o înțeleg.

Acum însă încep s'o înțeleg. E ceva foarte neclar, dar știu că aceasta e moartea.

In definitiv toată viața urcăm trepte, diversele ei trepte: a celei dintâi iubiri, a primului amant, a maternității... Și fiecare etapă ne apropie de moarte. Sunt mândră; mândră pentru ceva, că reușesc să înțeleg viața cu ajutorul tău, a primei trepte lăsată în urmă.

Prin tine pătrund mai adânc în viața mea.

Te las în urmă Marian, Allo, Marian, mai ești acolo?

— Da...

— Nu ne vom mai telefona niciodată...

— Niciodată...

— Voe, bună, Marian.

— Adio...

Dar după o clipă glasul lui Marian isbucni: Hilda, Hilda.

Fata nu mai răspunse. Îi tremurau buzele de durere, de tristețe. Pe firul deschis mai circula o vână de speranță; Hilda puse receptorul jos. Nu mai era de loc tristă; poate din contra, resimțea o anumită stare de ușurare.

Se desbrăcă încet, cu greutatea cu care ar porni la un drum nou. — Stinse lumina. O dulce stare de somnolență o cuprinse. — O legănă ca un vas plin ochiu. — Nu vroia să adoarmă, complăcându-se în acea stare tulbure, și dulce și amară. — După miezul

nopții auzi întoarcerea Feniei dela teatru, grija lor de a nu face sgomot, șoaptele din dormitor, graba cu care se desbrăcau.

Mai târziu, pe el, vrând să treacă la bae și glasul Feniei care-i interzicea trecerea prin camera ei... Pe urmă orele două, două și jumătate, după care se prăbuși ca un pietroi, într'un somn adânc, într'o noapte fără sbucium.

Mihail Chirnoagă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1848—1849

de DARIU POP

O cărțulie mititică, ascunsă cine știe de când și prin câte locuri, mi-a fost adusă, spre „descifrare", de un învățător pensionar sătmărean.

E tragedia neamului, scrisă — și copiată din mână în mână probabil — de Sandru Roman, „cezaro-regesc profesoriu" în Oradea Mare, la anul 1852, pentrucă „astea le pretinsese dela dânsul dreptatea — onoarea Națiunii".

O redau pentru „Familia" noastră așa, cum a fost scrisă. Veți citi un rechizitoriu întârziat, dar actual, al poporului care nu va înțelege nici odată sincronismul social.

LUPTA INTRE ROMÂNI ȘI MAGHIARI IN DECURSUL ANILOR 1848—1849 DEDUSĂ PE SCURT DE SANDRU ROMAN C. R. PROFESORIU IN ORADEA MARE 1852

REPRIVIRE SCURTĂ LA LUPTA ÎNTRE ROMÂNI ȘI MAGYARI SUB DECURSUL REVOLUȚIUNEI DIN 1848—1849.

Românii se luptară sub semnul acestor trei devize: Imperatoriu, Apărare și Naționalitate.

I.

Spre a putea dejudeca deplin întâmplămintele acele înfiorătoare ce se născură din frecările împrumutate între Români și Magyari sub timpul decursei revoluțiune magyare se recere a enumera următoarele:

Fundamentul turburăciunii de pace în Ardeal trebue căutat în indolența dietei dela Cluj, unde fu ezisă uniunea necondiționată fără convoința Românilor, fără ca să fi ascultat rugămintele și respectiv dorințele lor pretinse pentrucă între cele 3 națiuni, acolo recepte să se recunoască pe calea legei și a patra, adeca română. In a cui urmare văzând Românii apăsăciunea naționalității sale în anul 1848, luna lui Mai 15 promulgată în adunerea poporană la Blaj sub prezidența episcopilor I. Lemeni și A. Siaguna și sub conducerea lui, tribunul poporului; unde poporul român, în număr mai sus de 60,000 în față-ființa unui general imperial constatuându-se în ordinea cea mai frumoasă, sub ceriul liber înainte de toate jură credință împăratului și puseră în scris dorințele inimei sale spre elucraciunea întăriciunei acelora de Majestatea Sa C. R. Apostolică deșărmurită a se apropia prin o deputaciune.

Mădularii deputăciunii fuseră și aleși îndată, în fața locului, de unde plecară prin Pesta la Viena și de aci la Insbruck. Intru aceste de loc ce se lua aminte voința Românilor prin factorii Uniunii Ardelene, ca să-i poată întârzia, trimiseră și ei pe Lupul Ver la M. S.

pentru întărirea Uniunei atunci era întărit acum și ministerul magyar pentru ordonațiunea provizorie a negoțelor țării m. și a țărei Solie fu trimis Sigismund Pereni, luând unul din membrii săi, îl trimisă la Insbruck, cu Lup Verla și Ioan Palffi, spre a știrici și a inapoia cererile Românilor. Calculul nu înșelară și cercul lucrațiitățiii bieților Români despera (se nimici) în Insbruck înaintea potenților (potentari) magyari și ardeleni și tot reeșitul națiunii lor numai atâta fuse, cumcă câștigară o rezoluțiune dela Majestatea Sa, în care fuseră îndrumați a se pune în legătură cu ministerul magyar, reședinte în Pesta și a-și complana cauzele sale.

Veni deputațiunea la Pest; — membrii ei fuseră: Ep. Siaguna, adv. Ioan Dobra, Demetriu Moldovan, can. Cipariu, Ioan Bran, Protop. Iosif Igian și Dunca[1]), carii petrecând aice trei luni întregi desudasă în tot modul posibil a mijloci la ministru m. înființarea rugămintei Românilor, însă toată dessudăciunea lor fu deșartă.

Până ce petrecură aceștia la Pest, abuzurile în Ardeal nu aveau țărmuri; — încă înaintea desciderii adunării țărene în Ardeal, domnii magy. urcați la putința, prin întoarcerea întâmplămintelor, începură a face amar sensibilă bieților R. domnia sa cea[2]) cu nedreptate nețărmurită, urmând-o din zi în zi, în aceea măsură, în care creștea puterea guvernului magy. fiind șterse robotele și decima prin lege, sub pretecstul (vălul) alodielor și, în Ardeal, așa numitelor deșerte (loc. părăsite) dela care însă tot (însu) singur țăranul dede darea, pretinseră robote și zecimale, fără ca să fi fost cineva ordonat din partea guvernului, m. la repețitele rugămînți ale miselului popor, carele deși complanat (asemănat) legal descrepanțele produse, numai bătea poporul cu bețe și pe bătrâni cu verge, cum eveni în com. Dabocei, de nu voia a face robata și, după ștergerea acestora, sub acel pretext că locuiește pe alodiu său deșert și peste acestea pretindea restanțele de 3—4 ani. Asta se întâmpla nu numai în Ardeal ci chiar și în Arad. In luna lui Iuliu, la desvălirea ataror întrebăciuni dreptuale unui domn pământean, era destul a face recurs la vice șpan pentru execuciune și de loc dispunea pe un sat întreg grănicerii săcui, cari, apoi, îl depășcea de tot și astrângea locuitorii la cârje cerșitorială.

Trebuiesc să ating aici și aceea cumcă pe săcui informa înainte, cumcă îi duc în contra Românilor, aceștia apoi nu cunoștea margini în excesele sale, tundea părul locuitorilor și a fecioarelor și pe aste din urmă le deflora cum eveni în Alba Inferioară și com. Turdei.

[1]) Duma (?).
[2]) In manuscris e: „eustică".

Acum și în firul acestora încă în Iunie eveni conflictul primar în Mihalțiu, unde unele descrepanții domnale aduseră săcuii la execuțiune pe liniștiții locuitori, cari ferbinte rugară erămânerea săcuilor începură a-i infesta primadată apoi a-i măcelări neîndurat.

In scurt timp evenirâ execuciuni de acestea cam în 30 de sate prin care în atâta se spăria poporul în cât nu cuteza a întra în Turda și Aiud ca în locuri emporiale, [1]) nici pentru vinderea propriului său produs, temându-se după cele pățite că vor fi batjocoriți de săcui, și, în adevăr, în acest răstimp de se abătea casual vre un Roman la Turda cu grâu, sau fân, li se făcea injurie în cetate prin săcui, care nu ținea margini în blăstămățiile sale, de unde bieții Români numai afară de cetate sta și acolo constrânși a vinde amar produsele sale, medietate preț, au și mai puțin. Nu era însă cu svat a zice cuiva nici aceea cumcă e Român, pentru că acest nume era destul ca să se pună la prinsoare cum se și întâmplă, încât era pline prinsorile Ardealului cu preuți români, și cu alții din clasa mai cultă, unde avea parte de tratarea cea mai neomenoasă. In acest timp eveni cumcă spânzurară mai mulți preoți, între cari și pe optdecenariul bătrân Turcu, protopop român unit, numai pentrucă poporul după atâtea torturi mergea la el ca la părinte sufletesc, ca să se mai stâmpere și să ceară sfat. După atari torturi oare răscoală-se atunci poporul român? Ma nu! O sămânță atât de numeroasă, ca Românii în Ardeal, ar fi fost în stare după atâtea preliminare insultătoare (ațâțătoare) a sbate la început furiile tartarului în contra apăsătorilor săi. Insă naciunea română, care se dedase din secole cu apăsăturile și a suferi în pace patimele cele nedrepte, încă și după aceasta, se produca prin ablegații săi complenaciune la guv. magy. și la adunanța pestană propunând abuzurile și cauzele lor, cerând ca să se finească cauzele aste prin o deputăciune mestecată în care să fie și Români.

Ar crede — cine nu știi cursul lăuntric și extern al lucrurilor precum și acele intrigi înjositoare (mișele) cari predomnea în cabinetele secrete ale guv. magy. revoluționar; — ar crede zic și acel ce lasă numai calomniile unilaterale ale gazetelor m., spicuite în adins cu mare grijă asupra Românilor, cumcă după atâtea plângeri înduplecate și în urma atâtor recurse nenumărate, întinse din toate laturile, numai ce se făcură cât de cât pași spre încetarea abuzurilor. Carele viază în așa credință foarte se înșală! Propusele guvernului mai puțin în 300 exemplare (atâtea văzu un deputat român ce fu și secretariu la guv. m.) încât sunt codiți Românii de

[3]) Centre comerciale.

toate părțile, chiar întru atâta, cât fuseseră exchiși și din adunanțele comitatene. Guvernul tăcea adânc și după ursoriele cele multe răspundea cumcă va face dispuzăciuni acuș.

Văzând deputăciunea venită aici din Insbruck, cumcă nici de cum nu se poate mijloci vindecarea greumintei Românilor, reflectară pe minister cu toată energia într'un memorand (în Septembrie) despre negrijința negoțielor și compuseră un proiect de lege, în care nici una literă nu fu carele să fi vătămat, au unitatea statului, au diplomația magyară. Și făcu la asta ministeriul ceva? Ma nu! Ci, ca să le opună Românilor piedece noauă, îi îndrumară la deputăciunea regnicolară ardeleană, unde fiind dictatorii, un Vesseleni și un Iosica, fuseră expuși numai (agresiunilor) impețiturilor cu aceea declaraciune cumcă se fac atâta necomeditate după ce drepturile sânt comune și iobăgia e ștearsă? Deșartă era reflecciunea Românilor în privința acea, cumcă în viață toate curg altcum cum le aud bucinate cu marinimitate de eroii libertății, — ei rămaseră în minoritate și, în simțul vătămăciunii drepturilor sale, așteptară stâmpărare dela timp și nu mai mult dela guverniu magyar, monopolizatoriul drepturilor.

Intru atari faze (străformaciuni), pentru ca și cauza săcuilor ofta îndreptăciune, se născu un proiect de lege pentru Ardeal, decât carele mai ticălos și mai hulitoriu de Români nimene potu lega cândva în mediul atâtora evoluțiuni libere (!), ce în o seară, cam la 10 ore, în ascuns, chiar la dechiaraciunea unui deputat român, cumcă nu sânt de față membri cu număr îndestulătoriu, ardelenii-l și scoaseră la cale. Prin asta lege era nimicită deplin naționalitatea Românilor și în toată privința erau supuși minorității neînsemnate, a cui injurie le simțiră în trecut și cumcă le vor simți și în viitor putură prevedea ușor.

Înțelegând întru acestea Kosse (poate fi și Kohse D. P.) cumcă punctele petiționale ale Românilor ardeleni, din comisiunea lor deputatul Sigismund Pop voește a le propune în adunanță și a le efeptui (scoate la cale) și, temându-se de acel resențiu, ce se va produce în inimile Românilor, în cazul denegațiunei, câștigând în parte-și pe deputatul Ioan Dragoșiu pe sub mână, îl provoca ca să prevină pe deputatul Susatin cu nescari puncte petiționale, cu acel calcul, cumcă prin asta va putea amuți deputaciunea ardeleană, de și pe un timp numai, încunoștiințând cu o cale, tot prin deputatul Dragoșiu, pe deputatul Sigismund Pop, că se înțelese cu asta cale a aduce la dezbatere punctele ardelene. Asta fu iar o strategie nouă, casă codească în tot modul pe Români. Cam pe acest timp d. Si-

gismund Pop voind a pipăi consimțământul (simpatia) maiorității adunanței în privința suferințelor poporului român, enumera în Septembrie, în ședința publică, un cumul de abuzuri, provoca deputatul ardelean ministeriul pentru încercăciunea acestora și ceru în Ardeal, după dorința poporului, denomonaciunea unei deputaciuni mestecate, carea, singura, va fi în stare de a împrăștia des concursii nori întunecați de pe ceriul (orizontele) patriei.

Insă graiul său fu strigătul Clamantului în deșert, ma fu expus unor atari impeticiuni din partea unui săcui rabulist (vezi Közlöny No. 80.) care numai în ciarde ar fi avut loc, la Palfy săcuiul.

Acum văzu chiar deputatul atins, văzu și deputăciunea, cumcă aici mai mult nu e vindecamânt pe partea vulnerilor Naciunii Române; toate erau prelucrate așa, încât aici Românului niciodată nu-i era cu putință a câștiga.

Lângă toate acestea deputaciunea făcu și pașul din urmă, adunându-se la locuința deputatului Sigismund Pop, unde își ținea și înainte de aceea ordinariu consvatuințele sale, puse încă una dată în proiect de lege dorințele Românilor și prin Sigismund Pop, ca notariul deputăciunei, le atinse lui Kossuth, ca, desbătându-le în sfatul ministerial, să le susțearnă adunării țării, și, eacă lângă toate că fu apromisă pertractăciunea astora totuș erămase!

Intre aceste se apropia de Pest B. Ialciciu, — deputăciunea de țărmuri a se întoarce la Ardeal, ce și eveni în luna lui Octombrie, încredințând ei lui Dep. Sigimund Pop, ca în cât va fi cu putință, să se pună cu dânșii în legătură neîntreruptă, ce și făcu în timpurile cele mai critice necugetând că-i stă de-asupra capului sabia lui Damocle, îndemnat de aceea conștiință, cumcă națiunea sa, biata Națiune Romană, sub domnia magyarilor, cum văzurăm exemplul acesteia în Ardeal sub Rakotzi, numai alungată, dar fericită nu pute să fie.

Din astea e chiar acel corolariu simplu, adecă, cumcă, fundamentul sângevărsărilor între Români și magyari îl cășuna — produse —

a) Crudalitățile făcute din partea magyarilor.

b) Sacrilega purtare a săcuilor în privința Românilor, cari primadată încinseră mânile sale în sânge de Român.

c) Intrigile guvernului magyar și năzuința de a despoia Românii de drepturile universale și a le monopoliza numai pe partea magyarilor.

d) Abuzurile domnilor pământeni din Ardeal.

e) Apăsăciunea Românilor de toate părțile, constrângerea drepturilor sale.

Să vedem însă cursul lucrurilor mai departe.

II.

Fiind semănată sămânța retragerei și antipatiei după antecedințe, de loc ce ajunse acasă deputăciunea română dela Pest, îndată expuse public colorile imperiale, declarând cumcă înțelesul dețărmuriciunii din Mai va lupta lupta morții, au a vieței pentru: Imperatoriu, Apararea sa și Naționalitate.

Intr'aste acum constituise Kossuth comisiunea pentru apărarea țării și expusese (ridicase) flamurile revoluțiunii publice. De loc trimise în Ardeal pe Berzenczei cu plinăputință, care provocă toate cetățile și fortărețele în numele guvernului magyar, că de nu vor accepta colorile și demandaciunile guvernului magyar în răstimp de 7 zile, se vor socoti nelegiuiți, după ce în satele române se apucară de desarmăciunea gardiștilor naționali, cari se opuseră a depune armele, a căror purtare era ertată tuturor naționalităților, în înțelesul concesiunilor din Martie. Ca victime primare căzură Bătrânianu, Șimonișiu, Vasil Papiu, dintre cari primii doi fuseră spânzurați la Cluj, iară cel din urmă în deplinul înțeles al cuvântului fu răstignit la Mureș Oșorheiu!

In 11 Octombrie mai multe sate române fură prefăcute în cenușă prin voințari (voluntari D. P.) (în vecinătatea guv. magyar) și locuitorii acestora cum d. e.: In Tinca de jos și de sus, în Vaida Comorosiu și alți fuseră stârpiți.

Gazetele magyare publica cu foc mare, cumcă pe Românii care nu se vor supune guvernului magyar, trebue stârpiți, fără îndurare. Berzenczei conchiemă săcuii pe 12 Octombrie la Agyagfalva, cari se înfățișară în 15 numai, unde contele Mico conduse consfătuirile, aici dețărmuriră, în a 16 Octombrie răsculăciune universală în contra împăratului austriac, depuse pe B. Puchner și în locu-i denumiră pe contele Baldani.

Prima răscoală fu asupra Românilor, ca să nu aibă de a face, cum ziceau ei, cu nepoții lor, cum avură de a face părinții săi, nimenea era în securitate care nu purta colorile magyare. Semnalul era „Stârpire în contra fiecui care s'ar opune", ce apoi nu se înfiorară a duce și în viață, cu cea mai mare acurateță, în timpurile suburmărei.

In atare circumstanțe apăsătoare (strămtorătoare) se forma în

Sabiu, sub prezidiul B-lui Puchner, o comisiune din partea Românilor, tot în a 16 Octombrie, ce se numea comitet de pacefaciune, membrii fuseră eștia: Bărnuțiu, Nicolai Bălcesc, A. Tr. Laurian, Can. Tipariu, Flor. Micașiu și Ioan Bran.

Nimenea-și închipuiască însă, cumcă propusul acestui comitet ar fi fost ca să i se întâmple crudelități, aprinderi, răpiri și uciderі, nu! Acela se forma singur din credința către împărat și din punct de vedere al apărăciunei proprie. Prefecții, tribunii și centurionii ordinați de B-l. Puchner se puseră numai în stare apărativă.

Ci plăcu lui Kossuth a impeți (agredere) cu mâni sacrilege cele mai sfinte ale drepturilor omenești; în a 10 Octombrie edede infama proclamațiune în limba română și magyară în care amenința, cumcă, de nu se vor supune ordonațiunilor sale în răstimp de 8 zile, așa-i va stârpi de pe fața pământului, cum mătură vântoasa pulverea, trimițând asupra lor pe magyari și săcui, căror, ca cetățenilor fideli, va împărți pământurile lor. La asta comitetul român, în 19 Octombrie dimineața, îndrepta o provocațiune cuvioasă către națiunea magyară, în carea o provoca, în numele omenității, ca să lase crudelitățile și alungăciunile, altmod vor fi astrânși a le reîntoarce în măsură asemenea; la asta nu să fie încetat crudelitățile din partea magyarilor, ma creștea gradat și nu avea țărmuri (capăt) răpirile, devastăciunile și ucisăciunile, mai vârtos alungul Mureșului, în jurul Aiudului, Turdei și Clujului, unde voințarii și husarii coșutiani au măcelărit, au spânzurat pe Români.

Evenea nu unadată, cumcă câte un conducătoriu de turmă răpitoare (rablócsapat), deportându-i-se Români nevinovați, care nu puteau cădere în cercul mișcăciunilor politice, fără judecată îi împușca în marginile pădurilor din vecinătate.

După atari premise începură și Românii a se organa în a 6 Novembrie după planul generalului Pfersman și bătălia publică între turburătorii magyari și credincioșii Români se începu cu pregătiri belice regulate.

Instiințările veneau toată ziua despre cruntele lupte între Români și magyari, mai ales de la Aiud, Alba Iulia, Slatna, Baia de Crișiu, Sânt Craiu și Nădlac.

Baronul George Apor, trecând Mureșul cu săcuii de arse mai multe sate în acel ținut, măcelări mai bine de 300 de Români și spânzură 26. Contele Haller aprinse Satul Biserica Albă și, cu ocaziunea fugei sale din Odorheiu, deprădă (răpiră) toate de acolo, ucise foarte mulți Români nefericiți, pe unii îi fripse de vii, tortura preoții în modul varvarilor și profana bisericile în mod infam. Ase-

menea făcură și ceialți duci magyari și anume, în părțile mezinoptiene.

Astea abătură și pe Români la asemenea represalii în a căror urmare acolo se întâmplară cele mai mari cruzimi, unde făcură mai nainte guerilele magyarilor. Așa, înrupând comandanții Gal și Ciutac în comitatul Sarandului, uciseră, în trei lupte, mai mulți ca 600 de Români; spânzura 6 preoți și 12 deregători români, ce apoi căsună p'aici înversunare cumplită încât și Românii uciseră în acest ținut magyari nenumărați. Și mai vârtos uciderile aceste se ascriu (impută) de păcat, fără a dejudeca premisele și a le cumpăni fără părtinire.

La uciderea familiei Bradani e însemnânda circumstanță cumcă un Român împărțind aici susatinsele proclamațiuni a lui Kossuth și zicând unor Români încrezuți, cumcă însuș Kossuth le amenința stârpirea, pe acest om îl prinsese Bradani și, mai târziu, întrând oastea magyară de arse satele și făcu cruzimi înfiorătoare, — după ce Românii cugetând cumcă familia Brad. fuseră cauzatoarea acestora, o stârpiră cu totul.

Fuse cine să poată opune furiei leac*) și atunci când își vede căței uciși și cine poate condamna cu minte sănătoasă furia ei. Din atare punct de vedere purcezând, trebue judecate și faptele Românilor.

E mirare într'adevăr cumcă nu stârpiră toți magyarii din Sarand, după ce singuri magyarii recunosc ca aristocrați mai fără îndurare, mai belitori de popor nu erau ca sarandanii în tot Ardealul. Fie destul a atingere despre ei numai atâta, cumcă câteva familii scăpate (menchnloch), ținute și nutrite în curtea episcopului român, în Beiușiu mai multe luni, nu se rușinară a declara chiar înaintea noastră cumcă: de ținea domnia lor numai 10 ani ei făcea ca nici patru sate să aibă un arat (sate române). Apoi judece lumea cultă, mai crudel fu poporul român cel necult, închis dela școale prin magyari, au aceștia?!!!

Nu va fi fără interesanță a atinge și aceea, cumcă, după ce hotrincaseră săcuii armați mai mare parte a Ardealului, în urmarea adunării de Agyagfalva, cuprinzând Mureșiu-Oșiorheiul, jefuiră chiar și pe frații lor săcui, și pe Câmpie, unde locuiesc tot Români, nu cunoscură țărmuri în crudelitățile sale, — la care apoi centurioanele de călăreți Heidte se trase către Odorhei, spre înfrânarea săcuilor, ajutat din partea Românilor prefectul armat carele și cuprinde Odorheiul. Aiudul era înconjurat de ducele Iancu, prefecții

*) Manuscrisul, fiind probabil o copie, prezintă câteva lipsuri de acestea.

Buteanu, Marțian, Sever și Prodan, a cărora oștiri din partea ostășimei cesaree era conduse de centurionul Gratz, locotenenții gr. Vincler și Novac.

Voluntarii adunați la Aiud în număr cam la 12,000 parlamenta de o parte de capitulațiune prin preotul sas Keil, în ce timp, între 8—9 Novembrie noaptea se traseră către Turda. Românii atunci întrară în Aiud fără ca să se fie atins numai o casă, ci sașii care veniră după ei jefuiră cetatea formal. Atunci se deprăda biblioteca abrudană, însă nu prin Români ci prin sași. Armata română pleca în urmele oastei magyare, care fugea către Turda și prefăcuseră în pulbere Felvințul, unde făcură magyarii atâtea crudelități asupra Românilor. Când ajunseră Românii la Turda, acum fugiseră magyarii și de aici și se prinseră gloată la Cluj, cam la 25 mii de oameni, de unde alungați prin colonelul Urban, trecând Huedinul se traseră la Ciucea, unde întărindu-se cu valuri săpate, aștepta ajutoriul militarilor ungureni. Carele voiește dar a condamna pe Români sub revoluțiunea decursă, acela sau e cu suflet rău, sau nu știi premisele acele care produse sângerăciunile împrumutate.

Poporul român e un popor foarte bun și suferitoriu, mult trebuie să sufere el până se afundă (aruncă) în amestecul extremităților, au cel ce deneagă așa aduce fapte unilaterale fără ca să-i spuie cauzele faptelor.

E calomnie și scornitură infamă din partea magyarilor cumcă pe Români augusta casă domnitoare i-ar fi atâțat contra magyarilor; luptase, ce e drept, Românul pentru susținerea tronului, ei se lupta singuri din șoptirea (îndemnul) sufletului său, văzând că rebelii voesc a debilita și a răsturna legiuita putere regală și se lupta încă și pentru naționalitatea sa, ce se năzuia rebelul guvern magyar a i-o răpi cu totul cu inimă răutăcioasă și în luptele sale se însoți cu miliția imperială, pentru că dădu așa de apărătorul său.

Asemenea înrupse oastea magyară, cam la 14,000 de oameni sub conducerea lui gróf Teleky, N. Katona și Sigismund (Kovács) Takács în ținutul Chiorului în contra Românilor, cari nu greșiră alt nemic, decât că nu voiră a da recruți, parte că ca nobili nu erau dedați la așa, parte că știau bine că legea de recrutăciune nu e întărită (sânțită) prin majestatea sa, deși cu ocaziunea irupciunei, magyarii înfățișându-se cu flamură albă voind a se supune violenței și puterei, totuș N. Katona numai ca voind a fi obligat de aici, nu fuse ales să-și poată răzbuna asupra-le de arse 74 de case, spânzura 34 de oameni fără destingere de ses și ucise mulțime

nenumărată. De aci întrând în Solnocul interior, aprinse 50 de case, culese campanele din tot comitatul și măcelări număr prea mare de oameni. Dar, ce cauză au dat Românii spre aceasta? Cuvenise astfel de tratat în unele locuri, unde Românii nu arătau nici semnele crudelităților ce li se ascria? Au făcu cât de cât guvernul magyar pentru înfrânarea, de nu, mustrarea, atâtora ducatori brutali? Nu! Nu! Și Românii totuș sunt obiectul prosticiunei și calomniilor, atunci când prosticiunea cade în conducătorii oastei magyare.

Aici ating și aceea cumcă în comitatul Dabicei, prinzând 14 Români, nefiind țigan, care să-i spânzure, din orânduinciunea comandantului voinților, ei singuri fuseră constrânși a spânzura unul pe altul, iar cel din urmă se spânzura însuș pe sine. Vedeți!!!

Și Românii totuș fuseră cruzi, iară magyarii nu, ci blânzi? Magyarul se lupta lângă cauza sfântă??? Iară Românul fu reacționariu, așa e drept... Reacționariu pentru că antemersese din partea magyarilor acțiunea înfiorătoare.

Să vedem însă și însemnarea devastaciunei Abrudului.

Kossuth în a 3 April 1849 trimise în castrele Iancului pe deputatul dietal I. Dragoșiu, ca să trateze acolo de pace cu Românii; juruind tuturor cari se vor întoarce, cu eluaciunea episcopului Siaguna amnestia (ertare)!!! universală, cuprinzând deodată în scris concesiunile acele care voiesc a le da Românilor; atunci acum armele lui Bem eșiseră triumfante în Ardeal pe totindenea. Ardealul întreg era în mânile rebelilor; calculul (planul) dară era așezat pe acel fundament, cumcă Românii munteni, în atare stare strâmtoritoare, vor fi plecați la pacefaciune, mai vârtos că face Koșia și promisiuni!? — Intrând dar I. Dragoșiu în sinul munților în Abrud, se conveni cu ducele Iancu, prefecții Butean, Dobra, cari fuseră fruntenii castrelor române, conceseră câmp liber lui Dragoșiu a se pune în coatingere cu poprul. Primadată se țărmuriră Dobra cu Butean, cumcă în privința încetării ostilităților împrumutate vor merge în Debrețin la Kossuth, dela care și căpătaseră condus salv prin Dragoșiu.

Și ce eveni atunci, când apucaseră la vorbe amicabile cu Dragoșiu chiar sub prânz?... Perfidie neauzită se întâmpla! Hatvani, prăpăditul comandant a unei turme libere (szabad rabló csapat) năvălește în Abrud și magyarii abrudani căror nici una vătămăciune nu li se făcu din partea Românilor în decurs de 9 luni, se împreunară cu Hatvani, carele măcelărește pe Dobra îndată, iară pe Buteanu îl pune în prinsoare și toate acestea le face Hatvani numai de capul său!!!?

Ma nu! El aceea ordinăciune o căpătase drept de la Kossuth, de o parte pe Dragoşiu să facă pace, tot atunci de alta parte demanda lui Hatvani să facă agresiune. Văzând dară Românii năvulirea şi cumplita înşelăciune, precum şi uciderea conducătorilor săi şi infama purtare a infamilor magyari abrudani, cari din biserica, unde se cuibăriseră, pușca asupra Românilor, mirare e de cumva Românii cu toată revoluţiunea aşa bătură pe Hatvani încât abia a scăpat dânsul cu vre-o doi şi de arseră o parte a cetăţii?

Hatvani pe prefectul Buteanu carele îl dusese cu sine şi a cui viaţă fu garantată (!) prin Kossuth, îl sili să se spânzure pe o salcă. C. Ilosvay, în Iosăşel şi lucru înfiorabil, când era să se înece, din naturalul îndemn spre viaţă puse mânele la gât sub lune şi atunci cinstitul C. Ilosvay îi tăiea degetele cu spada. Ce urmă-i silui pena divină, că nu peste mult fu prins pe cale şi împuşcat de neşte cerculatori a Iancului. Apoi, pate ceva Hatvani pentru aceste? Nimic!! Nici firul părului i se mişca, el provocă la dreapta (!) Demandaciunea a lui Kossuth, carea fu aflată în origine între sarcinele lui Hatvani, prinse de Iancul împreună cu alte scrise. Sunt care zic, cumcă Românii fuseră neliniştiţi fără de cauză, pentru că naţiunea magyară îi împărtăşi de toate favorurile şi drepturile. Cari sunt în asta părere foarte se înşală, pentrucă magyarii au cu mult mai rău suflet decât să fie iertată naţionalitatea Românilor, ei se face asemenea cânelui despre care zice: „Dum canis os rodit socium, quem diligit, odit." Adeverirea asta în timpurile cele mai din urmă, când la Seghedin constrânşi, apucându-se şi de ultima scândură ce mai rămase după naufragiu între valurile mării, dederă Românilor de îndată cu emancipaciunea evreilor concesiunile de atâtea ori solicitate, demonstrară-zic-cumcă şi atunci voiesc numai a amăgire, a înşelare, căci de loc ce reeşi în adunanţă legea în privinţa Românilor, emise prezidele ministerial, Szemere, o contra ordinaţiune capilor comitateni, în care le impune ca să încete de a pune în viaţă legea numită. Aşa eveni cumcă în ţinutul Chivarului deputatul dietal S. Buda, începând a vorbi românește în adunanţa comitatului comitaten, după înfiinţarea legei susatinse, fu proibit de superul comitatului provocând la ordenaciunea căpătată de la Szemere ce o estrasă îndată din sac în faţa adunanţei şi o arăta spre legitimaţiunea sa (propria mărturisire a lui Sandru Buda).

III.

Atari cabale făcură magyarii sub decursul întregei revoluţiune. Din acestea, după o reprivire universală, chiar şi magyarii peste

istoria poporului român, de când conlocuiesc cu magyarii, numai apăsăciune, injurie nespusă avu de a suferi de la ei, în loc de frățietate atât de luminată pentru credința ce i-o arătat Românul în tot timpul. Magyarul fu domn una mie de ani, Românul serv, deci, magyarul în 1000 de ani gustă binele, iar Românul răul. Acesta ceru și pretinse ca să aplice frățește legile din 1848 și spiritul timpului ce acela nu numai nu înțelese cererea și pretenseciunile, ci pe fratele-i (numai din vorbe deșerte) îl aunga cu puterea și genurile domniei extraordinare ce-i venise a-mână, poporul astrâns la robote l-a bătut cu bâta, cu varga. (Intâmplăciunile Ardealului și Satumarelui).

Estmod se născu bătaia între domnul de 1000 de ani și șerbul, așisderea de atâția ani, între popor armat și nearmat. Ambele națiuni fuseră cumplite și varvare în faptele sale, însă Românul e ținut de mai păcătos, ma chiar păcătos pentru că liberismul și sub revoluțiune cel mai nefrânat magyar, ma încă fără rival, contrariu, bucina faptele Românilor, fără ca să fi atins lumei despre păcatele grozave ale ungurilor, înșelăciunile răsculaților, devastăciunile săcuilor ardeleni, crudelitățile turmelor răpitoare și scandaloasele erupțiuni, făcute contra Românilor de elementul schitic, înversunat asupra-le din catedre prin demagogi, lângă care Robespiere și alți neoameni abia pot cuprinde loc.

Calomniatorii Națiunii Române uitase din calculul lor, cumcă în Ardeal în toată ziua se împușcă 20—30 și mai mulți de Români la simpla și unica mărturisință a cutărui magyar zdrănțos, cumcă e atâțător, până ce Bem, de și contrariu, însă nu fără suflet creștinesc, ce de era la magyari — fie-i țărâna ușoară — suspinse județele marțiale și alungă pe Csanyi din Ardeal.

Turmele răpitoare țineau vânat formal contra Românilor, scotea poporul din sat la câmp și îl împușca în masa întreagă, nefăcând destinseciune între bărbați, femei și copii, de cumva voiau a împușca în semn de petrecere, statorea Români în semn și asta nu putea fi alt mod, de oarece Kossuth și Csanyi demandaseră extirpăciunea, — apoi armata ardeleană era compusă din magyari și săcui, cu bucuria duplicată plină, cu asta demandaciune, pentru ca neștirbita ură și-o stâmpărau prin asta.

Nici cea mai delicată parte a Românului, religiunea, nu rămânea neatinsă, adeca bisericile, catedrala din Blaj și Sibiu fuseră prefăcute în staul de cai; în Blaj fuse frântă cripta și adus din ea capul episcopului Bob și din vestmintele bisericii nu se înfiorau a-și croi veștminte, caftane și alte lucruri adese-ori batjocuritoare.

Cu durere sfâșietoare de inimă văzui și însumi spintecături de vestminte bisericești mai ales din biserica Blajului pe unii rătăciți magyari, fălindu-se cu trofeele învingerii sale.

Avu Națiunea Română în Blaj o tipografie, care fu împrăștiată, avu biblioteca care fu răpită și Blajul, unicul leagăn al științelor și muzelor române, fu despoiat de toată frumseța sa! Durere!! însă pentru așa (?) Aiudul.

Nu Românii din Ardeal ci Românii din Ungaria se plângeau cumcă și cel din urmă betyar magyar îi pălmeau fără toată cauza publică (eu singur văzui, nu fără condurere și lacrimi cazuri asemenea). Duceau Românii la târg pui, găini și alte, magyarii le apucau și le suceau capul, vasele pline cu oauă le sfărma și ouăle le luau cutăria, în ajunul mare, îi sileau pe Români să mânce clisă și de aici făcând deducința era îndătinați Românii a zice: „Mai bună e canciuca odioasă decât trei milioane de tirani"???!!!

De nu vom atinge alte abuze nenumărate, de nu alte tiranii și erupciuni, spânzurarea neomenoasă și nemeritată a lui Butean și ale altora bărbați de frunte, precum și prinsoarea lugoșene, de arderea mai alor 400 de sate române, extirpăciunea a lor 40 familii române, omorîri nenumărate, infama expediciune a lui Hatvani și mai infamele cabale ale lui Kossuth și cele mai sus memorate, vor fi destule spre aceea, ca să încete aruncăturile nefondate și purcese din răutatea inimei, ce nu voiește a pătrunde spiritul lucrului, ci, fără județiu copt scrie paginile unora istorii fără bază.

Unele tratări de estmod a descrierea de materia aţâţăciunilor mai nouă.

Drept aceea cine vorbește despre crudelitățile Românilor totdeauna să-și aducă aminte de infamiile cumplite și tratările brutale alea magyarilor, precum fu și uciderea contelui Lamberg făcută în mod detestabil pe puntea pestană si de altele nenumărate, care auzindu-le, ți sue părul pe cap, —... apoi să zică ce a făcut partea cultă sau întâie, legiuința magyarilor și ce ca (?) întâie bietul popor român.

Astea le pretinse dela mine sfânta dreptate — onoarea Națiunii mele, a căreia părtinitoriu e singur Dumnezeu și credința nemișcată către dânsul și către augusta casă domnitoare... (Sandru Roman.)

SCRIITORI ȘI CĂRȚI

de OCTAV ȘULUȚIU

LUCIAN BLAGA: GENEZA METAFOREI ȘI SENSUL CULTURII (Ed. Fundațiilor Regale).

Cu „Geneza metaforei și sensul culturii" Lucian Blaga încoronează trilogia sa care are drept obiect lămurirea fenomenului cultural, celelalte două opere fiind cronologic și logic „Orizont și stil" și „Spațiul mioritic". Dacă în „Orizont și stil" autorul prezenta o teorie asupra factorului creator de stil, găsind că acest factor creator e inconștientul, prin calitatea sa de a-și impune conștiinței categoriile sale, sau caracterele sale determinante ale oricărei opere; dacă în „Spațiul mioritic" el ne arată aplicarea acestei teorii la fenomenul cultural românesc fixând anumite constante stilistice ale acestui fenomen și conchizând optimist la un viitor original și spornic al culturii românești; în „Geneza metaforei și sensul culturii" teoria se rotunjește și se completează, faptul cultural fiind acum studiat în sine și apoi în consecințele sale metafizice.

Nu voi încerca o rezumare completă a noii opere filosofice a lui Lucian Blaga: nici modesta competință a mea nu mă înclină la aceasta, nici vastitatea operii, care presupune un mai amplu și mai amănunțit studiu, nu o permite. Voi căuta numai să recenzez ceeace mi se pare esențial în această operă, care reprezintă cu adevărat o culminare a întregii trilogii și în acelaș timp o etapă importantă în gândirea filosofică și culturală românească. Prin „Trilogia culturii" alcătuită de operele de mai sus, Lucian Blaga a întemeiat o nouă estetică în general și o estetică românească în speță. Căci studiind faptul creației el a făcut operă de știință estetică, aducând o nouă viziune a esteticului și integrând această viziune într'o viziune mai amplă, metafizică, pe care o clădește autorul de la operă la operă.

Voi porni de la constatarea că fiecare filosof are o noțiune fundamentală care formează centrul operii sale, o noțiune care e transformată în viziune și cheie de boltă a întregului său sistem. Așa e „monada" în filosofia lui Leibnitz, „ideia" în aceea a lui Platon, „categoria" în aceea a lui Kant, „logosul" în aceea a lui Hegel, „elanul vital" în aceea a lui Bergson și am putea continua așa, descoperind în fiecare sistem filosofic un concept fundamental, o axă, un sâmbure în jurul căruia se organizează toată gândirea unui cugetător anumit. Sâmburele în jurul căruia se axează toată cugetarea lui Lucian Blaga este, cum am mai avut ocazia să o spun și altădată pare-mi-se, „misterul". Ideia de mister este centrul întregii sale cugetări, către ea converg toate teoriile sale. Misterul este pârghia întregii existențe și eternul punct de întrebare. El se confundă cu origina însăși și cu

scopurile către cari tinde lumea aceasta. Iar creatorul acestei lumi, căruia oamenii îi spun Dumnezeu şi căruia Lucian Blaga i-a dat în filosofia sa sugestiva apelaţiune de „Marele Anonim", deţine singurul deslegarea acestui „mister" care e existenţa şi care se confundă şi cu el însuşi. (După cum e în centrul filosofiei sale, misterul e şi obiectul estetic al poeziei lui Lucian Blaga, fie spus în treacăt). Poezia sa e chiar în sens înalt o încercare de revelare a misterului! Astfel că înainte de a face o teorie a culturii, Blaga a creat în cadrele unei teorii pe care o poseda organic, o trăia şi conform căreia scria poezia pe care a scris-o!)

In „Triologia cunoaşterii", alcătuită din „Eonul dogmatic", „Cunoaşterea luciferică" şi „Censura transcendentă", Lucian Blaga a construit o teorie a cunoaşterii, al cărui ultim punct de ajungere era... misterul! Şi anume autorul afirma în ultimă analiză că cunoaşterea omului e limitată, ea neputând să ajungă niciodată la revelarea misterului existenţei, sau mai precis a tuturor misterelor acesteia, pentrucă de fapt misterul nu e unul, ci multiplu, şi nu va ajunge niciodată deoarece creatorul omului, Marele Anonim, a pus în chiar alcătuirea spiritului omenesc o piedică, o limită cunoaşterii, limită pe care autorul o numeşte „cenzura transcendentă". Această „cenzură" face ca omul să se apropie de mister, să-l lumineze parţial, dar niciodată să-l cunoască în mod total, desăvârşit, absolut.

In explicarea culturii Lucian Blaga ajunge la aceiaşi idee de mister, căci după el cultura, sau mai bine zis creaţia culturală e o plăsmuire care încearcă să reveleze un mister. Iată dar cum cultura capătă o demnitate uriaşă, ea fiind desemnată ca o purtătoare de mister care se cere revelat, care de fapt nu se revelează în mod absolut, dar de care se apropie puţin. Cultura are astfel o misiune metafizică superioară: aceea de a revela omului, parţial evident, misterele acestei existenţe.

Se înţelege că intervine aci un corectiv pe care-l impune chiar teoria cunoaşterii aşa cum a formulat-o autorul în celelalte opere ale sale. Dacă spiritul uman e aşa construit încât Marele Anonim îi limitează cunoaşterea misterelor, i-o cenzurează, atunci nici prin creaţia culturală omul nu va ajunge la revelarea absolută a lor ci se va apropia doar. Aşa încât autorul adaogă că şi plăsmuirea culturală cunoaşte o cenzură a ei care o face ca să nu poată revela misterele în mod absolut, ci numai parţial, adică să le apropie numai, fără să le istovească. Misterul rămâne astfel entitatea absolută, instanţa supremă în care se învălue, superior, Marele Anonim.

Aşadar creaţia culturală e plăsmuire revelatorie de mister, a spiritului omenesc. Şi explicaţia o găsim în definiţia pe care o dă Lucian Blaga omului, în destinul pe care i-l atribuie acestuia. Spre deosebire de majoritatea gânditorilor contimporani, cari văd în om o simplă etapă trecătoare, o simplă formă care va fi depăşită, a existenţei, Lucian Blaga îi atribue acestuia o demnitate nouă, înălţându-l cu mult deasupra locului acordat de ceilalţi gânditori. Antievoluţionist în ce priveşte pe om Lucian Blaga vede în el rezultatul unei „mutaţiuni ontologice" care a făcut din el o fiinţă cu un destin total deosebit de al celorlalte forme de viaţă. Omul, după Lucian Blaga e destinat unei noi existenţe, unei „existenţe întru mister şi revelare". Cu alte cuvinte omul e învestit de către creatorul său cu ispita neliniştitoare de a aspira la cunoaţserea misterelor pe cari nu le poate apropia absolut, dar le poate revela parţial. Destinul omului e astfel

revelator, şi în acest sens cultural, deoarece am văzut că aceasta e cultura: revelare de mistere.

Am rezumat foarte pe scurt esenţa însăşi a acestei cărţi în care Lucian Blaga pune bazele unei noi concepţii despre om şi pot afirma fără teamă a unui nou umanism. Lucian Blaga redă omului şi culturii o demnitate pe care o pierduseră în ultimele vremuri. Teoria lui Blaga e deosebit de rodnică. Ea deschide vaste perspective şi consecinţe pe cari viitorii gânditori români nu vor întârzia desigur să le tragă din starea lor de virtualitate sub specia de noi creaţii filosofice. Se simte în teoria lui Blaga gravitatea unor bogate sugestii şi posibilităţi. De altfel nu mă îndoesc că autorul ei însuşi va desvolta în viitoarele sale opere, cari sunt părţile unui mare edificiu de gândire lucrat asiduu de el, va desvolta spun această concepţie care rămâne încă deschisă, pe latura acelor „mutaţiuni ontologice" şi a „existenţei omului întru mister", idei cari presupun o nouă morală şi o nouă metafizică.

Dar în „Geneza metaforei şi sensul culturii" autorul, pe lângă dirigui-rea metafizică a esteticei sale, completează teoriile din cele două opere precedente. Astfel acum inconştientul capătă o mai solidă structurare, o mai adâncă explicaţie. Ştim că în „Orizont şi stil" Lucian Blaga definea inconştientul ca pe un cosmos organizat, exact în felul conştiinţei, dar cu alte elemente şi cu alt sens, spre deosebire de filosofia contimporană care vede încă în inconştient un domeniu haotic. Exprimam în momentul recenzării acelei opere scepticismul meu în ce priveşte necesitatea conceperii inconştientului ca pe un cosmos, adică o lume organizată, de vreme ce avem deja conştiinţa ca un cosmos psihic organizat. Trebuie să mărturisesc că după lectura operei despre care vorbesc acum sunt definitiv convins despre necesitatea de a concepe inconştientul ca un cosmos. Intr'adevăr numai astfel conceput inconştientul poate fi o facultate creatoare de cultură. Lucian Blaga îşi completează teoria asupra inconştientului definind şi statuând odată pentru totdeauna „categoriile abisale".

Lucian Blaga porneşte dela categoriile cunoaşterii, pe cari le-a stabilit Kant. Aceste categorii formează structura conştiinţei omeneşti şi slujesc la receptarea lumii obiective. Ori, după cum conştiinţa are categoriile sale care ajută omului să ia contact cu lumea înconjurătoare, tot astfel inconştientul are şi el categoriile lui cari sunt creatoare ale stilului. După cum cunoaşterea realităţii se formează prin concursul categoriilor conştiinţei, la fel opera culturală sau stilul. e format din concursul categoriilor inconştientului, numite de Blaga „abisale". „Spiritul uman, complex structurat, posedă deci două feluri de garnituri categoriale complete: categoriile receptivităţii cognitive şi categoriile spontaneităţii plăsmuitoare". (p. 123). Nu mă voi putea extinde asupra lămuririlor pe cari le dă Lucian Blaga asupra categoriilor abisale. Trimit pe cititori direct la text, unde autorul explică diferenţa dintre cele două feluri de categorii: ale conştiinţei şi cele abisale. Lucian Blaga a insistat asupra categoriilor abisale, le-a determinat fizionomia într'un chip foarte conştiincios filosofic, deoarece ele sunt de mare importanţă. Categoriile abisale formează în complexul lor o matrice stilistică, adică **însăşi opera de artă.**

Creaţia este completată în acest volum arătându-i-se şi celălalt aspect al ei şi anume aspectul metaforic.. Primul aspect era cel stilistic. Stilul a

format obiectul primei opere din trilogia culturii, anume „Orizont și stil". In „geneza metaforei" autorul definește metafora. „O plăsmuire de cultură este „metaforă" și „stil" într'un fel de uniune mistică" (p. 96—97) spune Lucian Blaga.

Metafora este după autor de două feluri. Ea e „plasticizantă" și „revelatorie" (adică e ori una, ori alta, neputând fi de amândouă feluri în același timp). In ambele cazuri, fie că e plasticizantă, fie că e revelatorie, metafora face parte constitutivă din spiritul uman. E o structură specifică a spiritului uman.

In caz că e plasticizantă, metafora tinde să definească un obiect printr'un altul și aceasta datorită unui defect al spiritului omenesc, pe care e chemată să-l corecteze. Anume: „Metaforele plasticizante nasc din incongruența fatală dintre lumea concretă și lumea noțiunilor abstracte... Metafora plasticizantă ține așadar loc de concret în ordinea abstracțiunilor. Omul silit, prin propria sa constituție spirituală, să exprime lumea concretă exclusiv prin abstracțiuni, ceeace solicită un proces infinit, își creează un organ de vedere indirectă, instantanee, a concretului: metafora. Metafora, în această formă a ei, încearcă să corecteze, cu un ocol, dar cu imediat efect, un neajuns constituțional al spiritului omenesc: dezacordul fatal dintre concret și abstracțiune, dezacord care altfel n'ar putea fi simetrizat decât în schimbul unui penibil balast adjectival" (p. 36—37).

Metafora revelatorie pe de altă parte e altceva. Las tot pe autor să vorbească. „Metaforele revelatorii sunt destinate să scoată la iveală ceva „ascuns", chiar despre faptele pe cari le vizează. Metaforele revelatorii încearcă într'un fel revelarea unui „mister", prin mijloace pe cari ni le pune la îndemână lumea concretă, experiența sensibilă și lumea imaginară". (p. 40).

Mai departe, după ce a lămurit rostul și ființa metaforelor, autorul arată și dovedește că metaforele se supun categoriilor abisale, căpătând dela acestea un anumit stil și pe această cale formând cu el, opera de cultură: Mitul de asemenea e explicat, ca o creație de cultură care „are ca atare o constituție determinată prin cele două aspecte: „metaforicul" și „stilul" (p. 111). Lucian Blaga scrie pagini definitive pentru desghiocarea conceptului de mit din toate falsele înțelesuri cu care a fost încărcat în epoca din urmă a gândirii. El definește spiritul mitic și-l separă de spiritul științific arătând caracterele la fundamental diferite, cu toate că și unul și celălalt tind la revelarea unor mistere.

Se 'nțelege că vorbind despre opera de cultură ca despre o încercare de revelare a misterelor, făcând din ea un domeniu aparte, cu rădăcinile în inconștient și elaborată metaforic și stilistic grație conformației metaforice a spiritului uman și categoriilor abisale cari formează matricea stilistică, Lucian Blaga e adus în mod firesc să considere cultura ca o lume aparte, și nicidecum ca pe un simplu organism așa cum au considerat-o până acum filosofii culturii. Cultura e, după Lucian Blaga „un cosmos perfect încheiat în sine, iar fiecare operă de cultură e un cosmoid, adică o lume originală, unică, sieși suficientă. „Opera de artă e un cosmoid, dar și celelalte creații de cultură, construcția ipotetică, teoria, concepția metafizică, sunt deasemenea cosmoide". (p. 157) și: „Creațiile de cultură, privite izolat, individual (o operă de artă, o teorie, un mit, o concepție, etc.) nu sunt simple „părți", „fragmente", ca lucrurile cari alcătuesc lumea empirică. In realitate orice

creaţie de cultură, cu adevărat realizată ca atare, pe temeiul unor categorii abisale, e într'un fel o „lume", căci orice plăsmuire de asemenea natură poartă în sine şi pentru sine pecetea unei garnituri întregi de categorii..." (p. 150).

Trebuie să mai subliniez şi capitolul prim al cărţii, în care Lucian Blaga aduce o nouă teorie definitorie a „Culturii majore şi a culturii minore". Cultură majoră şi cultură minoră nu mai sunt după Blaga, etape deosebite ale unui organism. Cultura nu mai e privită ca organism. Cultură majoră e cultura în care creatorii, indiferent de vârsta lor, crează sub zodia maturităţii, pe care au adoptat-o indiferent de vârsta lor biologică. Aşa dar creatorul are o vârstă creatoare, adoptivă, deosebită de vârsta lui biologică. In cultura minoră creatorii, iarăşi independent de vârsta lor biologică, crează sub zodia copilăriei ca vârstă adoptată de ei inconştient. Teoria e ispititoare. Ea aduce în judecarea culturilor nu o diferenţă cronologică, sau de etapă, ci o diferenţă de structură, de natură. Aceasta duce la corolarul că şi într'o cultură şi într'alta se pot creia opere egal de mari, cu deosebire că mentalitatea pe care o reprezintă ele este diferită, în cea minoră mentalitatea copilăriei.

Am extras câteva din principalele idei ale acestei opere atât de bogată, atât de vastă şi de profundă, pe care o simplă recenzie şi o singură lectură, nu sunt suficiente spre a o îmbrăţişa. Mai atrag atenţia asupra momentului în care autorul face deosebirea între cultură şi civilizaţie, precum si asupra analizei stilistice pe care o face diferitelor tipuri de cultură: indiană, bizantină, germanică, etc. şi cari ne amintesc analizele tot atât de subtile şi de precise, de aceiaşi natură, din „Orizont şi stil". Nu mă pot opri totuşi de a cita o pagină întreagă, de o admirabilă precizie şi de o exactă profunzime, în care Lucian Blaga vorbeşte despre esenţa metaforică a limbajului poetic. După ce ne spune: „Cuvintele, prin sonoritatea, ritmul, muzicalitatea, prin poziţia lor în frază, etc., dobândesc în limbajul poetic virtuţi şi funcţii, pe cari nu le au ca simple expresii cotidiane. In limbajul poetic cuvintele nu sunt numai expresii, ci sunt corpuri, substanţe, cari solicită atenţia şi ca atare", autorul continuă:

„Cuvintele limbajului poetic devin deci revelatorii prin însăşi substanţa lor sonoră şi prin structura lor sensibilă, prin articularea şi ritmul lor. Ele nu exprimă numai ceva prin conţinutul lor conceptual, ci devin revelatorii prin însăşi materia, configuraţia şi structura lor materială. Limba poetică nu întrebuinţează cuvintele numai pentru darul lor expresiv-conceptual, ci şi pentru unele virtuţi latente ale lor, pe cari tocmai poetul ştie să le actualizeze. Aceste virtuţi ţin de substanţa sonoră şi ritmică ca atare. Cuvântul „poetic" este în materialitatea sa desigur „altceva" decât o stare emotivă sau un gând, dar el prezintă tocmai în materialitatea sa şi ceva „analogic" stării emotive sau gândului. Limbajul poetic este prin urmare prin latura sa materială, ritmică şi sonoră ca atare, ceva „metaforic". Datorită limbajului poetic, o stare sau o trăire, ca mistere deschise, ne apar dintr'odată revelate. Incă odată: limbajul cu adevărat poetic are acest aspect „metaforic", chiar şi atunci când nu utilizează metafore propriu zise. Limba poetică se deosebeşte de proza zilnică tocmai prin acest aspect, mulţumită căruia ea, în calitate de lume sonoră şi ritmică, devine icoana miraculoasă a unor stări sau lucruri, exprimate de altă parte şi conceptual prin ea,

Limba poetică e aşadar „revelatorie", nu simplu expresivă, şi întrucât e revelatorie ea poate fi învestită cu epitetul „metaforicului", indiferent că utilizează sau nu metafore propriu zise". (p. 93—95).

Ca încheiere voi observa limba nouă în care studiile lui Lucian Blaga sunt scrise şi care e şi aici tot atât de originală şi de poetică precât era şi în celelalte studii filosofice ale sale. E o limbă poetică în sens metaforic şi nu credem că ea scade câtuşi de puţin valoarea gândirii filosofice a autorului. Pentru a vehicula idei şi pentru a le face înţelese e nevoie de un limbaj potrivit. O filosofie nouă necesită o formă de exprimare nouă. Şi apoi de unde pretenţia ca filosofia să fie înghiţită numai într'o formă seacă, avidă, conceptuală? Oare nu e mult mai firească o formă care să se apropie de înţelegerea concretă a omului? Limbajul filosofic al lui Lucian Blaga se apropie de înţelegerea concretă, lirică, a omului. Din contactul cu termenii metaforici gândirea lui Blaga nu avea decât de câştigat, ceeace se şi vede în întreaga sa filosofie. Concretă, plină de vioiciune, de degajare, netemându-se de niciun apelativ oricât de liric ar părea, limba scrierilor filosofice ale lui Blaga îi aparţine în întregime. Ea e haina cea mai potrivită a noii filosofii pe care o comunică.

ŞTEFAN BACIU: MICUL DOR.

Poetul Ştefan Baciu, tot tânăr încă, publică o plachetă formată din opt poeme, în editură proprie, nepusă pe piaţă, în tiraj restrâns, dovedind prin grija tecnică a tiparului, excelent şi prin raritatea bibliofilică urmărită, instinct şi gust poetic. E în acest gest în a tipări numai pentru iniţiaţi şi iubitori de poezie, o înaltă conştiinţă a faptului creator ce se consumă pentru puţini doar şi e inutil a fi pus la îndemâna unui aşa zis mare public care cu miriapodismul gustului său distruge atunci când nu ignoră prospeţimea lirismului. „Micul dor" e imprimat pe o hârtie ca o floare şi care mângâie în acelaş timp ochiul şi mâna. Îi cer iertare autorului că divulg aci într'o cronică literară poemele sale confidenţial tipărite şi adresate numai celor ce le iubesc. Dar în „Micul dor" descifrez o etapă nouă în progresul şi liric şi artistic al său. Ştefan Baciu ai cărui primi paşi i-am identificat, legitimi şi promiţători, în debutul liric din „Poemele poetului tânăr", pe cari i-am descoperit mai târziu mai fermi şi întărindu-ne speranţele în „Poeme de dragoste" continuă cu „Micul dor" evoluţia sa formală, spre un clasicism limpede şi pur al versului. Impreună cu unele din poemele publicate de el în „Gândirea" de anul trecut şi anul acesta, acelea din „Micul dor" sunt un pas în plus şi în ce priveşte concentrarea şi desăvârşirea estetică a versului şi în ce priveşte substanţa poetică.

„Micul dor", atât de sugestiv intitulat cu un titlu pe care-l reabilitează, ridicându-l din micimea trivială în care l-a aruncat poezia de bâlci pentru uzul slugilor la o demnitate de lirism sentimental pur, e o plachetă care într'un sens continuă „Poemele de dragoste", deoarece şi cele opt poeme de aci sunt tot dragostei închinate. E totuşi o deosebire de nuanţă care se surprinde imediat de un ochi exersat. In „Poemele de dragoste" sursa de inspiraţie nu era aceiaşi, ceeace se simţea în lipsa de nuitate organică (deoarece o nuitate exterioară, aparentă, există, în faptul că toate poemele erau de...

dragoste). Acolo poetul iubea pentru iubire şi iubita putea fi una sau alta, nicăiri însă nu era aceiaşi. In „Micul dor" presimţim o mai adâncă unitate organică, toate poemele apărând destinate unei aceleiaşi figuri, unei singure persoane. Faptul se identifică foarte bine în tonul unic al poemelor cari se leagă astfel unul de altul într'o succesiune logică.

Se accentuează aici conştiinţa destinului poetului care e cântăreţul iubitei şi şi-a propus să o nemurească în versuri. El e conştient de ceeace face şi poemul devine astfel un act de viaţă şi un material pentru el însuşi, poemul nemai fiind fapt divers ci trăire a faptului iubirii însăşi. Singura raţiune de a fi a poetului e eternizarea iubitei în poezia care apare astfel ca o creaţiune solemnă, demiurgică, evidentă în acest vers unde poetul se compară cu Meşterul Manole, atât de frumos:

Tu iartă-mă dacă din tine vers am făurit,
E meşterul Manole ca'ntr'o grotă 'n mine,
Şi nu-mi dă pace până n'am clădit
Făptura cea mai scumpă 'n cărămizi de rime

Şi poezia aceasta — „Ars poetica" — se încheie cu orgolioasa afirmare a poetului încrezător în durabilitatea operii sale:

Făptura ta va creşte din a' mele armonii:
Lumină vie ce se varsă peste timp.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pretutindeni în aceste poeme apar ca două prezenţe ce se întrepătrund şi se identifică: poemul şi iubita. E în insistenţa cu care poetul revine la misiunea de făurar a poetului încă un element ce dă unitate organică poemelor acestora.

Mai e în tot volumul un accent de puritate, de idealitate, care derivă din faptul iubirii neconsumate pe care o cântă poetul. Se pare că iubita nici nu cunoaşte iubirea lui, care astfel rămâne ideală şi nealterată de material. Sterilitatea unei iubiri care se transformă doar în artă devine astfel un admirabil subiect de poezie, concretizată mai bine în „Durerea mea din urmă":

Durerea mea din urmă, tristeţea mea dintâi
Nu ştii că pentru tine am înălţat cântarea,
Aş vrea să pleci din mine şi totuşi să rămâi
Cum dintr'un golf se duce şi iarăşi vine marea.

Să te aud cum umbli şi să te văd cum taci,
Să simt cum treci cu seara ce azi mai iute vine.
Şi părul tău de aur în soare să-l prefaci
Cuvântul meu, mă lasă, să-l urc până la tine.

E unica-mi dorinţă, singura rugăminte.
Adu-ţi acum' aminte când ne plimbam pribegi;
Poetul o să fie, de astăzi, mai cuminte,
Tu o să-l vezi cum geme şi n'o să-l înţelegi.

De ce atâtea lacrimi de sânge 'n ochi au loc,
De ce pe frunte moartea se lasă ca un nor;
El o să fie 'n ceruri un fir de busuioc
Și-o stea ce luminează la tine în pridvor.

Puritatea acestei iubiri e a două trupuri cari nu se ating ci doar se privesc. Poetul a câștigat în subtilitate, îmbogățindu-și substanța poetică prin nuanțe. In acelaș timp forma sa închide noi frumuseți, imagini neașteptate și proaspete așa ca:

Iar luminoasa-ți umbră 'n mine crește,
Cum se înalță o garoafă din țărână.

sau:

E amintirea ta crescută 'n mine-atât de mult
Că n'o pot rupe ca pe-o floare pură, ...

și:

Cuvintele mele ți le scriu, ți le dau:
Elitre moi, suflete lin din palmă.
Primește-le căci toate-și au
Povestea lor strălimpede și calmă.

In versul care trece 'n viața mea
Ca o trăsură pe aleile pudrate
Și miră-te că inima nu vrea
Să bată 'n strofe 'n carte așezate.

BCU Babeș-Bolyai University Library Cluj

„Micul dor" ne întărește convingerea că Ștefan Baciu e poet prin vocație și că are și destin de artist. Viitorul rămâne să crească și să coacă o poezie care de pe acum se dovedește sigură. „Micul dor" e o nouă speranță de viitor ca și o întărire a speranțelor mai vechi.

ION BIBERI: OAMENI IN CEAȚĂ. (Ed. Ramuri — Craiova).

Ion Biberi e autorul romanului „Proces" în care reluând metoda monologului interior și a jocului de asociații ce se formează în penumbra conștiinței de la James Joyce reușea să redea procesul de conștiință al unui inculpat într'un proces de asasinat de care nu era vinovat. Intreg procesul era redat prin reflectarea sa sacadată și întreruptă în conștiința chinuită de neliniști și așteptare a lui Alexandru Padeș. Fluidul curgător și discontinuu al conștiinței era surprins astfel chiar la locul de unde el se formează, de la granițele subconștientului care o alimentează ca pe un fluviu, un lac. Invecinarea conștiinței de subconștient exploatată și de James Joyce, dacă nu era o descoperire a autorului, dacă și metoda era împrumutată, în schimb Ion Biberi realiza deplin ceeace-și propusese și originalitatea sa venea dela modul și subiectul la care aplica metoda joyce-ană.

Un eseu despre moarte , „Thanatos", despre care n'am avut timpul a vorbi la timp aci, readucea aceleași preocupări ale autorului care se învârteau tot în domeniul vecin cu subconștientul. Analiză psicologică recurgând

adesea la subconştient şi la intuiţie, la patologie mai ales, eseul dădea târcoale etern nerezolvatei probleme a morţii pe tărâmul familiar preocupărilor medicale ale autorului.

In „Oameni în ceaţă" Ion Biberi — despre care nu e inutil să se ştie că e chiar medic — ne introduce din nou în domeniul patologic sau cel puţin subconştient, la a cărui exploatare pare a-şi fi propus cu exclusivitate a se deda. In definitiv subconştientul e domeniul patologicului oridecâte ori el capătă un ascendent asupra conştiinţei. In stările de boală, de nelinişte, de oboseală, de vis, de halucinaţie, de turburări corporale sau mintale, în accidente cari ne sdruncină, conştiinţa slăbeşte şi atunci domeniul întemeeat care e subconştientul, sau „ceaţa" din titlul lui Ion Biberi se întinde asupra ei şi o stăpâneşte. Toate nuvelele din „Oameni în ceaţă" sunt tratări de asemenea cazuri de stăpânire a subconştientului asupra conştiinţei.

Aici un copil se sinucide pentrucă timiditatea sa adolescentă a fost speriată de brutalitatea cazonă a tatălui său şi a comis un act disperat de rebeliune („Febră"). Dincolo un om e disperat de noaptea şi întunericul pe cari nu le poate suporta şi chiamă pe medic numai pentru a avea alături o prezenţă umană, reuşind să-l contamineze şi pe acesta de neliniştea lui. („In noapte"). In „Lunecare" care e cea mai reuşită nuvelă, împreună cu „Scenă zilnică", un tip e victima pasiunii sadice de batjocorire a lui Gorcea care-i dă de băut până la animalizare, pe nemâncate şi-l umileşte, până când tipul, exasperat luptă, îşi impune voinţa iar la urmă îşi ucide chinuitorul. In „Scenă zilnică" e un monolog al unui nebun care în accesele sale se crede otrăvit de toţi şi chiar de mama lui pe care o socoate complice. Şi aşa mai departe. In „Crâmpee şi neguri" e analizată starea de conştiinţă a unui accidentat, peste care a dat un automobil. Nu putem rezuma toate nuvelele.

In principiu nu sunt împotriva literaturii care are drept subiect patologicul. Aceasta poate servi drept subiect de artă ca oricare altul. Dar patologicul nu poate fi studiat în artă decât într'un cadru realist sau într'unul fantastic. In niciun caz patologicul nu poate fi tratat izolat, unilateral, pentrucă imediat arta îşi pierde caracterul său şi apare artificiozitatea. Intr'adevăr cea mai gravă obiecţie, aceea capitală pe care o putem aduce acestor nuvele e că au o atmosferă irespirabilă de artificialitate. Autorul ne-a prezentat câteva cazuri clinice, pe cari le-a desprins din ansamblul vieţii, luându-le astfel caracterul de autenticitate. Mi se pare că patologicul nu poate fi autentic atâta vreme cât nu e prezentat faţă 'n faţă cu normalul. Iată spre ex.: „Lunecare". De ce această nuvelă e mai bună decât celelalte? Pentrucă eroul dezechilibrat nu e înfăţişat faţă în faţă cu Gorcea, cu invitaţii acestuia, cu oamenii normali faţă de cari formează echilibru. Patologicul eroului se completează cu normalul eroilor celorlalţi dând impresia de total, de complet, pe care arta trebuie să ne-o dea, ca şi viaţa. In „Scenă zilnică" e acelaş lucru. Monologul nebunului cuprins de accesul său îşi găseşte un punct de sprijin în realitate, în teroarea mamei sale şi a fratelui, pe care-i înspăimântă.

In „Crâmpee şi neguri", în nuvelele din ciclul „Puterea mitului" sau în „Călătorul", realitatea e descompusă şi autorul intră în fantastic, dar un fantastic făcut, alcătuit, fabricat.

In celelalte nuvele normalul nu lipseşte, ca un contrabalansator al patologicului, acesta din urmă însă nu are o mai adâncă purificare, o motivare estetică pentru a se putea face acceptat. Astfel sinuciderea copilului din „Febră" nu e suficient motivată. Nu putem crede că un copil se poate sinucide atât de absurd. Motivele date de autor nu sunt destul de puternice... Sau atunci rămâne să atribuim sinuciderea unor motive psicologice cauzate de o criză de creştere, de o criză a adolescenţei, dar aceasta e o simplă ipoteză a noastră care nu-şi găseşte susţinerea în nuvelă. In genere lipsa de motivare suficientă se face resimţită pretutindeni şi accentuează caracterul artificial şi ideal al acestei literaturi. Chiar şi în „Lunecare", nuvelă apreciabilă, ne întrebăm cine e eroul, de unde vine, cum de acceptă el umilirea la care-l supune Gorcea. Suntem siliţi să facem presupuneri, dar arta nu permite presupunerile, ea necesită motivări precise.

Nu voi contesta calitatea de scriitor lui Ion Biberi. O are şi o merită pe deplin. In „Oameni în ceaţă" are merite de expresie remarcabile, cari răscumpără îndeajuns neajunsurile fondului. Ion Biberi e un analist şi e un stilist subtil, care ştie să dea noi valori de subtilitate psicologică, de analiză a subconştientului, într'o formă originală. Din nefericire mi se pare că nuvelele din „Oameni în ceaţă" sunt mai mult material de literatură decât literatură propriu zisă. Le lipseşte o rotunjire artistică, le lipseşte o fundamentare reală, o aprofundare şi o completare a lor pentru a constitui creaţii în sine. Din ele avem mai mult mărturia unui scriitor care se caută şi se experimentează decât a unei realizări izbutite. Sunt desigur interesante toate aceste nuvele, dar mi se pare că rămân numai interesante, atunci când desprinzând din ele partea clinică nu rămânem cu nici o plăsmuire reală, vie. Prea artificiale, lipsite de motivare suficientă, construite, ele sunt etape de o expresie formală reuşită dar de un conţinut oscilant. în cariera unui scriitor de toată atenţia.

EMIL BOTTA: INTUNECATUL APRIL. (Ed. Fundaţiilor Regale).

In poezia română Emil Botta nu e un izolat, deşi poezia sa e originală în sensul că nu procede dela nici unul din maeştrii contimporani ai ei, nici dela T. Arghezi, nici dela Ion Barbu, nici dela Lucian Blaga. Emil Botta formează un trio poetic împreună cu Horia Stamatu şi cu Ştefan Ion George, tineri toţi şi tributari toţi poeziei franceze a lui Jean Cocteau. Toţi trei sunt influenţaţi de Jean Cocteau şi în această influenţare introduc un grad mai mic sau mai mare de personalitate. A fi influenţat de Jean Cocteau e mai puţin periculos decât a fi influenţat de oricare alt poet mare, deoarece principiile pe cari se bazează poezia acestuia sunt atât de largi încât pot servi oricărui poet fără ca să-l copleşească cu un stigmat precis indicând proveniența. Ceeace au reţinut din poezia lui Jean Cocteau atât Horia Stamatu şi Ştefan Ion George cât şi Emil Botta este ideia de poezie văzută ca un joc absurd al spiritului, joc care adesea cochetează mai serios cu marile probleme ale spiritului şi ale vieţii, decât orice problematică logică. Mai e şi o exploatare poetică a oniricului, adică a somnului şi a viselor şi pe această latură o învecinare cu halucinaţia şi patologicul. Am subliniat toate aceste lucruri la timpul lor, vorbind despre „Memnon" al lui

Horia Stamatu cât şi despre „Argo" a lui Ştefan Ion George. Superior îl găsesc pe Horia Stamatu lui Ştefan Ion George, şi la rândul său pe Emil Botta lui Horia Stamatu. Deoarece poezia lui Horia Stamatu, pe lângă a lui Emil Botta apare mult prea intelectuală, joc prea mult al inteligenţei, pe când aceea a lui Emil Botta e o mai accentuată cufundare în subconştient, o mai completă desfăşurare de substanţă poetică. In acelaş timp, şi graţie aceleaşi încredinţări mai mult laturii subconştiente a eului, e în poezia lui Emil Botta mai multă sinceritate, mai multă autenticitate şi în consecinţă un timbru mai puternic personal. Emil Botta a asimilat cel mai bine experienţa cocteau-istă, a digerat perfect poezia aceea pentruca acum să poată crea ca dela început. Intr'un cuvânt Emil Botta îmi apare mai direct, mai vital decât Horia Stamatu, care era mai mult intelectual şi voit.

Cum am spus, în „Intunecatul April" se încrucişează, se întrepătrund contopindu-se şi completându-se totodată ludicul, oniricul, fantasticul şi absurdul. Şi deşi am spus că poezia aceasta ţâşneşte mai direct din subconştientul poetului, nu însemnează că acesta e lipsit de conştiinţa a ceeace face. Dimpotrivă el îşi dă perfect seama de felul în care face poezia, şi ultima sa poezie se întitulează „Post ludum" adică „după joc" ceeace arată că poetul însuşi concepe poezia sa ca joc. E joc şi de aceea înaltă doză de naivitate se răspândeşte ca o mireazmă plăcută în ea creiând un univers infantil în ansamblul volumului. Acest univers infantil, univers propriu acestui volum, transfigurează lumea, care ne este astfel arătată, interpretată aşa cum o vede copilul şi cum o arată el pe desenele acelea bizare în cari liniile sunt diformate conform unei fantezii interioare şi conform şi felului său de a vedea esenţialul şi de a-l exagera. Poezia lui Emil Botta e astfel asemenea plasticei infantile care nu e demnă de dispreţ, ci tocmai dimpotrivă. Şi viziunea ludică şi infantilă a vieţii dă acestei poezii un puternic element de organicitate, şi o perfectă nuitate.

Dar viziunea de univers infantil e accentuată şi se completează cu viziunea onirică a lumii. E şi explicabil ca poetul să completeze ludicul prin onirie, visul fiind domeniul grav al copilăriei, aceasta fiind un fel de scrum al conştiinţei şi o permanentă dezlănţuire de visare, de beţie a subconstientului. Vis real sau vis în stare de veghe, n'are importanţă, deoarece copilul nu face distincţie şi de aceea şi în poezia lui Emil Botta visul şi realitatea se amestecă fără a putea fi separate. Se 'nţelege că între vis şi basm nu mai e decât un pas, ca şi între vis şi halucinaţie. De aci tot aspectul de absurd al acestei poezii, care nu se supune legilor logice ale poeziei şi deci ale stării de veghe, ci legilor capricioase şi alogice ale visului. Ca atare poezia aceasta e mai aproape de substanţa însăşi a poeziei, care are ca scop de a se depărta din ce în ce mai mult de controlul logicei pentru a atinge substanţa adâncă a eului subconştient.

Totuşi e în toată această poezie o irizare de conştiinţă ca un surâs. Poetul nu e un inconştient, nu, în niciun caz! In poezia sa sunt răbufniri de conştiinţă, săgeţi de lumină în haosul oniric al poeziei sale. Şi această stare de conştiinţă se trădează în primul rând printr'o atitudine de dispreţ şi de ironie faţă de viaţă. E mai întâi un fond puternic de grotesc în această poezie, dar cu el nu am ajuns încă la starea de conştiinţă a poetului, căci grotescul său nu e decât un efect al întâlnirii absurdului oniric sau ludic cu realitatea, pe care o deformează. Pe deasupra grotescului poetul

are o atitudine de ironie, ceeace presupune conștiință și nu dispreț față de viață. Poetul își bate joc de viață, o sfidează.

Dar ceva mai mult. Dacă poezia aceasta n'ar fi decât joc și absurd ea încă n'ar fi mare lucru. Arta nu se poate face din atitudini unilaterale, din fragmente sau din excrescențe ale unei facultăți psicologice. Ea e un complex și ca atare trebuie să implice ființa întreagă a omului. Emil Botta e un poet autentic și ca atare în poezia sa vom găsi un complex sufletesc total exprimat. Astfel am văzut că poezia sa e desfășurarea unui eu subconștient care își găsește rațiunea suficientă de espresie în ludic și în oniric. In acelaș timp conștiința intelectuală a poetului e și ea prezentă în această expresie. Tot atât de prezentă e conștiința mai adâncă a problemelor ultime ale vieții: conștiința morții. Și totodată un fond afectiv se trădează în poezia aceasta. E mai întâi neliniștea și mai apoi frica și toată gama ei până la groază. Și e apoi un sentiment al inutilității, un sentiment al neantului, al absurdului existenței, care transformă jocul poetic într'o surdă desperare metafizică. Dar neliniștea febrilă răspândită în cea mai mare parte a poemelor îl duce pe poet la conștiința morții, la moarte ca o prezență continuă și ca o ultimă soluție fatală, imuabilă. Moartea e subiectul cel mai frecvent din poezia lui Emil Botta și însuși „Intunecatul April" nu simbolizează altceva, căci sub acest titlu se ascunde „moartea".

Transcriu o poezie care exprimă mai bine decât oricare alta în naivitatea ei și în simplitatea ei prezența morții ca preocupare unică a poetului:

Oare ce mi-a scris pe frunte afurisitul destin
Cu litere fine, cu o pană de venin?
Am întrebat pe savanții lumii cu fețe de iască
dar niciunul n'a știut să-mi citească.

Fruntea e o taină gravă pe care abia o port.
ochii în flăcări stau mărturie că încă nu-s mort
Și mâinile vâslind nebunește prin viață
mă apropie de un liman, de o ceață.

Ce se vede acolo ca noaptea care se naște?
e moartea care te scrutează, care te paște.
Ea șterge scrisul de pe frunte cu un burete
și pleacă apoi trântind ușile de perete.

(A fost un mister, p. 13).

Moartea e pretutindeni, neliniștitoare prezență, cu atât mai puternic evocată cu cât e întărită de atitudinea naivă a jocului. Emil Botta își întărește poezia dându-i un certificat mai prețios de legitimitate poetică prin fiorul pe care reușește să-l imprime prin poemele sale, prin adâncimea pe care o dă grație unei teme atât de mari. Și ea nu-l copleșește. Dimpotrivă poetul se simte la largul său în subiect, nu afectează o seriozitate grandiloventă, își domină orgoliul și temperează avântul, tratând despre moarte, cu aceiași familiaritate și simplitate cu care ar vorbi despre dragoste.

Pentru încheiere voi cita pagina „Remember" care cuprinde într'o sinteză toate caractere poezici lui Emil Botta și în care moartea și iubirea se găsesc aliate într'o viziune transcendentă și fantastică a lumii de dincolo:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ce departe eşti întunecata mea iubită
prin pereţii odăii te văd ca prin sită
şi te-aud chemându-mă ca din altă planetă
şi-mi scrii poesii pe obrazul de cretă.

E posibil, e posibil oare să nu pot muri
să-ţi aud vocea suind treapta nopţii, coborând în zi,
să mă ridic din pat ca o stafie, ca marinarul de veghe
să te zăresc în somn de la o mie de leghe?

Da, e posibil, întunecatul meu iubit,
să mă auzi cântând chiar când voi fi murit,
să mă vezi aeve în cereasca oglindă
şi în părul meu stele să se stingă şi să se aprindă.

Dar să nu te superi dacă sărutul meu va fi rece,
dacă dragostea mea ca un frig o să-te sece,
dacă îmbrăţişarea mea te va face să suferi
aducându-ţi aminte, nu, să nu te superi (p. 6).

Poet autentic, deşi tributar poeziei lui Jean Cocteau, Emil Botta are o seriozitate şi o profunzime de preocupare, o complexitate de expresie şi o formă sigură care-i asigură toată simpatia iubitorului de poezie şi toate speranţele de viitor ale noastre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CĂRŢI LOCALE

de ALEXANDRU OLTEANU

TEODOR NEŞ: „OAMENI DIN BIHOR" 1848—1918. (Tipografia Diecezană Oradea 1937. Preţul 350 lei.

D. Teodor Neş, directorul liceului „Emanuil Gojdu", este considerat — pe bună dreptate —, unul dintre cei mai solizi şi cei mai sobri intelectuali români din Bihor. De fapt, ca director al liceului pe care îl dirijează de mai bine de zece ani cu o competinţă indiscutabilă, ca animator al universităţii libere organizată sub egida acestui liceu care în 1930. spre regretul unanim al românilor din Bihor, şi-a încetat activitatea pentru ca să nu facă, probabil, concurenţă, celorlalte instituţii culturale de aici. Ca preşedinte al Casei Naţionale şi al secţiei locale a Ligii Antirevizioniste, a dat dovadă de reale calităţi de organizator şi îndrumător al mişcării culturale şi societare. Lucrarea de faţă ne demonstrează că tenacitatea şi intransigenţa tăcută cu care a girat aceste funcţiuni onorabile s'au inspirat dintr'o puternică dorinţă de a-şi explica nevoile culturale româneşti ale Bihorului desrobit în baza unor informaţiuni precise şi autentice culese cu o muncă asiduă cu privire la trecutul acestui ţinut.

Cu toate că titlul lucrării: „Oameni din Bihor 1848—1918". limitează subiectul abordat la trecerea în revistă a persoanelor, cari s'au perindat în fruntea vieţii publice româneşti din Bihor dela sângeroasa revoluţie a lui Avram Iancu şi până la desrobirea ţinutului. ne aşteptam la o dare de seamă sintetică, mai impersonală a acestei epoci sbuciumate, care a purtat urmele conrupătoare ale regimului Tiszaist, experimentat în Bihor. Doream în deosebi să ni se arate măsura în care Bihorul a contribuit, în mod efectiv, la menţinerea şi realizarea ideei de unire a tuturor românilor. Nu prin elogii superlative aduse fiilor judeţului, ci printr'o sinteză a întregei vieţi româneşti şi, în special, reliefarea contribuţiei poporului. Prezentarea Bihorului românesc numai prin societăţile culturale şi corale, prin campaniile electorale şi prin persoanele pe cari opinia publică le-a considerat ca reprezentanţi marcanţi ai ţinutului pare puţin provincială. Evenimentele istorice cari modifică radical înfăţişarea politică şi spirituală a unui întreg continent. cum a fost unirea tuturor românilor, se produc pe un plan mult mai obiectiv decât să se poată proecta în schiţe — oricât de modeste — întocmite despre conducătorii ţinutului, în baza unor informaţiuni culese dela supravieţuitori mai mult sau mai puţin interesaţi, ori în „medalioane cu proporţii microscopice". Nu contestăm că talentul şi entuziasmul tribunilor poate influenţa evenimentele istorice, dar străduinţa monografiilor de a fixa locul şefilor locali în istoria neamului întreg, este cel puţin naivă. Această

erarhizare a valorilor locale intră în atribuţiunile istorici universale a neamului.

Am făcut această remarcă pentru ca cei cari vor lua în mână lucrarea d-lui Neş pentru a se informa asupra dinamismului românesc bihorean pe un plan istoric şi universal să nu aibă desiluzii şi pentru ca să i se acorde cuvenita atenţie „spovedaniei" autorului făcută în prefaţă.

„Niciodată nu mi-a trecut prin gând să scriu istorie, nici măcar anecdotică, necum pragmatică, ori sociologică. Dragostea mea pentru acest Bihor, unde m'am născut şi mi-am lustruit zestrea intelectuală, mi-a împins irezistibil condeiul să adun pentru cei de azi, în paginile ce urmează câteva figuri şi fapte din acest colţ de ţară".

Sub acest aspect lucrarea d-sale este interesantă şi un izvor de informaţii pentru cei cari, prin comparaţie, vor stabili rolul Bihorului în istoria neamului, dar dacă a vrut ca, prin lucrarea de faţă să răspundă întrebărilor pe cari şi le-a pus în prefaţă şi anume: „care a fost contribuţia şi nota nouă, originală, a lui Aurel Lazar în vălmăşagul luptelor „naţionale în Bihor?" şi „care a fost nota caracteristică a Bihorului în luptele naţionale ale Românilor din Ardeal şi Ungaria?" — două întrebări sinonime — atunci trebuie să-i spunem, din capul locului, că nu şi-a atins scopul.

D-sa prezintă Munţii Apuseni ca „o cumpănă despărţitoare a curentelor de luptă" şi distinge în epoca pe care o examinează două perioade: 1. perioada naţionalismului oportunist (1848—1905) şi 2. perioada naţionalismului intransigent (1905—1918). Intervalul de timp scurs dela 1881 până la 1905 îl mai numeşte şi „perioada atoniei politice" pe motivul că atunci mişcarea politică românească din Bihor a stagnat.

După denumirea acestor perioade s'ar crede că potenţialul naţional românesc din Bihor s'a accentuat mai mult în ultima perioadă legată de numele lui Aurel Lazar, pentru care autorul are o pronunţată admiraţie. Realitatea este însă tocmai contrariul. In perioada a aşa zisului „naţionalism oportunist" înregistrăm o intensă activitate culturală, bisericească, socială şi economică şi, anume: „Societatea de Lectură" a studenţilor români de pe lângă academia de drept din Oradea iniţiată de distinsul Alexandru Roman, titularul catedrei de limba şi literatura română de pe lângă liceul premonstratensilor din Oradea (1854), deputăţia şi lupta beiuşeanului Partenie Cosma în parlamentul ungar pentru reforma electorală şi libera întrebuinţare a limbei româneşti în administraţia statului, participând şi la cunoscuta consfătuire ţinută la Turda, în locuinţa lui Ioan Raţiu, care a hotărât convocarea congresului alegătorilor români la Sibiu, dela 1872 până la 1881, când teroarea guvernului ungar l-a trântit în alegerile din Beiuş: prodigioasa activitate ctitorească şi constituirea fondaţiunei denumite după simpaticul nabab Nicolae Jiga cu destinaţia de „a creşte oameni de omenie şi cetăţeni cu frica Domnului, români şi creştini adevăraţi, cari să lucreze spre binele bisericii gr. orientale şi să înainteze luminarea poporului", (1860) înfiinţarea societăţii corale „Hilaria" (1875): regretabilul incident Pavel — Pituc, (1893), hotărârea studenţimei române de pe lângă academia de drept din Oradea de a se abţine dela petrecerile şi serbările ungare şi de a vorbi numai românește şi manifestaţia de simpatie pentru memorandiştii, cari plecau la Seghedin să-şi facă osânda (1892 şi 1894), fondarea „Băncii Bihoreana" (1897), înscrierea bihorenilor la „Astra" (1898), constituirea despărţă-

mântului din Bihor (1900, mișcarea literară închegată în jurul revistei „Familia" și a figurei lui Iosif Vulcan (1880—1906), apariția „Foaiei Literare" a Lucreției Suciu (1897). Spre a ne da seama de importanța acestui formidabil curent cultural și literar este suficient să se știe că profesorul ungur Alexandru Marki, i-a sacrificat un volum întitulat „Bihari román irók" (Scriitori români din Bihor) în 1880.

După părerea d-lui Neș naționalismul intransigent începe cu măcelul dela Aleșd care a avut loc la 24 Aprilie 1904. Bine înțeles, deși majoritatea victimelor căzute aici au fost români, ar fi o greșeală fatală să se creadă că această manifestație a avut un caracter național românesc deoarece avem probe palpabile că a fost prima încercare a socialiștilor de a mobiliza Bihorul sub drapelul roșu.

Acest măcel deja s'a produs în toiul contra-ofensivei ungare de a paraliza elanul național al românilor din Ardeal. Nu era nevoie de imbolduri și motive locale pentru ca românii din Bihor să se pronunțe pentru o activitate politică militantă, doar în acel timp păstra suficient de strânse legături cu comitetul național din Ardeal care, după alegerea lui Aurel Vlad la Dobra în 6 Iunie 1903, înclina spre activism.

În această ordine de idei, este eronată informația d-lui Teodor Neș că contele Ștefan Tisza ar fi vorbit pentru prima oară despre „apropierea română ungară" la instalarea episcopului Iosif Goldiș, în 20 Iulie 1899 (pag. 217). Este indispensabilă nevoie de rectificarea acestei erori, după aparență neimportantă, deoarece altfel nu ne-am putea explica interesul acestui ungur dârz pentru cauza românească.

Contele Ștefan Tisza a vorbit despre chestiunea românească întâi în ședința din 21 Septemvrie 1893 a consiliului județului Bihor comentând conflictul Pavel—Pituc care, drept urmare a spiritului creat prin întemeierea Ligei Culturale (1892) și prin „memorand", a alarmat cercurile ungare din Bihor. Pe bărbații de Stat unguri i-a neliniștit în special faptul că în acelaș an chestiunea românilor ardeleni a fost vehement desbătută în senatul și camera deputaților din București ceeace a demonstrat cu prisosință oricărui ungur cu cap că Românii se interesează direct de soarta lor.

Este interesant că Bihorul a contribuit la îndârjirea acestor polemici pe cât de interesante, tot atât de edificatoare și anume: Pretorul plasei Beiuș a adresat prefecturei de poliție din București o telegramă, prin care i-a invitat să aresteze și trimeată de urgență sub escortă la comandamentul garnizoanei Oradea pe dezertorul Emil Coralcescu, de origine din Bihor, care atunci se afla în București. Telegrama era redactată într'o ungurească atât de categorică, încât „Voința Națională", oficiosul partidului național liberal a publicat-o în întregime, iar deputatul Moruzzi a adresat ministrului de interne Lascar Catargiu o interpelare, cerând satisfacție pentru îndrăzneala pretorului respectiv de a da ordine autorităților unui Stat străin suveran.

„Dacă obrăznicia ungară — spunea deputatul Moruzzi — va depăși limitele ceeace este aproape și când va sosi momentul să ne măsurăm forțele cu ungurii, atunci în țară nu vor exista liberali și conservatori, ci numai români. Ungurii nu trebuie să uite că noi, cari locuim în această țară, de mai multe ori am trecut granița ungară și în fața senatului român se află o statue care, în această privință este eloquentă". (cf. Jancso Benedek: A román irredentista mozgalmak története Budapesta 1920 pag. 171—172).

Contele Tisza şi-a dat seama de importanţa strategică a Bihorului în campania de maghiarizare pe care vroia să o împingă dinspre apus tot mai adânc în inima Ardealului şi deja în 1893 a verificat adevărata natură a a problemei româneşti. De aceea s'a grăbit ca să-l condamne pe aventurierul Pituc, precum şi manifestaţiile, care au avut loc, în această chestiune, la Oradea şi Vaşcău. Apoi a propus organizaţiei din Bihor a partidului guvernamental, din care a făcut parte, ca să dezaprobe oficial atacul violent îndreptat de oficiosul „Szabadság" împotriva episcopului Pavel şi să concedieze pe directorul acestuia ceeace s'a şi făcut. (Albrecht Ferenc: Forrástanulmányok gróf Tisza István román nemzetiségi politikájához Lugos 1933. pag. 12).

Printre scrierile inedite ale contelui Ştefan Tisza se găsesc documente că dânsul, la început, nu a aprobat măsura ministrului de interne Hieronymi de a interzice activitatea comitetului naţional român din Ardeal şi în Iunie 1894 a refuzat să intre în cabinetul Wekerle tocmai pentrucă nu era de acord cu politica guvernului faţă de români.

El rămâne consecvent acestei convingeri şi sub regimul Banffy care şi-a impus ca, prin intermediul Ballplatz-ului din Viena, să constrângă Bucureştii să nu se ocupe de românii din Ardeal. Dintr'o scrisoare adresată episcopului Meţianu al Aradului la 12 Octomvrie 1896 din Cighid, scrisoare inedită, al cărei original se află tot în arhiva Academiei Ungare din Budapesta, rezultă că, în acel timp, Nicolae Roxin, preotul din Micherechiu (Ungaria) i-a făcut serviciul de informator în chestiunea românească.

In tot cazul este semnificativ că, deşi nu are nici o calitate oficială, episcopul Meţianu a găsit de cuviinţă să-i comunice că este nevoit să-l suspende pe Iosif Goldiş vicar al Orăzii, pentru îndrăzneala de a se înscrie şi candida într'un partid unguresc.

„In Bihor — scrie contele Tisza — până în momentul de faţă am izbutit să menţinem raporturi frăţeşti. Chiar dacă s'au produs unele incidente neplăcute, intervenţia patriotică a factorilor unguri şi români serioşi au restabilit liniştea şi încrederea. Românii aici au rol atât de important în viaţa publică şi socială ca nicăeri în ţară. Această armonie niciodată nu s'a manifestat mai frumos decât la alegerea lui Goldiş. (Este vorba de alegerea acestuia ca deputat în circumscripţia Ceica). Şi iată, acum îmi comunicaţi că aveţi nemulţumiri din cauza acestui fapt şi sunteţi nevoit să-l suspendaţi pe Goldiş dacă nu renunţă la mandatul de deputat. Nimic nu m'ar fi putut atinge mai dureros decât această informaţie. Vă rog foarte mult cântăriţi bine ce efect ar avea asupra oricărui ungur faptul că un vârstnic preot român trebuie să suporte sancţiunile disciplinare ale capului bisericei naţionale, pentru că a aderat la un partid politic unguresc şi a rostit un discurs patriotic".

Contele Tisza a recunoscut importanţa elementului laic asupra bisericei, în conformitate cu statutul organic şagunian, şi căuta să înfrângă această influenţă. Vroia să-şi recruteze prietenii din cler.

El urmăreşte deaproape toate manifestările româneşti depunând eforturi de a cuceri pe episcopi pentru ideea „apropierei româno-ungare". Cum influenta lui se manifesta sub o formă mai pronunţată în Bihor şi Arad, este logic că comitetul naţional român care, în şedinţa din 10 Ianuarie 1905, a hotărât că îşi va relua activitatea politică, şi-a ales de membru pe dr.

Aurel Lazar, înfocat reprezentant al județului Bihor: Zestrea politică a contelui Ștefan Tisza care, cu patru zile după această ședință, s'a adresat tuturor episcopilor români, cerându-le să înfiereze agresivitatea partidului național român.

Fără interesul deosebit pe care contele Ștefan Tisza îl rezervase Bihorului, nu am putea înțelege atitudinea generației, care a girat destinul Bihorului românesc în perioada, pe care d. Neș o numește „perioada naționalismului intransingent".

Partidul național român, reintrând în arena politică, își concentrează cele mai active forțe la punctele primejduite. Județul Bihor câștigă o deosebită însemnătate atât pentru români cât și pentru unguri. Cred deci că nu ating susceptibilități dacă afirm că Aurel Lazar „orator popular cu excepționale calități", a crescut mult și prin calibrul adversarilor săi.

Nu contestăm că Aurel Lazar a făcut enorme servicii românismului înfruntând cu o inepuizabilă energie și curaj ofensiva electorală diriguită de contele Ștefan Tisza prin Vasile Mangra, dar a susține că perioada dela 1905 până la 1918 — fără nici un important eveniment cultural — ar fi fost mai românească în viața Bihorului, decât perioada dela 1848 până la 1905, este cel puțin o admirație exagerată pentru generația lui Aurel Lazar. Este imposibil să nu întrezărim ironia ce rezidă în faptul că însăși personificatorul acestei epoci a „naționalismului intransingent" fost elev al liceului premonstratensilor din Oradea, nu a știut corect românește.

Această epocă nu trebue privită numai prin prisma energiei și violenței cu care Aurel Lazar propovăduia rezistența față de ofensiva de maghiarizare, ci prin rezultatele politicei „intransigente". Ori este știut că în cele două decenii premergătoare unirei, procesul de maghiarizare a făcut progrese considerabile și dacă unirea s'ar fi realizat cu câteva decenii mai târziu, generația crescută în școlile lui Appony nu mai prezenta suficientă garanție din punct de vedere al conservării sentimentului național.

In zodia „naționalismului intransigent" românii din Bihor s'au manifestat în domeniul politic, dar au regresat din punct de vedere cultural. Parcă politicul ar fi suprimat orice veleitate culturală.

Intransigența nu a obținut rezultate strălucite nici în domeniul politic. La alegerile administrative din 1907, avocatul Nicolae Zigre senior, președintele organizației din Bihor a partidului național român, a încheiat o convenție cu contele Ștefan Tisza în baza căreia acesta a tolerat alegerea a douisprezece români în consiliul județean. Partidul național român însă, cu toate eforturile, nu a putut lua măcar un mandat de deputat în Bihor.

Desigur că acest fapt se datorește în bună parte teroarei cu care agenții administrativi și electorali ai contelui Ștefan Tisza căutau să suprime orice manifestare românească, dar a contribuit și mișcarea oportunistă a lui Vasile Mangra, care și-a recrutat aderenții în special dintre preoți și învățători. Din ceeace prietenul său a realizat în Bihor, contele Ștefan Tisza cu drept cuvânt a crezut că va isbuti să desființeze partidul național român, unica organizație politică serioasă a românilor ardeleni.

Gloria lui Aurel Lazar rezidă în faptul că, indiferent prin ce mijloace, a ținut piept mangrismului în Bihor, care dacă ar fi fost cucerit în întregime de agenții contelui Ștefan Tisza, este problematic dacă și-ar fi putut conserva caracterul românesc până la sfârșitul războiului. Lupta pe

care a dat-o a fost foarte grea. Prin urmare, cei pentru cari românismul chiar și azi se limitează la electoralism și cari, din vădită admirație pentru talentul său de elector, pe Aurel Lazar îl pun alături de Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, ba chiar alături de Iuliu Maniu și alții, nu mă pot acuza că îi bagatelizez figura. Mi-am considerat însă o datorie să subliniez unele adevăruri pe care cei ce s'au pricopsit în urma unirei, le-au dat uitării, pentru ca mai târziu, când epoca despre care este vorba va fi examinată la lumina documentelor originale, să nu avem desiluzii.

Această recensie a luat proporții și de aceea renunț la a verifica unu câte unu isvoarele d-lui Teodor Neș. Imi permit însă a afirma că a fost o capitală greșeală ignorarea complectă a materialului imens pe care l'ar fi găsit în colecțiile revistei „Familia" și a ziarelor românești contimporane cu privire la mișcarea socială și politică din Bihor, bazându-se pe cele povestite de contimporani, cari mai sunt în viață și la presa ungară, care este tendențioasă. Atunci s'ar fi convins că această presă a exagerat atât eroismul electoral al românilor oportuniști, precum și cel al românilor intransigenți, din motive ușor de imaginat. Cel puțin era nevoie de o confruntare, care desigur că ar fi influențat bilanțul.

Ca încheiere, mărturisim leal că nimeni nu ar fi fost mai competent decât d. Teodor Neș să facă această lucrare care, poate că putea să fie mai restrânsă, ca volum dar care este o contribuție importantă la cunoașterea trecutului de care, în viitor, nu se va putea dispensa niciun cercetător al istoriei Bihorului. Mulțumim deci atât d-lui Teodor Neș, cât și comitetului școlar al liceului „Emanuil Gojdu" că ne-au dăruit această operă în care s'a condensat multă energie și un patriotism exemplar.

Al. Olteanu

CĂRŢI DE ACTUALITATE

de ION SAMARINEANU

CHINA ŞI POPORUL CHINEZ DELA ORIGINĂ PÂNĂ AZI de MIHAIL NEGRU, ed. „Universul" Bucureşti 1937.

Evenimentele din ultimii ani, au făcut ca pe primul plan al politicei internaţionale, alături de problema Abisiniană şi conflictul Spaniol, să treacă problemele Extremului Orient şi ale Oceanului Pacific.

Aceste probleme, de rezolvarea cărora depinde în bună parte mersul istoriei lumii întregi, au ca centru de gravitate China „Impărăţia Soarelui".

Acest imperiu este considerat de chinezi ca şi de europeni ca un „centru" de unde şi denumirea de „Imperiul poporului din mijlocul înfloritor". Bineînţeles, într'un fel au înţeles chinezii acest titlu şi într'alt fel, celelalte popoare, mai ales europenii.

Starea actuală a vestitei împărăţii nu este de loc înfloritoare. Dimpotrivă, împărăţii mai puternice, dinamizate de o mistică nouă, o ameninţă să fie ştearsă cu totul, ca unitate politică independentă, depe harta globului pământesc. Intr'adevăr, China actuală este un exemplu de lipsă de organizare, lipsă de pregătire şi lipsă de energie, lipsuri fatale pentru ori ce Stat.

Starea ei de vădită slăbiciune a stricat echilibrul de forţe din extremul orient. Iar statele apusene inetresate, cari s'au bucurat de această slăbiciune la care au contribuit în mod efectiv, au acuma neplăcuta surpriză de a vedea cum Japonia caută să-şi satisfacă în mod metodic nevoile ei de expansiune teritorială în paguba Chinei şi în paguba lor.

Acum când evenimente îngrozitoare scaldă în sânge pământurile cari au cunoscut o civilizaţie de mai multe ori milenară şi poate prima împărăţie a lumii, acum când voinţa de afirmare a temutei puteri imperiale Japoneze se afirmă în cel mai ucigător război, interesul publicului pentru China şi poporul ei, este din ce în ce mai viu. Orice minte este curioasă să afle, cât mai multe ştiri despre îndepărtata, ţară a Chinei, ca să poată să-şi facă o bază de înţelegere a lumii ciudate de acolo, despre care ajung la noi, numai ecouri vagi anunţând înaintarea Japonezilor în oraşe şi ţinuturi cu nume fără nici un înţeles, odată cu anunţarea a noui dureroase înfrângeri chineze.

Cartea despre China şi poporul chinez a d-lui Mihail Negru, este de natură să deschidă o fereastră pentru cunoaşterea acestei ţări şi acestui popor cu străvechi tradiţii şi cu ciudate moravuri.

Este o lucrare deosebit de merituoasă, oglindind o străduinţă de peste 2 decenii, timp în care autorul a strâns un bogat material de studii şi docu-

mente, poate chiar şi descrieri politice şi sociale, sau literare şi simple reportagii, reuşind să alcătuiască cu măestrie o icoană cât se poate de vie şi de întreagă despre China.

Un scrupulos respect a informaţiei obiective, din care nu lipseşte însă căldura şi dragostea, pentru obiectul cercetat, a călăuzit pe autor în această lucrare, care nu este de pură erudiţie, dar nici pur literară, fantezia înlocuind cu totul documentarea, ci este mai mult, un studiu întemeiat pe date obiective, în care, o expunere uşoară şi literară, îndepărtează cu totul ariditatea şi răceala unui studiu de erudit.

Apărută, într'o ediţie anterioară, într'o formă mai puţin complectă, noua ediţie se prezintă revăzută în sensul că a fost mult adăogită şi complectată cu capitole noui cari o pun în concordanţă cu împrejurările de azi şi cu datele mai noui, cuprinse în lucrările unui Pearl. S. Buch, sau a părintelui Huck. Metoda de prezentare a autorului este mai mult istorică. Chiar atunci când se ocupă de stările actuale d-sa, le priveşte retrospectiv, în lumina trecutului din care d-sa scoate explicaţiunile necesare pentru lămurirea unor stări actuale paradoxale, sau a unor obiceiuri, cari altfel s'ar părea cu totul de neînţeles.

Cartea de faţă cuprinde două părţi distincte. Una pur istorică ocupându-se de trecutul îndepărtat al primelor înjghebări ale aşezărilor de viaţă chineză, cealaltă ocupându-se de diferitele aspecte ale vieţii chineze actuale.

In prima parte odată cu cercetarea primelor aşezări, şi înjghebarea formelor de viaţă socială autorul urmăreşte şi fixarea primelor forme de gândire precum şi fixarea primelor sisteme de exprimare scrisă a gândirii. Aceste din urmă prin modificări succesive încet şi pe nesimţite au făcut să apară „fără să se cunoască în ce chip, un sistem de scriere mai precis în care, pe cale de desen obiectul era reprezentat, în mod redus în trăsăturile lui mai isbitoare sau sintetice". Descoperirea acestei tehnici a scrisului a fost de o covârşitoare importanţă pentru desvoltarea spirituală a poporului chinez în trecut, dând putinţa transmiterii experienţei dela generaţie la generaţie şi prin alt mijloc de cât prin viul graiu. S'a creat astfel istoria, alături de legende şi mituri.

In felul acesta poporul chinez a ajuns la o concepţie foarte înaltă despre viaţa de stat în formele lui cele mai complexe.

In imperiu, forma evoluată a statului politic chinez, au ajuns din cele mai vechi timpuri la un grad de înflorire necunoscut la nici un popor, literlile şi artele. De asemenea au ajuns la un înalt grad de înflorire şi sistemele filosofice care mai de care mai originale şi mai profunde, fiind păstrate, la un loc de mare cinste, până azi, cum ar fi Tao-ismul şi Budhismul.

Diferitele sisteme filosofice au avut o înrâurire atât de mare asupra vieţii sociale ale poporului chinez că în ele se văd cauzele înălţării şi decăderii acestui popor harnic şi viteaz.

In partea a doua autorul trece în revistă toate aspectele vieţii îndepărtatei „Impărăţii a Soarelui", începând cu artele de tot felul şi trecând prin ştiinţe, până la cele mai variate manifestări ale vieţii sociale, ca moda, starea de confort, superstiţii etc. arătându-le lipsurile şi bogăţiile de varietate.

Un capitol special este închinat presei, îndeletnicire asupra căreia nu putea trece cu vederea un ziarist emerit și cu atât de vastă experiență ca d-l Mihail Negru.

Orice cetitor va putea găsi, în această atrăgătoare carte, un capitol care să-i satisfacă curiozitatea.

Numeroasele citate din scrierile vechi chineze, aduc un parfum exotic, deosebit de sugestiv, stârnind în sufletul cetitorului dorul de a vedea aevea această lume fixată pentru vecinicie parcă, în sistemele ei tipice de credințe și superstiții, de obiceiuri adânc ancorate într'o tradiție multimilenară, de forme de viață socială care nu asigură coeziunea necesară pentru vremurile de azi între indivizi, și cari vor duce la ruină „Impărăția Soarelui" de atâția dușmani râvnită.

Ion Ionașcu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N O T E

IDEI – OAMENI – FAPTE

EMANUIL GOJDU ŞI FUNDAŢIUNEA SA

Dintre figurile mari ale trecutului ortodox ardelean, două se proectează mai conturat pe ecranul recunoştinţei noastre: Andrei baron de Şaguna şi Emanuil Gojdu. Ambele de origină macedoneană, au ştiut să înfrângă vicisitudinile împrejurărilor. Şi să se impună. Niciunul din ei nu are ca piedestal pişichirlâcul verbal, atitudine de scamatorie politiceanistă sau gest teatral de vulgară demagogie. Ci fapte mari, cari au ferit românismul de desnaţionalizare aci unde se experimenta totul în acest scop, fapte nepieritoare cari au stimulat naţia în rezistenţa ei minunată şi au pregătit-o pentru izbânda finală.

Figura lui Şaguna e cunocută în toată măreţia ei şi a faptelor sale.

O nouă latură vom evidenţia în numărul viitor, printr'un articol semnat de G .Tulbure.

Pe Emanuil Gojdu ni l-a înfăţişat de curând dl Teodor Neş în „Oameni din Bihor" şi la congresul F. O. R.-lui care a avut loc la Oradea, părintele I. Lupaş, într'o conferinţă extrem de interesantă şi plină de amănunte.

Din viguroasă viţă macedoneană, viţă de negustori intrepizi şi iubitori foarte de credinţă şi neam, Emanuil a văzut lumina zilei la Oradea la 9 Februarie 1802. ca fiu al lui Tănase Gojdu şi al Anei Poynar, bihoreană din Királydarócz. Studiile şi le-a făcut la Oradea, la liceul Premonstratens. O parte din învăţământul superior l-a făcut tot aici. Aflând că la Pojon este un eminent jurist, a trecut la Academia de acolo de drept. Ca avocat stagiar îl găsim la Budapesta la poetul sârb maghiarizat, Mihail Vitcovici, în saloanele căruia Em. Gojdu a cunoscut o bună parte din scriitorii epocei, de cari, înfluenţat întrucâtva, a scris şi el nişte poezii în limba maghiară.

Cu toate că şi-a făcut studiile la şcoli maghiare şi a trăit mult timp în mediu unguresc, Emanuil Gojdu nu a uitat un singur moment că este român. Şi a lucrat, încă din cea mai fragedă tinereţe pentru neamul său. De 19 ani fiind a lansat acea scrisoare adresată „străluciţilor boeri ai naţiei româneşti şi a Moldovei" şi a ajutorul pe Zaharia Carcalechi să editeze a sa „Bibliotecă românească". Apoi a stimulat tipăriturile româneşti dela Tipografia Crăiască.

Avocatura îi mergea foarte bine întru cât pledoariile sale erau strălucite. Gojdu era unul din marii avocaţi ai vremii la Budapesta şi rechizitoriile ca şi pledoariile sale erau publicate, dându-se ca model, în revistele de specialitate. Având o astfel de faimă era natural ca să câştige bine din punct de vedere material. Spiritul macedonean nu-l lasă să lâncezească după ce s'a văzut încropit. Îşi plasează primele sume, cumpărând un teren pe care-l par-

celează şi-l vinde cu profit bun apoi cumpără altul şi mai mare pe Király-ut, a cărui valoare ajunge să întreacă orice aşteptări.

Naţia noastră e săracă şi are nevoie de susţinere. Şi cu cât suflet se dărueşte el acestei, naţii. Neavând copii, studenţimea română dela Budapesta a găsit totdeauna primire bună şi sprijin în casa lui Emanuil Gojdu. Ce bine se simţea vigurosul bătrân în mijlocul tinereţei plăpânde a studioşilor... Cu cât drag îi asculta.

Avântul discuţiunilor lor îl răpea şi pe dânsul şi nu rare ori îşi amesteca şi el glasul de fost cântăreţ în strana orădană, cânt tineretul cânta cântece patriotice.

Delegat comite suprem în Caraş, aduce un suflu nou, de românism realizator. Urmând să se aleagă 250 români în reprezentanţa judeţului şi nedispunând de atâţia intelectuali, Emanuil Gojdu face apel la tinerii „cvalificaţi" din alte comitate pe cari îi cunoştea de când erau studenţi. Ce spirit larg! Pentru complectarea posturilor cari îi stăteau la dispoziţie în judeţ, nu a făcut cartel pentru captare de simpatii la minoritari ci a chemat românaşi din alte părţi.Era acea largheţă în înţelegere neîntunecată de pornire de nicio nuanţă. In această privinţă ar putea lua exemplu mulţi factori din ziua de azi.

Gojdu ca oricare fruntaş, ca oricare om care se ridică deasupra mediocrităţii semenilor săi mediocri şi neînţelegători, a avut de înfruntat şi unele atacuri şi unele acuze gratuite. El, macedoneanul, să fie atacat de lipsă de patriotism. Frecuşul confesional local, la Lugoj, şi interesele personale ale unora, neamenajate fiindcă se aşezau deacurmezişul intereselor naţiei, au dat ocazie unor atacuri stupide. Aceste atacuri au făcut să ţâşnească din sufletul românesc al lui Gojdu declaraţia: „Dacă aş şti că numai un strop din sângele meu n'ar fi curat românesc, mi-aş tăia vâna cu sabia ca să-l scot din corpul meu".

Că nu exista în vinele lui Gojdu, cum nu există în vinele niciunui macedonean astfel de stropi străini de sânge, a dovedit-o în Casa Magnaţilor când a rostit cel mai strălucit discurs al său pentru apărarea intereselor româneşti.

Gojdu, blând în raporturile sale personale cu oamenii, era categoric şi neînduplecat în raporturile cu ungurii, când era vorba de interesele neamului său. Ales deputat de Tinca, în campania electorală a rostit faimoasele cuvinte înregistrate şi de istoricul maghiar Márki după cum spune dl T. Neş: „Voi strigaţi să trăiască Gojdu! Eu răspund: Gojdu numai până atunci să trăiască până când va trăi pentru voi, pentru poporul român".

Mare suflet de român a fost şi acest macedonean ca şi Şaguna. Şi cum au stiut ei să se dăruiască neamului lor!... Decepţionat de politică şi mai ales decepţionat de cavalerismul maghiar. Gojdu se retrage. Şi-şi pregăteşte sufletul pentru cele veşnice, căci oameni suntem şi avem o moarte la căpătâi.

Mult i-au fost dragi tinerii. Şi mult înseamnă îndrumarea lor pe cale cinstită pentru rosturile unui neam! Vedea că ungurii captează elemente eterogene pe cari le şlefuiau în şcolile lor superioare după interesele lor. Vedea că şi catolicii absorb la Roma an de an, tineret român unit. Oare pentru legea naţiei să nu se găsească un suport?

Cum, toţi găsesc o posibilitate să-şi ajutore vlăstarele neamului ca să se pregătească pentru lupta viitorului, ba ceva mai mult, ungurii, cu ajutorul bugetelor statului, reuşesc chiar să capteze vlăstare din taberele naţionalităţilor străine, mai ales şvabi, desnaţionalizându-i! Numai noi să ne lăsăm tineretul pradă străinilor? Şi aceasta pen-

tru simplul motiv că noi, „neamul nevoii" cum spunea Eminescu, suntem săraci?

Oare vrednicia ne-a întors spatele nouă, românilor. Oare dărnicia la noi n'a mijit? Emanuil Gojdu a ţinut să dea un exemplu că şi noi românii, cu toate opreliştile de sus, suntem vrednici. Muncim însutit şi totuşi nu ne prăpădim. Iar produsul acestei trudite munci îl putem utiliza şi noi pentru scopuri superioare, pentru binele neamului. In 1869, cu un an înainte de moarte, Gojdu îşi trasează astfel pilonii testamentului, la un toast: „Ca fiu credincios al bisericii mele laud Dumnezeirea că m'a creat Român; iubirea ce am către naţiunea mea, neîncetat mă îmboldeşte să stărui în faptă, ca încă şi după moarte să erump de sub gliile mormântului spre a putea fi pururea în sânul naţiunii mele".

Şi s'a ţinut de cuvânt. Prin Fundaţiunea instituită a cărei sigiliu avea inscripţia: „Lăsaţi pruncii să vină la mine", Emanuil Gojdu, după ce şi-a servit neamul din plin, în viaţă fiind, a reuşit ca şi după moarte să erumpă de sub gliile mormântului spre a putea fi pururea de folos naţiei sale.

Câţi din intelectualii Ardealului nuşi datoresc schimbarea opincilor de păcurari sau plugari zdraveni e drept, dar materie primă, acestui macedonean larg înţelegător al rosturilor neamului! Prin el şi-au putut alcătui sute de tineri armătura intelectuală care le-a dat tărie să reziste presiunilor stăpânirii vitrege şi curaj pentru luptele crâncene pe cari le-au dus. Prin el ei, prin ei naţia a folosit.

Fundaţia Gojdu, dela războiu încoace rămăsese la Budapesta unde se găseşte întreaga avere a ilustrului macedonean. Şi nu-şi putea continua menirea, cu toate că rosturile s'au schimbat pentru naţie. Acum, de curând prin tratative duse de guvern şi prin străduinia epitropiei acestei fundaţiuni, s'a ajuns la un aranjament care, dacă nu-i strălucit, e mulţumitor. Peste 40 milioane se redau cărturăriei nevoiaşe a neamului.

Evocăm cu emoţie această mare figură macedoneană a Aredalului. Şi ne luăm angajament ca alături de foştii bursieri ai Fundaţiei, să luptăm şi noi pentru aducerea osemintelor sale, aci, în oraşul de pe ambii ţărmi ai Crişului Repede, unde Gojdu a văzut lumina zilei şi unde părinţii lui odihnesc somnul de veci.

M. G. Samarineanu.

UMBRE PE STATUIA LUI HORIA

Acum când bruma a căzut pe parfumul de vin al strugurilor, în nervii amintirii noastre a răsărit ca vedenia funerară a unei cripte de piatră întunericul închisorii lui Horea. Oare câţi ani s'au prăvălit de atuncea? Amintirea dibue ca un orb şi cârja nimereşte cu greu anul. Oare câţi ani sunt de atunci? E un veac, e un mileniu sau totul nu e decât o legendă? Căci noi suntem atât de departe de el. Oare a murit el pentru noi? Oare a putut muri cineva dintre noi pentru noi? Oare Horea a murit aevea? Dar închisoarea există şi te înfioară şi azi cu întunerecul care-ţi ucide vederea. Există sentinţa de condamnare şi trăesc şi documentele, cari vorbesc despre moartea iisusiană a lui Horea. Va să zică Horea a trăit. A trăit pentru toţi aceia cari i-au rostit cuvântări la Alba Iulia, a trăit şi pentru aceia cari i-au scris broşuri solemne în 30.000 de exemplare.

Dar serbările s'au terminat.

*

Fericiţii beneficiari ai României Mari caricaturizează totul. Horea care a fost un ascet şi a murit ca un geniu mare era sortit ca în anul 1937 să

fie proslăvit într'o broşură oficială de către un saltimbanc al codului penal. Dl Valer Pop voia să scrie o epigramă pe memoria lui Horea şi l-a însărcinat pe Tiberiu Vornic care peste câte va zile avea să se înfăţişeze Curţii de Apel, ca să-i scadă, să-i mărească sau să-i anuleze o sentinţă de condamnare să redacteze o broşură despre Horea, Cloşca şi Crişan în jargonul periferic al presei de bulevard. Dl Tiberiu Vornic a avut toată îndrituirea să mâzgălească această broşură. In definitiv şi Horea a stat la închisoare.

*

Când generaţiunile viitoare vor privi statuia lui Horea, îşi vor da seama că n'am fost numai o generaţiune de orfani de pietate, ci şi văduvi de gust. Statuia e lipsită de concepţie. Adică are o concepţie, o concepţie de carte postală. Execuţia? Să nu mai vorbim de ea. Doar autorilor statuii le-a fost ruşine de Horea, Cloşca şi Crişan. I-au ascuns într'un basorelief ca pe nişte urşi. Nimeni nu ştie cine are răspunderea statuii. Astra, Guvernul, Valer Pop sau cine? Totuşi dl. Valer Pop s'a dovedit isteţ. A aruncat vina statuii acestea abominabile asupra dlui Al. Lapedatu; iar dl Al. Lapedatu s'a lăpădat de această onoare, cu indignare.

Şi ce frumoase serbări s'au organizat! Câtă semnificaţie nu le-a dat prezenţa M. S. Regelui Carol II!...

Sever Stoica.

EUGENIU CARADA: AMINTIRE

Sunt poate ultimul supravieţuitor al unor relaţii, neştiute, secrete, pe cari nemuritorul Eugeniu Carada, le-a avut cu ardelenii.

N'aveam mai mult de 28 de ani când veneam la Bucureşti pentru **întîia oară, însărcinat cu misiuni des**tul de delicate, fiindcă era vorba de bani, trimis de conducătorii de pe atunci din Arad, ca Vasile Mangra, fanaticul naţionalist din vremea aceea, Nicolae Oncu, directorul băncii „Victoria" şi Roman Ciorogar, profesor, episcopul Orăzii de mai târziu, cari aveau oarecari legături cu oamenii politici din Bucureşti. Pe mine mă trimiteau cu scrisori de recomandaţie la ei, în unul din multele momente de criză ale „Tribunei", lovite cu grele amenzi.

Cu o asemenea scrisoare m'am prezentat la Eugeniu Carada. I-am predat-o prin uşier. Nu m'a lăsat mult să aştept. A venit la mine şi cu cel mai firesc gest din lume mi-a dat 10 mii de lei. I-am mulţumit şi voiam să-i dau o chitanţă. Erau bani mulţi pe atunci, cum ar fi dealtfel şi azi 400 mii lei.

— Nu-mi da nici o chitanţă. Doresc numai ca ei să rodească pentru redeşteptarea voastră. Dumnezeu să vă ajute! — îmi spuse, şi mă concedie. Marele mazzinian împrumutase luptelor pentru unitate, italiene până şi gesturile-i, metodele.

Doi ani în urmă iar am fost la el. Deastădată n'aveam o scrisoare către el ci către Ion I. C. Brătianu care pe atunci era ministru de externe în cabinetul Sturdza. Brătianu mă trimetea la el. Cu aceeaşi eleganţă, simplă, cu acelaş „să nu ştie stînga ce face dreapta", iar mi-a dat 10 mii lei.

Pe urmă nu l-am mai văzut. Ştiu însă că nu eram singurii pe cari îi ajuta Carada, în un timp când nici Ionel Brătianu nu îndrăsnia să dea dela Externe şi, când ceilalţi miniştri nu se interesau de loc, sau prea puţin de mişcările din Ardeal.

Iată de ce, cred că primul iredentist, cu fapta, ar fi în drept să aştepte măcar un bust undeva, dela recunoştinţa ardeleană.

Bucureşti, Iulie 1937

Sever Bocu

DIN VIAŢA UNUI FIU DE REGE

„Din viaţa unui fiu de rege" a d-lui maior Sidorovici apărută în editura Casei Şcoalelor este o carte închinată copilăriei marelui Voevod Mihai de Alba-Iulia, celui care îi este hărăzit de Dumnezeu, să fie mai târziu cârmuitorul Ţării.

Incă nu s'au pierdut răsunătoarele ecouri ale munţilor Prahovei şi imaginile strălucitoare ale marilor serbări dela Sinaia persistă încă pe retina ochilor imensei mulţimi care se adunase la măreţele serbări prilejuite de faptul ridicării la gradul de sublocotenent al Armatei Române a Voevodului, şi iată că din grija devotată a d-lui maior adjutant Teofil Sidorovici a răsărit cel mai mândru omagiu: Cartea copilăriei Marelui Voevod, a viitorului notru Rege.

Această copilărie nu a fost o copilărie constrânsă în norme de educaţie având de scop crearea unui simbol prin îndepărtarea micului vlăstar de rege dela micile bucurii şi necazuri ale copilului şi nici prin închircirea sensibilităţii şi sufletului Său prin tăierea oricăror legături cu viaţa cea mare şi slobodă singura care sporeşte şi experienţa copilului.

Copilăria marelui Voevod a fost ca a oricărui copil al ţării, cu libera trăire a tuturor întâmplărilor şi poznelor potrivite acestei vârste fragede. Dar a fost alături de El şi sfatul cuminte şi grijea continuă pentru trezirea simţului răspunderii şi a sentimentelor nobile cari se cer în mod deosebit cultivate la un principe.

Astfel că în lumina copilăriei fiului, în zorii vieţii lui se vede mereu prezentă, caldă şi întensă lumina călăuzitoare, ocrotitoare a Augustului său părinte.

Această lumină de esenţă spirituală a influenţat tot atât de mult ca şi lumina limpede şi senină fizică a cerului Ţării şi ca lumina divină a conştiinţei Neamului românesc la plămădirea sufletească a Marelui Voevod.

Opera acestor elemente active primare este superba ţinută a fiului regelui, a noului Sublocotenent al Armatei Române. Această comoară sufletească pusă cu grije în sufletul tânărului principe îndreptăteşte toate nădejdiile pe cari Ţara şi Neamul şi le-au pus aşteptând ca viitorul şi istoria să le confirme în opere folositoare şi în întreprinderi măreţe pentru a înfrunta vânturile venite, fie din Răsărit, fie din Apus. deopotrivă de ameninţătoare pentru soarta lor.

Intreg complexul pedagogic care a ajutat la buna creştere a Voevodului este frumos sintetizat de autor în capitolul „Un Rege pedagog".

M. S. Regele este cel care a închipuit şi creat minunata şcoală a Marelui Voevod Mihai pe temeliile şcoalei populare româneşti. „Din Inaltele preocupări ale M. S. Regelui se desprinde grija permanentă pentru o cât mai desăvârşită pregătire a Marelui Voevod", bineînţeles mai întâiu ca om şi apoi ca viitor rege" mai cu seamă în partea care să-I înlesnească a-şi cunoaşte ţara de plugari, a învăţa s'o iubească, să-l înţeleagă şi să-i aprecieze darurile cu cari cel a totputernic a înzestrat-o din plin.

„Căci", spune mai departe autorul „dacă cineva n'a pus mâna pe coarnele plugului răsturnând brazda cu miros reavăn de pământ, nu va şti nici-odată ce înseamnă dragostea de glie; dacă nu s'a trudit pe lungul ogorului numărându-şi seara bătăturile din palme, nu va şti să preţuiască munca agricultorului harnic; dacă nu va fi muncit sub arşita de soare la prăşit, desfăcând cu sapa tulpina fragedă a plantelor din strânsoarea pământului, nu va şti ce'nseamnă iubirea de câmp şi poezia holdelor scăldate'n lumină; cine nu-a dormit odată pe un pripor de

munte în sarica mițoasă a ciobanului cu miros de stână, ascultând un murmur de isvor venind în șoaptă de undeva din neguroasele văi înbrăcate în haina brădetului, nu va înțelege fiorul tainic al nemărginirii: cine n'a simțit mirosul tare de rășină din căldnița codrilor de brazi, cine n'a ascultat în tăcerea înfiorătoare a munților plânsul unei talângi sau a unui bucium, nu va ști niciodată farmecul vieții păstorești, acea viață care ne-a legănat de secole origina noastră Daco-Romană", în fine, cine nu a cunoscut toate aspectele vieții românești nu va putea să înțeleagă și să iubească patrimoniul care îi va fi încredințat pentru păstrare și pentru sporire.

Toate acestea sunt adevărate și au făcut parte din programul de educație de prinț român a Marelui Voevod Mihaiu în clasa Măriei Sale.

Această carte mai prezintă o serie de episoade din Viața Marelui Voevod din care se desprind trăsăturile unui caracter bine format, sănătos și generos, toate prezentate cu grija amănuntului și cu grija expunerii clare și literare.

Bogat în fotografii volumul „Din viața unui fiu de rege" este un bun mijloc pentru orice român doritor de a-și cunoaște principile.

I. Samarineanu.

EMILIAN I. CONSTANTINESCU: VALORILE LITERARE IN CRITICA LUI TITU MAIORESCU

București 1937.

Cine ar fi crezut acum o jumătate de secol că după mai puțin de două decenii dela moartea sa, numele lui T. Maiorescu va dispare aproape cu totul din circulație rămânând doar un simplu capitol de manual școlar?

Portifiul „Junimii" apărea, desigur, pentru toți contimporanii, încetățeniți sau exilați de el din Republica literilor, mai tare decât bronzul. Ce crudă e uneori răsturnarea pe care o efectuează timpul în ierarhia ce se stabilește între valorile contimporane!

Și astfel pe când magistrului i se mai împletește la intervale mari, câte o jerbă de amintiri pioase, din vâltoarea aceleași epoci se desprind și coboară printre noi, din ce în ce mai luminoși, mai măreți și mai vii, Eminescu, Creangă și Carageale.

In ultima vreme, publicarea „Insemnărilor zilnice" a făcut iar din T. Maiorescu subiect cotidian. Imaginea cu care va rămâne pentru posteritate, în urma acestei publicări, nu o putem bănui. Portretele cari i s'au făcut însă până acum nu prea concordă. Interesant e totuși de remarcat cum atât d. Prof. Iorga, cât și d. Lovinescu — coincizând de data aceasta — i-au alcătuit câte un portret la fel de defavorabil.

Din grupul apologeților — deși mai puțin pentru critică și mai mult pentru cugetarea filosofică și valoarea etică a omului — trebue citat în primul rând d. Prof. Petrovici. N'au lipsit nici acei cari să facă din T. Maiorescu o personalitate de mai mare însemnătate pentru cultura românească decât Eminescu și Iorga. Așa bunăoară, d. Amzăr, în revista „Rânduiala" (an. I, nr. 1) scrie că Maiorescu a fost pentru noi ceeace Socrates a fost pentru Greci, și-l așează ca promotor pe linia Eminescu-Iorga. E desigur o greșeală și față de Maiorescu care, se știe, nu agrea nici o exagerare numai din cult față de valorile naționale, și față de adevăr, bineștiind că „revoluția" socratică a fost făcută de Socrate odată pentru întreaga omenire, alături de el, nemai putând sta nimeni.

Cum aprecierile contradictorii se întâlnesc mai ales cu privire la activitatea critică a lui T. Maiorescu, care e și cea mai însemnată, d. Emilian Constantinescu, autorul excelentei lucrări

„Anarhismul poetic" își propune să studieze valorile literare în critica lui Maiorescu, adică să interpreteze „obiectiv și senin" judecățile sale critice.

Față de modul cum au fost interpretate selecțiunile și ierarhizările critice ale lui Maiorescu, la oarecare temperatură, d. E. Constantinescu aduce o fină înțelegere a omului Maiorescu, și o perspectivă istorică, de raportare la vremea când s'au produs.

A fost Maiorescu un critic excesiv de sever, se întreabă d. E. Constantinescu, așa cum i-a fost mult timp reputația? Nicidecum. Reputația s'a creat, din împrejurarea că Maiorescu a atacat figuri mari ale vremei sale, dar înămoliți în latinism: Iosif Vulcan, ca poet, Bărnuțiu, T. Cipariu, Laurian, Pumnu, apoi o serie întreagă de poeți fără talent ca Pătărlageanu, Iosif Popfiu, I. C. Drăgescu, etc. Dimpotrivă se poate spune că Maiorescu a fost puțin exigent, generos chiar. Ce dovadă mai bună decât faptul că în 1892, în prefața „Criticelor" (vol. I) așează alături de V. Alecsandri și Eminescu pe Naum, Bogdănescu, Valenti. La fel când în 1872, cita pe Bolintineanu printre „autorii cei mai buni" alături de Alexandri și Odobescu. Dar insistența de a fixa lui Gane un loc de prim rang? Cum se explică această uniformizare? Nu atât prin spirit de cenaclu — spune d. Constantinescu. E o explicație parțială aceasta. Și d-sa dă o alta, de al cărei succes se îndoește dealtcum. Câte talente autentice găsea Maiorescu în România atunci? „.... ca să nu ajungă la concluzii prea exclusive și deprimante, criticul s'a văzut nevoit să procedeze cu indulgență, scoborând pragul inferior al condițiilor de realizare..." A fost condus deci de o considerație relativistă.

D-l Constantinescu explică și atitudinea lui Maiorescu față de Macedonski, tot într'un mod care dacă nu poate salva pe critic, ridică pe Maiorescu omul. Poate că d. Constantinescu ar fi convins mai bine că într'adevăr „ponegrirea" lui Macedonski a fost un gest de o rară delicateță morală, pornit din o „Tainică solidarizare" cu Eminescu, injuriat de Macedonski prin acea rău inspirată epigramă — dacă n'ar fi spus puțin mai înainte că excesele lui Macedonski îi repugnau, prin temperament, lui Maiorescu deci oarecum apriori... Și aceasta ca și prima explicație a d-lui E. Constantinescu sunt interesante pentru motivația lor psihologică dar pierd din obiectivitate în măsura în care nu sunt decât ipoteze...

Acolo unde ni se pare însă că interpretarea d-lui Constantinescu prezintă mai puțină obiectivitate, fiind aproape o pledoarie, e în cercetarea atitudinii criticului convorbirist față de marele Eminescu. Se știe cum înfățișa Maiorescu în „Direcția nouă" din 1872, pe Eminescu: „Cu totul osebit în felul său... până acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l citățm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului este d-l Mihail Eminescu".

De aci d. Lovinescu, accentuând pe „dar în fine poet", pretinde că Maiorescu n'a avut intuiția excepționalului talent eminescian. D-l E. Constantinescu accentuând pe „poet, poet în toată... etc." pretinde că Maiorescu a făcut un act de curaj.

Dar aceeași greșală! Cu câteva rânduri mai înainte d-sa, caracterizând acest pasagiu din Maiorescu, spune: „E un pasagiu de o mare măestrie stilistică, care te face să nu mai înțelegi exact dacă limbajul a fost dat omului să exprime o gândire sau s'o ascundă" și că Maiorescu s'a exprimat aici așa încât „ar fi avut putința să revie ușor și simplu, oricând".

I. Didilescu

REVISTA REVISTELOR
ROMÂNEŞTI

RAMURI, anul 29, No. 8, Octomvrie. Revista craioveană publică în fruntea acestui număr un fragment din jurnalul intim în formă epistolară a lui I. Slavici. Evocă o pagină destul de tristă şi de cunoscută a zbuciumului rural din trecutul nostru nu tocmai depărtat. Ce neomenoasă exploatare din partea arendaşilor cari găseau mai totdeauna sprijin în coadele de topor, cumpărate, mai ales în primari! Ce conjunctură năroadă înlesnea această exploatare şi cum, însăşi Academia Române, pentru a-şi putea administra moşiile, era nevoită să se acomodeze acestei exploatări! [...]. Subliniem portretele semnate de C. Gongopol sub titlul general „Aşa cum i-am cunoscut". Sunt atât de culorat scrise, cu atât nerv! Octavian Goga pe care ni-l înfăţişează de data aceasta, e încadrat în evenimentele din preajma intrării în marele război şi apoi, după înoarcerea din Franţa, — fiindcă dsa, pe când noi luptam în războiul pentru care a scris atât de frumos şi a cuvântat cu atâtă vehemenţă îndemând ţara să-l facă, a plecat la Paris. Şi ni-l înfăţişează, dl.C. Gongopol, şi în lumina politică, alături de Mareşalul Al. Averescu, când graba bardului dela Ciucea de a se vedea ministru, determina pe Mareşal la greşeli pe cari le-a plătit scump. Evident, poetul şi pamfletarul Goga e lăsat la o parte. Pentru acesta, tot binele. T. Păunecu-Ulmu în „Cuvânt înainte" la lucrarea sa „Problema Eminescu" pe care-l publică în acest număr ne dă următorul pasagiu concludent: „A slei definitiv problema Eminescu — înseamnă a soluţiona o puternică enigmă a culturii noastre, a-i pune o temelie de granit, a repara integral o acută nedreptate faţă de o mare personalitate şi a umple un gol ţipător în ştiinţa criticei şi esteticei naţionale". Şi afirmând că Eminescu nu are încă o monografie de ţinută apuseană spune: „Integrităţii româneşti în graniţele firesti şi străvechi daco-romane — este normal şi logic să-i urmeze integrarea lui Eminescu, în tipare de completă şi perfectă asimilare şi valorificare clasică". Remarcăm poezia semnată de Ion Molea intitulată „Hronic oltenesc". Ion Biberi publică un fragment din lucrarea sa „Individualitatea umană şi faptul artistic", fragment intitulat „Discriminări în faptul artistic" care trebue cetit. La comentarii şi însemnări critice o prezentare justă a lui Ilarie Dobridor, recenzându-i lucrarea „Organizarea Minciunii".

INSEMNĂRI IEŞENE. Anul 2. Nr. 21. Otilia Cazimir deschide numărul de faţă cu o poezie intitulată „Singurătăţi". E premiata premiul naţional şi-şi poate permite şi banalitatea versului cu iz din Anton Pann: O dulce linie de deal". In întregimea ei, poezia e sprintenă şi poartă toată melancolia singurătăţii. Ionel Teodoreanu publică un fragment din romanul apărut de curând „Secretul Anei Florentin. Urmează un alt fragment semnat de Paul Gore intitulat Năiţă Vânturescu. Ion

Petrovici, sub titlul „un sfert de veac dela moartea lui Caragiale" publică amintiri cari formează contribuţie la fixarea personalităţii marelui scriitor. De altfel dsa o spune: „Evocarea unor amintiri personale foloseşte numai când ele sporesc înţelegerea şi ajută caracterizarea eroului amintit". D. Petrovici ne dă trei „suvenire" cum le spune dsa: unul prin care arată neînchipuita scrupolozitate literară a lui Caragiale; altul excepţionala lui îndemânare dialectică şi a treia disprețul profund pe care Caragiale îl avea pentru moravurile ţării de atunci.

Ca încheere dl Ion Petrovici caracterizează astfel pe Carageale şi opera sa: „Oricîte comentarii se pot face asupra operei sale, Caragiale a rămas până astăzi cel mai mare autor dramatic român. Nu numai că depăşeşte fără contestare pe predecesorii săi, dar umbreşte totodată şi pe acei cari i-au succedat. Din punctul acesta de vedere poziţia lui în literatura română se aseamănă cu aceia a lui Eminescu, geniul care în afară c'a şters cu flacăra lui orbitoare luminiţa înaintaşilor, covârşeşte până astăzi şi strălucirea urmaşilor. Caragiale a rămas ca şi Eminescu: o culme la care raportăm orice judecată mai pretenţioasă, etalonul suprem al estimaţiei literare. Cea mai bună notă pe care am putut-o da unei piese isbutite şi unui autor norocos, e că s'a apropiat de înălţimile lui Carageale". In „Imperfecţiunile din noi" Gr. T. Popa ne dă lucruri extrem de interesante din viaţa biologică a omului, după marele chirurg francez René Leriche care afirmă că orice organism viu este construit cu o supraabundenţă de mijloace care ne minunează. Există din toate mult mai mult de cât ne trebue: „putem trăi cu un singur rinichi şi avem totuşi doi. Tot aşa avem doi plămâni; am putea trăi cu trei metri de intestin, dar avem opt; deasemeni avem un chilogram şi jumătate de ficat, deşi mai puţin de jumătate din greutatea asta ar fi deajuns. Viaţa se asigură printr'un esces de substrat material, pe care îşi desvoltă funcţiile.

... Massa singură nu-i un criteriu al superiorităţii, chiar când e vorba de massa cerebrală. Pentru ca supraabundenţa nervoasă să dea prilej de înălţare a valorii organismului, e nevoie să se facă un curent continuu de combinări noi în creer. Creerul trebue prelucrat; el are rezerve enorme, dar dacă nu-s utilizate, e ca şi cum nu le-ar avea. Această întrebuinţare a rezervelor stă la baza creaţiei pur umane... Rezervele nervoase au fost întrebuinţate şi pe măsura întrebuinţării ele au tot sporit până la uriaşa lor proporţie dela omul actual. Dacă n'ar fi fost supraabundenţa cerebrală nu s'ar fi putut naşte cultura, nici civilizaţia şi omul ar fi rămas fixat poate pe linie organică inferioară, pentru multe milenii".

Numărul se încheie cu o parte informativă foarte abundentă şi variată.

ROMÂNIA, revista oficiului naţional de turism. Avem pe masă o serie de caete din acestă frumoasă revistă care caută să stimuleze drumeţia la noi evidenţiind minunatele noastre peisagii şi ţinuturi. Până acum câţiva ani, la noi nu era cunoscut îndemnul de a capta curiozitatea de peste hotare spre a face să vină iubitori ai naturii să ne admire minunăţiile peisagiul ţării. Poate fiindcă nu ne dădeam seama ce aducător de venituri este turismul. Poate fiindcă noi înşine nu ne cunoaştem ţara.

In fârşit, acum am revenit. Perdeaua de pe ochii multora a căzut. Şi era natural ca minunăţia cu care ne-a dotat Dumnezeu ţara să apară. Şi cu ea tendinţa de a o face văzută şi altora, de peste graniţă.

Turismul, în streinătate dă bugetelor şi economiei naţionale sume însemnate.

Căci frumosul este îngemânat de util şi utilul aşezat pe baze comerciale este lucrativ.

Stimulat de Augusta grije, a M. S. Regelui Carol II, turismul a reuşit să se fixeze pe baze solide la noi. De aceia vedem astăzi pretutindeni, în ţară ca şi în streinătate, afişe frumos lucrate cari îndeamnă publicul să ne viziteze ţara. Pentru ca aceste vizite să se poată face fără a provoca deceptii în drumeţi, s'au ameliorat drumurile, s'au creat cabane în munţi, s'au construit hoteluri confortabile şi s'au obţinut avantajii valutare.

Pentru propagarea drumuţiei Oficiul Naţional de Turism a editat şi revista „România". Şi a editat-o şi o editează în condiţii civilizate. Un om de gust robotește acolo. Caetele pe cari le avem sunt demne să stea alături de lucrări similare din ţările în cari grafica a atins trepte înalte. Materialul redacţional se străduește să nu fie în disonanţă cu tehnica grafică. Şi avem o revistă bună pe care o recomandăm cu plăcere. Cei cari o conduc vor binemerita dela patrie. Noi atragem atenţia asupra revistei „România". Iubitorii de drumeţie vor găsi în ea lucruri bune. Şi lucruri cari merită să fie cunoscute vor găsi şi ceilalţi, cetăţenii simpli cetitori.

GAND ROMANESC, anul 5 No. 8—10 August—Octomvrie. Un număr bogat cum trebuia să fie un număr întreit de altfel. Fiindcă ne interesează în special latura Eminescu din tot ce se publică anul acesta în periodice, mai ales, că la „Familia" am decretat anul acesta an Eminescu, subliniem articolul lui Şt. Bezdechi „Eminescu şi Nonnons din Panopolis". Acest Nonnos din Panopolis, este un poet de limbă greacă, trăit în Egipet prin secolul V. A scris, ca operă de căpetenie o epopee enormă în 48 de cânturi în care celebrează viaţa şi isprăvile zeului Dionisos. In cântecul 42, spune dl Şt. Bezdechi, al acestei epopei se povesteşte dragostea zadarnică a zeului pentru nimfa Beroe, pe care o urmăreşte pretutindeni fără succes. La un moment dat nimfa în setată se apleacă şi bea apă din fântână; Bacchus imită gestul ei. Atunci zâna, în batjocură, îi spune: „Zadarnic ai băut apă rece, Dionisos; căci setea dragostei nu o pot stinge toate apele Oceanului" Asemănarea dintre acest vers şi versul lui Eminescu din „Oda în metru antic".

Focul meu nu pot să-l stingă toate
Apele mării

face pe dl Bezdechi să creadă că Eminescu a cunoscut opera lui Nonnos. Şi ceva mai departe autorul relevă încă ceva: Odată zeul găsind pe zână singură, i se revelează ca zeu, îi spune isprăvile sale şi în cele din urmă, ca să-i frângă cerbicia, îi destăinueşte cum din pricina dragostei pentru ea, a părăsit cerul, şi iubeşte patria ei mai mult decât eterul azuriu. Cum se vede, o atmosferă ce ne aminteşte foarte de aproape tema Luceafărul de Eminescu, spune dl Bezdechi.

E de invidiat râvna cu care o mulţime de intelectuali de ai noştri, şoareci de biblioteci, scormonesc şi caută să fixeze sursa inspiraţiilor lui Eminescu. Unii chiar manifestă o plăcere, când dau de ceva care stabileşte analogii între marele nostru poet şi alţii. O fi, nu zicem... Dar nu au nicio valoare. Eminescu avea o cultură vastă şi geniul său era larg cuprinzător şi larg radiator. Realizarea, e personală, a lui Eminescu. Şi ea este neîntrecută.

Cele evidenţiate de dl Bezdechi ne interesează atât cât pot fixa nețărmuritul zel de lectură al lui Eminescu.

La „însemnări" Ion Breazu scrie următoarele despre profesorul Teodor Capidan. Le reproducem subscriindu-

le, fiindcă-l cunoaştem pe dl Capidan şi ştim ce strălucit exemplar al cărturăriei noastre este:

Cel mai mare elogiu, care trebue adus profesorului Capidan, este de a fi fost un om la locul lui, the right man in the right place. In alte vremuri, pe care se pare că le-am uitat cu totul, acest elogiu era un loc comun. Astăzi însă, în această haotică răsturnare de valori şi atribuţii, el este suprema distincţie. Chemat de către d. Sextil Puşcariu în 1919 la Universitatea din Cluj, dela direcţiunea Şcoalei Superioare Române de Comerţ din Salonic, cu toată pregătirea ştiinţifică temeinică pe care o avea, s'a mulţumit cu postul de lector de Dialectologie, care de sigur nu era mare lucru, după situaţia pe care a părăsit-o Lecţiunile lectorului, ţinute cu o impecabilă regularitate, bogăţia şi calitatea lor, ca şi lecţiunile oricărui profesor titular. Iar alăturea de ele studiile apăreau an de an, crescând reputaţia filologului, nu numai în ţară, ci şi în streinătate. Lectorul a ajuns astfel conferenţiar, iar în urmă profesor titular al catedrei de Lingvistică Generală. Onorurile acestea nu l-au făcut însă să-şi piardă cumpătul. Glasuri ademenitoare de sirene politice au ajuns destule şi la urechile lui: îndrăgostitul de catedră şi de ştiinţă le-a resistat însă cu nobilă îndărătnicie. Şi răsplata n'a întârziat, întreagă şi dreaptă, cea mai mare răslată, la care poate râvni un savant. După ce îi încoronează (în 1932) cu marele premiu Eliade Rădulescu monumentala lucrare Aromânii, Academia Română îl alege (în 1935) printre membrii activi, iar Universitatea din Bucureşti îl cheamă printre profesorii ei.

Prin cursurile şi studiile lui, profesorul Capidan ne-a desvăluit toate secretele acelui românism balcanic, a cărui persistenţă dealungul veacurilor este una din cele mai puternice dovezi de vigoare ale rasei noastre. Firește că filologul ne vorbea mai ales de aspectele limbii, pe care o cunoştea, ca nimeni altul, în toate legăturile ei cu haotica şi capricioasa complexitate de limbi balcanice. Spre deosebire de alţi cercetători, el a arătat însă, în cercetările sale, nu numai structura proprie a dialectului sudduneărene şi legătura lor cu dialectul dacoromân, nu numai ceeace datoresc aceste dialecte limbilor învecinate, ci şi ceace au împrumutat altora. Dincolo de exemplele şi argumentaţiile de o fermecătoare claritate ale lingvistului, noi vedeam astfel un neam, străbătând veacurile cu o mobilitate şi o energie care ne umplea de mândrie, apărându-şi cu îndărătnicie patrimoniul etnic, civilizând şi pe alţii când soarta îl arunca în mijlocul lor. Dovada cea mai convingătoare a virtuţilor excepţionale ale Macedonenilor era însă pentru noi acela care ni le prezenta, el însuşi Macedonean din Perlepe, crescut acolo, legat prin mii de legături tainice de fraţii lui, de care soarta l-a aruncat departe. Şi mai mult decât la cursurile lui, susţinute pe o linie de aleasă sobrietate ştiinşifică, Macedoneanul apărea în viaţa de toate zilele, în momentele de dârză intransigenţă în chestiunile naţionale, sau de izbucniri usturătoare ca un biciu de foc pe spinarea şovăitorilor şi a netrebnicilor. Cunoşteam din istorie rolul imens pe care Aromânii l-au avut în viaţa culturală politică şi economică a Românilor ardeleni. Profesorul Capilan era însă istoria vie, supremul argument.

Profesorul Capidan a părăsit Clujul. In urma lui rămâne, în amintirea sutelor de elevi, prieteni şi admiratori, o icoană de Aromân vrednic şi o mare pildă. Ardealul, care din cele dintâiu zile ale eliberării sale, I-a primit cu dragoste printre dascălii lui, îi este recunoscător pentru cele două decenii din amiaza vieţii, pe care i

le-a dăruit cu atâta generozitate. De departe, îi urmăreşte ascensiunea pe treptele celebrităţii ştiinţifice şi i-o doreşte întreagă şi strălucitoare.

PREOCUPĂRI LITERARE anul II No. 9. Bucureşti. revista societăţii Prietenii Istoriei, director Petre V. Haneş. In numărul de faţă, directorul revistei, d-l Petre Haneş, publică o comunicare a sa la Prietenii Istoriei Literare asupra poetului basarabean Al. Mateevici, o interesantă figură a scrisului românesc din provincia de peste Prut. Din întreaga operă poetică a lui Mateevici, autorul stărue asupra poeziei „Limba Românească" pe care o consideră superioară. „Prin ea s'a ridicat deasupra poeţilor care cântaseră acelaşi subiect": Gh. Sion, G. Coşbuc, Victor Efitimiu. E vorba de Limba Românească de Gh. Sion, Graiul Neamului de C.Goşbuc şi Oda limbii române de Victor Eftimiu. Iată câteva strofe, din această admirabilă poezie care se adresează par'că şi nouă:

Limba noastră-i o comoară
In adâncuri înfundată,
Un şirag de piatră rară
Pe moşie revărsată.

Limba noastră-i foc ce arde
Intr'un neam, ce fără veste
S'a trezit din somn de moarte
Ca viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cântec
Doina dorurilor noastre,
Roi de fulgere, ce spintec
Nouri negri, zări albastre.

Limba noastră-i graiul păinii
Când de vânt se mişcă vara;
In rostirea ei, bătrânii
Cu sudori sfinţit-au ţara.

Regretăm că nu putem continua să mai dăm şi cele opt strofe cari urmează. M. Popescu-Spineni în „Geograful macedonean Ion Ciulli" evocă o figură de profesor care mi-a fost foarte drag. Profesorul Ciulli m'a iniţiat în primii ani ai învăţământului secundar, la Ianina, în tainele limbii italiene. Bunătatea lui ne cucerise şi întreaga clasă, când se apropia ora în care preda el, ne simţeam fremătaţi de un sentiment lăuntric care se revărsa şi anima totul din jur. Toţi învăţam, fiindcă toţi doream să vedem mulţumirea pe figura profesorului care, când intra în clasă, aducea bunătatea. Cum puteam să-l întristăm?...

Dl Popescu-Spineni ni-l înfăţişează din două unghiuri noui, necunoscute de noi, foştii lui elevi: geograf şi gazetar. Noi cunoşteam numai pe dascălul. Capitolul pe care ni-l dă din geografia peninsulei Balcanice e edificator. Conţine atâta amănunt!... Pe gazetar îl vedem din redactarea ziarelor „Dieli" (Soarele) şi „Zghim şchipăriză" apoi din colaborarea la ziarul vienez „Corespondant de l'Est". Unde pare mai puţin informat dl M. Popescu-Spineni este când se referă la realizarea „Cantonului Românesc". Aci să ne ierte că-l vom contrazice. Profesorul Ciulli dacă ar trăi ar face la fel ca noi, ar dezice întrucâtva cele afirmate de dl Spineni. Nu, Cantonul românesc nu este creaţia lui Ciulli şi a celorlalţi români din Abela, Perivoli, Băiasa, Aminciu, Cerneşi, Şopoţel, Breaza etc. ci, în primul rând, a fruntaşei comune Samarina animată de vechiul luptător Guli M. Papageorge secundat de poetul macedonean Zicu Araia, Şorbi etc. In Samarina s'a făcut proclamaţia Cantonului Românesc şi apoi, părăsiţi de italieni, aci s'a deslănţuit furia greacă contra celor cari au iniţiat şi realizat acest deziderat românesc. Că şi Ciulli o fi avut vr'un rol, se poate. Am fi fericiţi să ne putem convinge de aceasta.

M. S.

—

CĂRŢI PRIMITE LA REDACŢIE

DELA EDITURA FUNDAŢIILOR REGALE PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ „REGELE CAROL II"

Lucian Blaga — Geneza metaforii şi sensul culturii. Lei 60.—
Anghel Demetriescu — Opere îngrijite de Ovidiu Papadima. Lei 140.—
Gh. Oprescu — Pictura românească în secolul XIX. Lei 320.—
Zaharia Stancu — Albe. Poeme. Lei 60.
N. Davidescu — Evul Mediu. Poeme. Lei 60.—
L. F. Rouquette — Impărăţia tăcerii albe. Lei 40.—
C. Banu — Grădina lui Glaucon. Lei 70.—
M. Constantin-Weyer — Trecutul domnului Monge. Lei 40.—

DELA EDITURA „CUGETAREA"

Gabriel Drăgan — Trofee de aur. Poezie. Lei 55.—

DELA EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ"

Iorgu Iordan — Gramatica Limbii Române. Lei 80.—
Ionel Teodoreanu — Secretul Anei Florentin. Lei 100.—

DELA EDITURA „CASEI ŞCOALELOR"

Mircea Herovanu — Călătorie în univers. Lei 80.—
Maior Adj. Teofil Sidorovici — Din viaţa unui Fiu de Rege.

DELA ALTE EDITURI

Gh. I. Chituc — Anecdote. Ed. Asoc. „Astra".
Grigore Nandriş — Aurel C. Popovici. Cernăuţi. Lei 25.—
George Şoimu — Popas în lăcrămi. Poezii. Lei 25.—
Alexandru Florian — Inscripţii pentru Balcic.
Marin Biciulescu — Reforme şi curente noi în şcolile din Apus. Lei 60.—
Doina Bucur — Poeme pentru adormit durerea. Ed. „Ramuri" Craiova. L. 60.
Ion Pillat — Din poezia germană. Ed. „Literaria" Buc.
Arabela Yarca — Au jour le jour. Tip. „Bucovina" Buc. Lei 150.—
Dumitru Corbea — Război. Tip. „Bucovina" Buc. Lei 60.—
Ion Biberi — Etudes sur la litterature roumaine contemporaine. Lei 100.—
Ioan Negoiu — Simfonia vieţii mele. Edit. „Cartea de aur" Buc. Lei 85.—